Raskol dubrovačkog patricijata

Ćosić, Stjepan; Vekarić, Nenad

Source / Izvornik: **Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 2001, 305 - 379**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:435752

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Anali Dubrovnik 39 (2001): 305-379

Izvorni znanstveni rad
UDK 94(497.5 Dubrovnik)"16/17":316.343
Primljeno: 21.3.2001.

RASKOL DUBROVAČKOG PATRICIJATA

STJEPAN ĆOSIĆ I NENAD VEKARIĆ

SAŽETAK: Prognani nakon ljubavne afere, Jakov Giorgi i Jakov Resti uključuju se u protuosmanske planove savojskog vojvode Karla Emanuela I., pokušavajući u njihovo provođenje uplesti i Dubrovačku Republiku. Nakon uhićenja početkom rujna 1612., zaprijetila im je smrtna kazna. Rođaci urotnika uspijevaju izvšiti obrat. *Zavjerenici* odnose političku pobjedu nad pragmatičnom strujom "čuvara Republike". Oko jezgre glavnih *zavjerenika* oblikuje se snažna rodovsko-politička struja, koja se do kraja definirala nakon agregacije novog plemstva (tzv. *salamankezi*). Ona je tijekom sljedećih stopedeset godina dominirala nad poraženom strujom (tzv. *sorbonezi*), kojoj se nakon agregacije priključilo i obezvrijeđeno "novo" plemstvo. Dvije zatvorene skupine ne miješaju se međusobno tijekom cijelog 18. stoljeća, a njihovom bespoštednom borbom za političku prevlast mijenja se i dotadašnji model vladanja.

1. Staleške značajke dubrovačkog patricijata

Elitna skupina rodova, koja je tvorila vlasteoski stalež, imala je ključnu ulogu u kreiranju društvenog i političkog ustroja dubrovačke komune tijekom srednjega vijeka. Na temelju autohtonog podrijetla, trgovačkog bogatstva, moći i ugleda, dubrovački se protopatricijat od 12. stoljeća oblikovao

Stjepan Ćosić, znanstveni je suradnik Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU, Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik.

Nenad Vekarić, znanstveni je savjetnik Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU, Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik.

kao urbana trgovačka aristokracija, kojoj su specifične povijesne okolnosti namijenile jedinstvenu, u europskim okvirima jedva usporedivu višestoljetnu zadaću vladanja i upravljanja gradom-državom.[1]

Staleško zatvaranje vlasteoskog kruga, koje je okončano u prvoj polovici 14. stoljeća (formalno 1332. godine), bilo je praćeno jačanjem političke samostalnosti dubrovačke komune, njezinim postupnim širenjem i izgradnjom učinkovite administracije. Modifikacijom starih komunalnih ustanova, aristokracija je tijekom 14. i 15. stoljeća u potpunosti legalizirala i institucionalizirala vodeću ulogu u društvu Dubrovačke Republike, a teritorijalnim stečevinama (Pelješac 1333., Dubrovačko primorje 1399., Konavle 1419/26. godine) poprimila je i neka obilježja zemljovlasničkog, feudalnog plemstva. Tim je procesima potpuno učvršćen i ozakonjen staleški model koji je, zahvaljujući postignutoj političkoj samostalnosti, patricijatu jamčio monopol vlasti. U humanističko-renesansnom ozračju oblikovala se i autentična dubrovačka državna ideologija, koja je neposredno utjecala na jačanje političkog subjektiviteta i identiteta dubrovačke vlastele kao vladajućeg staleža. Brojnim varijantama drevnih legendi i tradicija, vezanih za područje antičkog Epidauruma, dubrovački je patricijat potkrepljivao vlastiti legitimitet na povijesnom, pravnom i simboličkom planu. Jačanje dubrovačke vlastele ostalo je usamljena pojava u istočnojadranskim okvirima jer je, potisnuto mletačkom dominacijom, plemstvo dalmatinskih gradova sve više gubilo političke prerogative.

Staleška determiniranost dubrovačkog patricijata podrazumijevala je ekskluzivnu upravljačku ulogu, tj. brojne obveze u procesu političkog odlučiva-

[1] Usporedba društvene uloge vlastele u srednjovjekovnom Dubrovniku sa situacijom u talijanskim gradovima-republikama Veneciji, Genovi, Lucci i Firenzi upućuje na brojne sličnosti u elementima aristokratskog ustroja. Međutim, tijekom 17. i 18. stoljeća razlike su u tom pogledu postajale sve izrazitije. U odnosu na procese društvene diferencijacije, koji su bitno utjecali na opadanje uloge plemstva u talijanskim gradovima, dubrovački politički model, obilježen staleškom hegemonijom vlastele, nije doživljavao krupnije promjene, te je sve do sloma Republike ostao u okvirima koje mu je zadalo srednjovjekovlje. Uz specifični geopolitički položaj i prostornu izoliranost, stabilnoj vlasti dubrovačke aristokracije zacijelo je pogodovao manji teritorijalni opseg i broj stanovnika Republike. Uz neizbježne unutarnje podjele, o kojima je riječ i u ovom radu, dubrovački je patricijat dugo uspijevao očuvati staleško homogenost te kontrolirati i usmjeravati političke procese. O društvenoj i statusnoj krizi plemstva talijanskih gradova u 17. i 18. stoljeću vidi: Claudio Donati, »The Italian Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries.«, u: *The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries I*. (ed. H. M. Scott). London and New York: Longman, 1995: 237-268.

nja i vladanja.[2] Ustroj, djelokrug i funkcioniranje institucija vlasti, vijećâ i magistratura, sazrijevali su i mijenjali se u kontekstu specifičnog modela aristokratskog republikanstva (*skupnovlade*), koji se pokazao uspješnim na vanjskopolitičkom planu, a osobito u dugovjekom održavanju društvene stabilnosti u samoj Republici. Pravna jednakost, nasljednost po zakonitoj muš koj liniji, članstvo u Velikom vijeću i obnašanje magistratskih službi, uz ozakonjenu endogamiju, predstavljali su glavna obilježja dubrovačkog nobiliteta.[3] Stroga staleška zatvorenost, na kojoj se temeljila solidarnost i homogenost vlastele, činila je bitnu sastavnicu u očuvanju postojećeg poretka, ali je ujedno, dugoročno gledajući, generirala brojne probleme koji su u 17. i 18. stoljeću sve više narušavali ravnotežu političkog sustava. No, unatoč tome, postojeći se formalni okvir vlasti, uz manje institucionalne izmjene, održao sve do pada Republike 1808. godine.[4]

2. Korijeni raskola dubrovačkog patricijata

S obzirom na ključnu ulogu vlastele u procesu odlučivanja i vladanja, opravdano se može ustvrditi da je uspjeh dubrovačke politike u najvećoj mjeri ovisio o staleškoj koheziji i postizanju konsenzusa vlastele u donošenju važnih političkih odluka. Svi politički prijepori, pa i otvoreni sukobi koji su povremeno potresali plemićki stalež tijekom 15. i 16. stoljeća, uspješno

---

[2] Staleški egalitarizam dubrovačkih plemića potvrđivao je za sve jednaki hrvatski naziv *vlastelin* (za žene *vladika*, skupno *vlastela*), koji i etimološki upućuje na glavno staleško obilježje - obnašanje vlasti. U dokumentima i u inozemstvu sva su vlastela koristila jednaki naslov, *conte* ili *nobile di Ragusa*.

[3] Strogi endogamijski zakon *Ordo de Matrimoniis Nobilium* bio je na snazi od 1462. *Acta Maioris Consilii* sv. 12, f. 60'.

[4] O dubrovačkoj vlasteli tijekom srednjovjekovlja i o literaturi u vezi s tom temom vidi: Konstantin Jireček, *Die Romanen in der Städten Dalmatiens während des Mittelalters*. Wien, 1901; Irmgard Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*. Beograd: SANU, posebna izdanja knj. 340, 1960; Josip Lučić, »O dubrovačkom patricijatu u XIV stoljeću.« *Historijski zbornik* 17 (1964): 393-411; Bariša Krekić, »Developed Autonomy: The Patricians in Dubrovnik and Dalmatian Cities.«, u: *Urban Society of Eastern Europe in Premodern Times*. Los Angeles, Berkley: University of California Press, 1978; Bariša Krekić, »O problemu koncentracije vlasti u Dubrovniku u XIV i XV vijeku.« *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 24-25 (1986): 397-406; Zdenka Janeković-Römer, *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 1999.

su rješavani u okviru ustaljenog modela odlučivanja.[5] Sve do 17. stoljeća staleško jedinstvo patricijata nije bilo ozbiljnije narušeno, a odlučivanje u vijećima obilježavao je visoki stupanj suglasnosti.

Prema dosadašnjim historiografskim spoznajama, rascjep dubrovačkog patricijata otpočeo je "krvnom" podjelom, koja je nastala nakon agregacije deset građanskih obitelji u vlasteoski stalež. Iako je započeo ranije, proces prijema "nove" vlastele uglavnom se odigravao nakon potresa 1667., a kriterij oblikovanja dviju suprotstavljenih rodovskih grupacija bio je povezan s odnosom prema "novoj" vlasteli. Jedan dio vlasteoskih rodova (ili *casatâ* pojedinih rodova) odbijao je svaki oblik miješanja s agregiranim plemstvom, dok je drugi zasnivao ženidbene i rodbinske veze s "novima". Posljedice rodovskog raskola došle su do punog izražaja polovicom 18. stoljeća, kada je postalo očito da je ustaljeni mehanizam političkog odlučivanja u vijećima potpuno narušen. Unutarstaleški konsenzualizam uzmicao je pred beskompromisnim sukobom suprotstavljenih skupina. Rodovski je raskol prerastao u novi model političkog djelovanja, generirajući trajnu stalešku krizu. "Staru" vlastelu koja je odbijala ženidbene veze s "novima" smatrajući ih plemstvom drugog reda, izvori od šezdesetih godina 18. st. nazivaju *salamankezima*, a pripadnike suprotnog tabora, koji prihvaćaju "nove" i s njima se rodbinski miješaju, *sorbonezima*.[6]

"Krvni" raskol bio je, međutim, samo biološki ishod političko-rodovskog sukoba, koji je započeo pedesetak godina prije razdoblja agregacije. Budući da je staleška determiniranost obuhvaćala sve aspekte života dubrovačkog patricijata, oštro podvajanje u borbi za vlast prvo se manifestiralo na ro-

[5] Slučajevi političkog djelovanja pojedine vlastele u korist i u dosluhu sa stanim vladarima oduvijek su prijetili potencijalnim raskolom, predstavljajući iskušenje za staleško jedinstvo. Međutim, poznati slučaj zavjere braće Bucignolo iz 1532., kao i obavještajno-špijunska aktivnost Marina Zamagne (1480-1548) i Frana Luccarija (1541-1598) u korist austrijskih i španjolskih Habsburgovaca, ni izbliza nisu uzdrmali politički sustav i unutarstaleške odnose kao što se to dogodilo u *Velikoj zavjeri*. Usp. Josip Žontar, *Obveščevalna služba in diplomacija austrijskih Habsburžanov v boju proti Turkomv 16. stoletju*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1973: 13-46, 57-95, 103-107; Jorjo Tadić, *Dubrovački portreti*. Beograd: SKZ, 1948: 9-52; 281-315.

[6] Staleškim raskolom nakon agregacije, odnosno podjelom na "staro" i "novo" plemstvo, *sorboneze* i *salamankeze*, najsustavnije se bavio Žarko Muljačić. Vidi: Žarko Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.« *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 6-7 (1959): 25-40; Žarko Muljačić, »Salamankezi i sorbonezi u Dubrovniku.« *Filologija* 2 (1959): 161-173; Žarko Muljačić, »Istraga protiv jakobinaca 1797. god. u Dubrovniku.« *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 2 (1953): 235-252.

dovskoj razini. Naime, staleško jedinstvo vlastele bilo je nepopravljivo narušeno već početkom 17. stoljeća. Tadašnja su unutarstaleška previranja označila prekretnicu u odnosima među vlasteoskim rodovim, a time i u ukupnoj političkoj praksi. Sukob je kulminirao 1611/12. godine događajem poznatim u historiografiji kao *Velika zavjera*.[7] Nezapamćena kriza, koja je gotovo paralizirala državna tijela, bila je izazvana nastojanjima skupine vlastele da Republiku uključe u ratne akcije protuosmanske koalicije s ciljem osvajanja europskih dijelova Osmanskog Carstva. Zapravo, *Velika zavjera* predstavljala je dubrovački odjek političkih gibanja u kojima je začet koncept europskog *orijentalizma,* s *istočnim pitanjem* kao središnjom političkom sastavnicom.[8] Nakon prvih poraza Osmanlija, potkraj 16. i počet-

[7] Prikaz *Velike zavjere* u ovom radu temelji se na objavljenim izvorima i opsežnoj literaturi. Važniji dubrovački dokumenti koji se odnose na događaje oko urote tiskani su u zbirci izvora: Jovan Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*. Knjiga III, sv. 1, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda knjiga IX. Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1939: 182-321. Mletačka izvješća o ovom slučaju objavio je Šime Ljubić, »O odnošajih medju republikom Mletačkom i Dubrovačkom od početka XVI. stoljeća do njihove propasti.« *Rad JAZU* 53 (1880): 137-151. Za proučavanje *Zavjere* posebno su važna djela: Dragoljub Pavlović, »Stijepo Đorđić (Đurđević).« u knjizi: *Iz književne i kulturne istorije Dubrovnika*. Sarajevo: Svjetlost, 1955: 60-68; Radovan Samardžić, *Veliki vek Dubrovnika*. Beograd: Prosveta, 1983: 44-61; Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika* II. Zagreb: NZMH, 1980: 74-78 (s literaturom navedenom u bilješkama). Uza svu činjeničnu akribiju, stariji autori nisu jasno uočili političke i staleške posljedice *Zavjere*. Značajan korak u tom je pogledu napravio Zdenko Zlatar. Vidi: Zdenko Zlatar, *Our Kingdom Come. The Counter-Reformation, The Republic of Dubrovnik, and the Liberation of the Balkan Slavs.* New York: Boulder, Columbia University Press, 1992; Z. Zlatar*, Between the Double Eagle and the Crescent*. *The Republic of Dubrovnik and the Origins of the Eastern Question*. New York: Boulder, Columbia University Press, 1992. Ocijenivši *Zavjeru* kao političku prekretnicu, Zlatar se više bavio njezinom međunarodno-političkom dimenzijom. Temeljeći svoje tumačenje *Zavjere* na sukobu "proosmanske" i "protuosmanske" struje, on je, po našem sudu, ipak prenaglasio utjecaj šireg konteksta katoličke obnove, politike Vatikana i europskih katoličkih država na politička gibanja među vlastelom. Polazeći od Zlatarovih rezultata, *Zavjeru* smo u ovom radu analizirali kao začetak staleškog raskola. To smo potkrijepili cjelovitom analizom vlasteoske rodovsko-političke strukture. U tom svjetlu, nakon *Zavjere* se razvila specifična političko-rodovska dinamika, koja je izravno utjecala na produbljivanje i kontinutet raskola.

[8] U skladu s antropološkim postavkama o poimanju istočne, poglavito osmanske civilizacije, s gledišta zapadnih naroda i država koje je uobličio William Said, ovo razdoblje ima posebnu važnost. Upravo je tada, na širem prostoru Europe, zaživjela cjelovita političko-ideološka vizura Orijenta kao bitno različitog, neprijateljskog vjersko-civilizacijskog kruga. Zapadni *orijentalizam* povijesno predstavlja interakcijski odnos u kojemu je kršćanski Zapad "definirao" Istok. S druge strane, zapadno je gledište bilo determinirano autorefleksivnom, samospoznajnom konstrukcijom vlastite civilizacije. Tako određen, zapadni je *orijentalizam* tijekom novovjekovlja odigrao ključnu ulogu u oblikovanju ideje Europe i europskog identiteta. Usp. William Said, *Orijentalizam*. Zagreb: Konzor*,* 2000.

kom 17. st. umnožili su se politički planovi protuosmanskih koalicija, koji su trajno odredili buduće "interese" i odnos kršćanskog Zapada prema oslabljenom Istoku. Savez zainteresiranih država i vladara nije bio čvrst i među njima nije uspostavljena stabilna suradnja. Glavni protagonisti osvajačkih planova u različitim su fazama bili španjolski i austrijski Habsburgovci, papa Klement VIII., španjolski namjesnici Napulja i od njih zavisni vladari talijanskih država. Pokret je u velikoj mjeri bio prožet idejama katoličke obnove, a u odnosu na Slavene pod osmanskom vlašću, poseban pečat davala mu je papinska politika i djelovanje isusovačkog reda.

3. Velika zavjera

Svršetkom tzv. "dugog rata" između Habsburgovaca i Osmanlija (1593-1606), u kojemu su Dubrovčani uspješno sačuvali neutralnost, Španjolci i Austrijanci zakratko su odustali od daljnjih akcija, a i novi papa Pavao V. (1605-1621) nije posve slijedio politiku svoga prethodnika. Vođom protuosmanskog pokreta pod španjolskim je okriljem postao savojski vojvoda Karlo Emanuel I. (1598-1630). Tijekom 1607. godine on je intenzivirao političko-obavještajnu akciju kojoj je svrha bila organiziranje invazije na istočnojadransku obalu, odakle bi se, uz pomoć kršćanskih ustanika, *reconquista* proširila prema unutrašnjosti Balkana. Posve je očekivano da je Karlo Emanuel I. u svojim planovima računao na strategijski ključno područje Republike. Dubrovačka i malostonska luka u tim su planovima trebale poslužiti kao mostobrani i logističke baze za opskrbu ustanika.[9]

Političko ozračje u Gradu pružalo je stanovite izglede za ostvarenje ovih zamisli. Zamah protuosmanske politike, potaknut katoličkom obnovom, dinamizirao je društveni i politički život Republike. Zapadne sile pretvorile su Dubrovnik u jedno od najvažnijih promidžbenih središta. Stara službena du-

[9] Iako u kasnijoj istrazi nisu precizno rekonstruirani planovi *zavjerenika* na teritoriju Republike, prema vijestima koje su pristizale od 1608. do 1611. Senat je imao ozbiljnih razloga za strah. Prema informacijama Senata, u početnoj fazi protuosmanske akcije sudjelovali su papa, španjolski kralj, austrijski nadvojvoda i savojski vojvoda. Napad je bio planiran iz smjera albanske obale, preko zemalja austrijskog nadvojvode (vjerojatno Hrvatske) i preko dubrovačkog teritorija, odakle su savezničke trupe trebale zauzeti Hercegovinu. J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*: 273-278.

brovačka formula pragmatičnog suživota s Portom dobila je alternativu u političko-religijskoj ideologiji, koja je zagovarala riskantne osvajačke pothvate na Istoku. U ozračju protuosmanskih planova, među vlastelom i obrazovanom elitom građana oblikovale su se i izvorne panslavenske ideje prožete katoličkim prozelitizmom.[10] Na to su raspoloženje zacijelo utjecali i isusovci, čiju je novoutemeljenu dubrovačku postaju od 1604. do 1608. vodio Aleksandar Komulović. Stoga ne čudi da se skupina dubrovačke vlastele samostalno priključila pustolovini Karla Emanuela, videći u njoj priliku za proširenje dubrovačkog teritorija i moći, ali i za osobnu političku afirmaciju. Kontakti savojskog dvora s hercegovačkim, crnogorskim i albanskim glavarima, te predstavnicima katoličke i pravoslavne crkve, mahom su se odvijali preko područja Republike, s čime je djelomično bio upoznat i Senat. U obavještajnoj mreži savojskog vojvode od početka su sudjelovali i neki Dubrovčani. Zacijelo je prvi i najvažniji pouzdanik Karla Emanuela bio vrlo cijenjeni i utjecajni plemić Marin Andrijin Resti. On je stao na čelo vlasteoske skupine koja je zagovarala radikalnu promjenu dotadašnje dubrovačke politike i njezino aktivnije uključivanje u protuosmanske planove. Priklonila su mu se braća Lucijan i Ivan Andrijin Resti, a posebno blizak bio mu je rođak Jakov Ivanov Resti (*1578). Njega su također podržavala braća: Miho, stonski biskup, Petar-Andrija i Mato Ivanov Resti. Restijima se priključio Jakov Marinov Giorgi (*1575) s braćom Stjepanom (pjesnikom *Derviša*) i Marinom, no oni nisu bili izravno uključeni u *Zavjeru*. "Urotničkom" klanu Resti-Giorgi priklonio se i stanoviti broj rođaka, pripadnika drugih rodova, poput Saba Menze, Marina Petrovog Cerve i Jakova Luccarija, a potporu im je pružala nekolicina građana i svećenika.

[10] O vjerskim, prozelitskim motivima urotnika svjedočio je sam Jakov Resti. *Zavjerenici* su, naime, nastupali u nadi da će pravoslavni, "Rasciani", koji su višestruko brojniji od Osmanlija, prihvatiti katolicizam. J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*: 318; Z. Zlatar, *Our Kingdom Come*: 303, 304. Vjerska komponenta *Zavjere* ipak nije bila jednoznačna. Upravo je poznati benediktinac Mavro Orbini (+1610), autor djela *Il Regno degli Slavi* etc. kojim je postao "ideolog" sveslavenstva u duhu katoličke obnove, u samom zametku *Zavjere* 1608. razotkrio i vlastima prijavio mljetskog laika fra Santa, prenositelja pošte i jednog od prvih pouzdanika savojskog vojvode u Dubrovniku. (J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*: 190-192; 300-302). S druge strane, ostao je nerasvijetljen nesumnjivi Orbinijev utjecaj na stonskog biskupa Miha Restija, čiji je bliski suradnik postao 1610., u vrijeme zapleta oko *Zavjere*. Odluka Senata iz studenog 1610. da se Orbini udalji iz Stona i Stonske biskupije čini se indikativnom s obzirom da je i sam biskup bio upleten u *Zavjeru*. Skora Orbinijeva smrt u studenom 1610. ostavlja prostor nagađanju o njegovoj ulozi u čitavom slučaju.

Krajnji cilj Karla Emanuela bio je da uz pomoć ustanika od Osmanlija osvoji što veća područja u europskom dijelu Carstva. Na temelju raznorodnih srednjovjekovnih dinastičkih tradicija, on se namjeravao okruniti kraljem teritorijalno nedefinirane i problematično nazvane Kraljevine Rumelije. Potkraj 1607. i početkom 1608. pouzdanici savojskog vojvode boravili su prvo na Mljetu, a potom i u Dubrovniku, s namjerom da vođama ustanika predaju novčanu pomoć i organiziraju pristaše među dubrovačkom vlastelom. Imberto Saluzzio, poznat kao *commendator della Manta* i Filiberto Provona predstavili su se kao trgovci konjima, a zapravo su davali upute pristašama ustanka i potajno izrađivali precizne zemljovide i crteže gradskih fortifikacija.[11] No, drugi vojvodin pouzdanik, Joannes Renesi, koji je obilazio unutrašnjost i izravno pregovarao s glavarima raznih ustaničkih skupina, negativno je ocijenio njihovu spremnost da se ozbiljno odupru Osmanlijama. Uvidjevši da dobar dio stanovništva uopće ne želi "osmansku tiraniju zamijeniti španjolskom vlašću", Renesi je eufemistički izvijestio da pothvat počiva na "veoma nesigurnim temeljima".[12] To je bilo dovoljno da se savojski vojvoda ohladi od brze akcije i gotovo odustane od svega.

Urotnička epizoda zacijelo bi imala drugačiji tijek da u travnju 1609. Jakov Giorgi i Jakov Resti nisu prognani iz Republike, i to zbog posve nepolitičkog razloga. Nakon prijave uglednog i bogatog antunina Dinka Facende, koji ih je pred Senatom optužio za ljubavnu aferu sa svojom ženom, oni su ga, uz pomoć prijatelja na smrt pretukli. Osuda na dvadesetgodišnji izgon Restija i Giorgija definitivno je približila savojskom vojvodi, na čijem su torinskom dvoru pronašli sigurno utočište. Dobro plaćeni i obasuti privilegijama, oni su zajedno s Marinom Restijem, koji je zbog svojih sve očitijih veza sa savojskim dvorom prognan nešto kasnije, nastavili pripreme za invaziju preko dubrovačkog područja. Istodobno su, poduprti brojnom rodbinom, pred Senat slali molbe za pomilovanje. Potkraj 1609. poduzeli su i tajnu akciju u Konavlima, gdje su se sastali s predstavnicima crnogorskih, bokeljskih i albanskih skupina. Zbog njihovih planova, koji su za Republiku

[11] O ozbiljnom radu della Mante i Provona svjedoče dvije tajno izrađene i veoma precizne planimetrijske karte grada i utvrda, te crtež dubrovačke luke. Karte se čuvaju u Državnom arhivu u Torinu. Naslućujući dataciju, no bez uvida u kontekst njihova nastanka, objavio ih je Ilario Principe, »Tri neobjavljene karte Dubrovnika iz XVI.-XVII. st.« *Dubrovnik* 1 (1991): 191-202. Usp. Z. Zlatar, *Our Kingdom Come*: 272.

[12] Z. Zlatar, *Our Kingdom Come*: 271-276.

postajali sve opasniji, a u nadi da će ih tako primiriti, Senat im je, nakon višekratnih odbijanja, koncem 1610. izglasao pomilovanje.[13] Usprkos tome, uvjereni u svoju misiju, *zavjerenici* su ostali u Italiji odlučivši provesti započeti plan. U međuvremenu je Karlo Emanuel potpuno odustao od akcije, čije je vodstvo spremno preuzeo mantovanski vojvoda Vicenzo I. Gonzaga (1587-1612). Na mantovanski su dvor s istom zadaćom preselili i dubrovački *zavjerenici*.

U kolovozu 1611., kao prethodnica brzopleto i loše planirane invazije, u dubrovačke je vode doplovio ratni jedrenjak mantovanskog vojvode *Flemish* s 42 topa i oko 300 članova posade. Nabavljen u Nizozemskoj, brod je bio nakrcan raznim vrstama oružja i streljiva namijenjenog ustanicima i eventualnom zauzimanju uporišta na području Republike (Ston i Molunat). Na palubi su bili Jakov Resti, Jakov Giorgi i bivši laik mljetskih benediktinaca fra Santo. Akciju je na kopnu trebao organizirati Marin Resti. Nakon što se u Slanom sastao s braćom Ivanom i Mihom, stonskim biskupom, te nećakom Marinom Jerovim Sorgom, tadašnjim slanskim knezom, Marin Resti se u Pelješkom kanalu ukrcao na brod i otplovio u vode oko Molunta, gdje se trebao sastati s vođama ustanka i upoznati ih s planiranom španjolskom invazijom na Boku kotorsku. Početkom rujna, s broda su se tajno iskrcali Jakov Giorgi i Jakov Resti da bi se sastali s rodbinom i pristašama.

Izvrsno obaviješteni Senat pratio je sve korake *zavjerenika*.[14] Iz opreza je višekratno pojačavana obrana stonskih i gradskih zidina, a o mantovanskom brodu obaviješteni su i Mlečani, koji su se u tom razdoblju žestoko protivili protuosmanskim akcijama pod španjolskim pokroviteljstvom. Upravo dok su Resti i Giorgi bili na kopnu, mletačka je flota napala njihov brod. Ne dočekavši povratne informacije od ustaničkih glavara, mantovanski se jedrenjak morao udaljiti, a čitav je plan propao. Resti i Giorgi ubrzo su uhićeni i bačeni u tamnicu. Dana 5. rujna 1611. započeo je sudski proces koji je prouzročio dugoročni rascjep među dubrovačkim patricijatom.

---

[13] *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 82, f. 205v, 207v.

[14] Senat je vodio trajnu istragu o djelovanju urotnika. Osim ispitivanja svjedoka koji su s njima dolazili u doticaj, vlasti su dobivale izravne vijesti o djelovanju *zavjerenika* iz njihova sjedišta u Torinu. Dubrovački doušnik na dvoru savojskog vojvode bio je Hvaranin Franjo Biondi, koji je detaljno izvješćivao Senat o svim planovima u sklopu protuosmanske koalicije. Zanimljiva je Biondijeva tvrdnja da urotu podupiru Francuzi i Nizozemci, a sve da bi se uništio Dubrovnik zbog suparništva u trgovini i pomorstvu. V. Foretić, *Povijest Dubrovnika* II: 76.

Zdenko Zlatar implicira čvrstu "proosmansku" i "protuosmansku" političku poziciju dviju struja među vlastelom i na toj pretpostavci temelji svoju analizu rascjepa. No, čisto ideološka, tj. "proosmanska" i "protuosmanska" komponenta sukoba nije mogla biti zamašnjak u produbljenju raskola među vlastelom. Potezi dubrovačke vlade u praćenju *Zavjere* dokazuju da je nedvojbena većina senatora bila uvjerena da bi otvorena protuosmanska politika u postojećim odnosima snaga štetila Republici, te bi zasigurno ugrozila njezin opstanak. Pragmatični stav o tom pitanju nije *a priori* značio proosmansku politiku. Riječ je naprosto o činjenici da je većina vlastele mudro podržavala politički *status quo* u odnosu prema Osmanlijama, no taj taktički stav bio je daleko od svake djelatne potpore Osmanlijama. Stoga ni "proosmanski" atribut za skupinu koja je zahtijevala najstrože kažnjavanje urotnika nije precizan ni primjeren. Umjesto njega, u kontekstu *Zavjere* prikladniji je izraz "čuvari Republike", a u širem smislu - "pragmatična" politička struja.

U odnosu prema ideološko-političkim stavovima, u staleškom je okviru za raskol bila presudnija rodovska komponenta. Naime, među plemstvom su vladala različita mišljenja o karakteru i načinu kažnjavanja prijestupa koji su *zavjerenici* počinili. Načelno jedinstven "pragmatični" stav o opasnosti uvlačenja Republike u ratni sukob počeo je slabiti kada je *zavjerenicima* trebalo odmjeriti kaznu. Zbog toga se početak njihova saslušanja odgađao punih mjesec dana. Iako su u istrazi razotkrivene namjere da se tijekom invazije zauzmu i dijelovi dubrovačkog teritorija, ostalo je dvojbeno jesu li urotnici zaista htjeli izvesti neku vrstu prevrata u Republici. Dana 11. listopada, omjerom glasova 22:16, Senat je odlučio da se optuženici stave na muke kako bi priznali protudržavne ciljeve *Zavjere*. No, junačko držanje urotnika pri mučenju, i odbijanje da priznaju izdajstvo domovine, dodatno je otežalo donošenje presude. Giorgi i Resti potvrdili su svoje političko-prozelitske motive sudjelovanja u prethodnici kršćanske armade koja je trebala započeti invaziju i, uz pomoć ustanika, osloboditi "Albaniju i Srbiju" od "nevjernika". Tvrdili su da im je pritom na umu bila dobrobit domovine, jer bi se uspješnim ishodom rata osvojilo i u katoličkom duhu kristijaniziralo šire dubrovačko zaleđe, a sama bi se Republika oslobodila nesnosnog tributa i trajne osmanske opasnosti. Na koncu, vjerovali su da bi zapadni suvereni dopustili i teritorijalno proširenje dubrovačke države.[15]

[15] Z. Zlatar, *Our Kingdom Come*: 303-306.

Rasprava oko kažnjavanja odvijala se u okvirima rodovskog svrstavanja u Senatu i Velikom vijeću. Daljnji događaji potvrđuju da su u produbljenju raskola veliku važnost imali osobni sukobi članova pojedinih vlasteoskih rodova i *casata*.[16] Nakon opsežne istrage i ispitivanja optuženika i njihove rodbine, te svih za koje se vjerovalo da su o *Zavjeri* posredno ili neposredno nešto znali, Senat je 10. studenog 1611., omjerom glasova 29:11, utvrdio krivicu optuženih. Već sljedeća odluka, da se Giorgi i Resti kazne, izglasana je s manjim omjerom 26:14. Do potpunog raskola došlo je pri raspravi o smrtnoj kazni, koja nije mogla biti izglasana natpolovičnom većinom jer je omjer bio 20:20. Naime, dvadeset je senatora glasalo za doživotni zatvor kao alternativnu kaznu.[17] U Senatu i među ostalom vlastelom stvorene su dvije nepomirljive frakcije. Rodbina i prijatelji osuđenika, spremni na oružani sukob, nisu se mogli pomiriti s drastičnom presudom, dok su pristaše smrtne kazne smatrale da je ona primjerena počinjenoj veleizdaji. Pristaše kažnjavanja predvodili su senatori Marko Tomin Bassegli i Jero Vitov Ghetaldi, dok se druga polovica priklonila argumentaciji uglednog Vladislava Nikolinog Menze koji je, uvidjevši pogubne posljedice smrtne kazne, smatrao da *zavjerenici* moraju biti blaže kažnjeni. U toj je situaciji, omjerom 28:12, odlučeno da se Resti i Giorgi pod posebno strogim uvjetima zatvore u zazidane ćelije. Da bi se osigurao nesmetani rad vijećâ i izbjegao otvoreni sukob vlastele, Senat je izglasao niz oštrih kazni za izgrednike, a izabrano je i posebno petoročlano povjerenstvo, koje je trebalo istražiti slučaj i izvješćivati o svim daljnjim događajima vezanim za *Zavjeru*.[18]

Napetost je rasla i zbog toga što je glavni vođa *Zavjere* Marin Resti ostao na slobodi, pa je postojala mogućnost da priprema novi pokušaj invazije. S druge strane, prijetila je još veća opasnost da Osmanlije potpuno izgube povjerenje u Republiku. U jeku rasprave, koja je prerastala u otvoreni sukob, knezom za veljaču 1612. izabran je glavni branitelj urotnika u Senatu

[16] Glavni tužitelj urotnika Marko Bassegli bio je u dugogodišnjem osobnom i obiteljskom neprijateljstvu s njihovim braniteljem Vladislavom Menze. (Usp. Z. Zlatar, *Our Kingdom Come*: 309, 310). Njihov sukob, čisto poslovne naravi, koji se prenio na političku razinu, tipski ukazuje na složenu dinamiku oblikovanja suprotstavljenih tabora. Oprečni politički stavovi ("proosmanski", "protuosmanski" tj. "zavjerenički" i "protuzavjerenički"), koji se u međunarodnopolitičkom kontekstu čine posve sugestivni i utemeljeni, pri grupiranju vlastele u vijećnicama Republike očituju svoju latentnu, rodovsku i klansku dimenziju.

[17] J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*: 263, 264.

[18] J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*: 264-269.

Vladislav Nikolin Menze. Potkraj mjeseca, vjerojatno u noći 23. veljače, dok je knez s obitelji bio na pokladnoj priredbi izvan Dvora, dogodio se neočekivani obrat.[19] Osuđenici su probili strop tamnice i preko kneževih odaja i gradskih zidina spustili se u luku, gdje ih je na barci čekao stonski biskup Miho Resti. Bjegunci su otplovili prema Korčuli i Hvaru, a zatim u Italiju. Bijeg je "otkriven" tek ujutro, pa je bilo jasno da je i sam knez morao sudjelovati u njegovu planiranju, a podrazumijevalo se da je za bijeg znala i rodbina osuđenika. Ipak, kneževa krivica nije se mogla dokazati, a nakon uspješnog bijega *zavjereničkа* je struja lakše mogla očekivati razvoj događaja, ne suprotstavljajući se pretjerano kaznama za urotnike koji su osuđeni u odsutnosti.[20]

U novim okolnostima sukob frakcija nastavljen je uhićenjem braće i rođaka dvojice bjegunaca. Za razliku od, kako navode izvori, grubog i ishitrenog ponašanja Marka Basseglija, Vladislav Menze je razboritim istupima uspio zaštititi svoj položaj i pridobiti veći broj senatora, pa je nakon kneževske funkcije bio izabran na utjecajnu dužnost čuvara pravde.[21] Rodbina urotnika ipak nije mogla izbjeći kažnjavanje. Brat Jakova Restija, Petar-Andrija, kažnjen je na osam godina progonstva i zabrane da se nastani u krajevima pod vlašću austrijskog nadvojvode i dvojice talijanskih vojvoda. Drugi brat, stonski biskup Miho, zbog svog je visokog crkvenog položaja kažnjen u odsutnosti na dvije godine internacije na otoku Sv. Andrije, dok je treći, Mato, samo ukoren. Brat Marina Restija, Lucijan, kažnjen je na četiri godine progonstva pod uvjetima kao Petar-Andrija Resti, a ista je presuda glasila i za Stjepana Marinova Giorgija, brata Jakova Giorgija, dok je treći brat Mato oslobođen optužbe. Oslobođeni su i Restijevi rođaci Marin Đurov Gradi i Marin Franov Bobali.[22]

---

[19] U senatskim zapisnicima i dokumentima vezanim za *Zavjeru* ne precizira se točan datum bijega. Činjenica da se prva rasprava o tome povela 4. ožujka navela je većinu autora da se odluče za 3. ožujak. Taj datum navodi i Z. Zlatar (*Between the Double Eagle and the Crescent*: 100). Zacijelo je ispravnija datacija 23. veljače 1612., koja se navodi i u mletačkom izvješću, a za koju se opredijelio i Zlatar u svojoj drugoj knjizi (*Our Kingdom Come*: 310). Naime, Vladislav Nikolin Menze, osumnjičeni i vjerojatno stvarni pomagač urotnika, bio je knez u veljači, a ne u ožujku.

[20] Senat je 4. ožujka 1612. izglasao smrtnu osudu za sve koji taje informacije o urotnicima, a njihove je glave ucijenio na po 3000 zlatnih dukata. J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*: 278-280.

[21] Z. Zlatar, *Our Kingdom Come*: 312. O postupnoj prevazi *zavjereničke* frakcije svjedoči i činjenica da je nakon bijega za kneza za ožujak izabran Restijev ujak Rafael Nikolin Bona.

[22] J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*: 282-284. Marin Resti, Jakov Resti, Jakov Giorgi i stonski biskup Miho Resti, ostali su u progonstvu do kraja života.

Smrću mantovanskog vojvode Vicenza u veljači 1612. i odlaskom cara Rudolfa s habsburškog prijestolja, protuosmanski su planovi postupno splasnuli. No, sukob vlastele u Dubrovniku, izazvan *Velikom zavjerom*, poprimao je oblik trajnog rodovsko-političkog rascjepa.

4. Produbljivanje raskola nakon Velike zavjere

Budući da je tijekom istrage o *Zavjeri* Senat djelovao jedinstveno, politički motivi skupine Resti-Giorgi u dubrovačkim su izvorima prikazani isključivo kao urotnički, dakle protudržavni. No, iskazi *zavjerenika*, ishod urote i sukob vlastele do kojega je došlo, ukazuju na bitno drugačiji, slojevitiji društveni i politički kontekst u kojemu se *zavjerenički* planovi i motivi mogu tumačiti posve suprotno od službeno prikazanih - kao legitimni i domoljubni. S tog gledišta, službena ocjena o veleizdaji urotnika i njihovih brojnih pristaša samo je politički kontekstualizirana verzija suprotstavljene struje. Ta je verzija prevladala u suvremenim dokumentima, no budućnost je u političkom smislu postupno afirmirala *zavjereničku* grupaciju. Pritom je unutarstaleška podvojenost vlasteoskih rodova prerasla u trajnu činjenicu.

Nakon bijega "urotnika" u veljači 1612., najviše poteškoća Republici zadavao je Marin Resti. Nadvojvoda Karlo Habsburški, koji je započeo rat protiv Mlečana, imenovao je Restija zapovjednikom u Senju. Već u svibnju 1612., koristeći mletačko-habsburški sukob oko tzv. "uskočkog pitanja", Resti je sa 400 uskoka napao dijelove Pelješca i Primorja, pljačkajući i paleći posjede svojih protivnika, pri čemu je bezuspješno pokušavao osvojiti Ston.[23] Krizna je situacija pogodovala konsolidaciji Basseglijeve "pragmatične" struje, koja je uspješno zagovarala dodatne mjere kontrole i obrane dubrovačkih granica. Vanjskopolitička napetost nije popuštala i zbog mletačko-španjolskog sukoba na Jadranu, koji je 1617. potaknuo napuljski potkralj don Pedro Ossuña. Neprijateljstvo prema Mlečanima Ossuña je povezao s još uvijek aktualnim protuosmanskim planovima, koje su i dalje podržavali savojski vojvoda i habsburški nadvojvoda. Štoviše, na napuljskom su dvoru zaštitu našli Jakov Resti i Jakov Giorgi, a biskup Miho Resti

[23] V. Foretić, *Povijest Dubrovnika* II: 76; Z. Zlatar, *Our Kingdom Come*: 314.

uživao je papinu podršku. Ulaskom španjolske flote u Jadran, u proljeće 1617., Republika se našla u neugodnom političkom procjepu. Naime, španjolski su brodovi u nekoliko navrata uplovljavali u Gruško luku, a Republika je, u ime starog savezništva, na razne načine pomagala Ossuñi. Osmanlije su sumnjičile Senat za otvorenu suradnju sa Španjolcima, a mletačka je mornarica prijetila blokadom i napadom na Grad. Samo je uspješno izbalansirana diplomatska "igra", u kojoj su Dubrovčani pružali informacije svim zaraćenim stranama, spasila Republiku od težih posljedica. Kao i u kasnijim slučajevima, vanjska je opasnost donekle zatomila unutarstaleške sukobe i usporila političko-rodovsku podjelu čiji je obrazac uspostavljen nakon *Velike zavjere*. Tijekom španjolsko-mletačkih sukoba na Jadranu (1617-1619) mletačka izvješća spominju tri struje dubrovačke vlastele: španjolsku, mletačku i najjaču, osmansku.[24] Naravno, i ovu denominaciju treba shvatiti samo uvjetno, kao potvrdu da se rodovsko-političko grupiranje među vlastelom nastavilo.

Sukob na Jadranu okončan je španjolskim povlačenjem 1620. Time je zaključena prva epoha intenzivnih protuosmanskih akcija zapadnih zemalja, nakon čega je i djelovanje prognanih dubrovačkih urotnika izgubilo širi politički značaj. Obje grupacije nastale tijekom *Zavjere* zaslužne su što je Republika prebrodila krizu bez težih posljedica: zahvaljujući "pragmatičnoj" struji Dubrovnik je ponovno zadobio neophodnu naklonost Osmanlija, a *zavjerenička* struja održala je savezničku lojalnost prema Španjolskoj. Vanjskopolitički su faktori, tj. sukobi susjednih sila, i ubuduće bitno utjecali na učvršćenje dviju rodovskih jezgri dubrovačkog patricijata. Ipak, za njihovo je konačno oblikovanje na biološkom planu presudna bila borba za pridobivanje "sive zone".

Nije vjerojatno da su, za svježih rana nakon *Zavjere*, pripadnici suprotstavljenih rodova sklapali međusobne brakove. No čini se, iako tu pojavu tek treba istražiti, da je čvrsto oblikovanje dviju endogamnih skupina bio dulji proces. Prije svega, svrstavanje neutralnih je potrajalo, a početna politička pozicija "protuosmanske" i "pragmatične" struje mijenjala se ovisno o dalj-

[24] U jeku sukoba Venecije s napuljskim potkraljem 1618. i među mletačkim patricijatom otkrivena je tzv. "španjolska zavjera" kojom su španjolske pristaše željele preuzeti vlast u Republici. Time bi se mletačka politika u potpunosti podvrgnula španjolskim protuosmanskim planovima na Balkanu. Usp. Vuk Vinaver, »Turska i Dubrovnik u doba španske invazije Jadranskog mora (1617-1619 godine).« *Istorijski Glasnik* 1-4 (1952): 21-59; Z. Zlatar, *Our Kingdom Come*: 314-324.

njim vanjskopolitičkim zapletima. Kontinuitet raskola među vlastelom nakon *Zavjere* je očit, no teško je prihvatiti Zlatarov model, koji kao glavni kriterij podvajanja vlastele pretpostavlja kontinuirani sukob dviju skupina s čvrstim "proosmanskim" i "protuosmanskim" ideološkim pozicijama. Naime, politički položaj Republike u odnosu na Osmanlije, Mlečane i Habsburgovce tijekom Kandijskog rata (1645-1669), postpotresne krize i Bečkog rata (1683-1699) doživljavao je nagle obrate. Ideološke razlike među vlastelom iz izvora su teško raspoznatljive, jer su sva politička nastojanja bila podređena dugotrajnoj borbi za opstanak Republike. Prevladao je časoviti politički pragmatizam u okviru kojega jače izražena "protuosmanska" uvjerenja dijela vlastele, pogotovo lišena konkretne potpore izvana, nisu mogla određivati smjer državne politike. Isto je tako deplasirano pretpostavljati postojanje neke "proosmanske" struje koja bi politiku Republike bezuvjetno vezivala za Osmanlije.

Genealoška analiza raskola vlasteoskog staleža u prvoj polovici 17. st. omogućit će preciznija tumačenja, no opravdano je pretpostaviti da se u tadašnjim okolnostima polarizacija dviju rodovsko-političkih frakcija, nastalih u doba *Zavjere*, odvijala postupno i dvosmjerno, po rodovskom ključu i prateći politička gibanja. Pritom je, kao logična posljedica podvajanja, snaga rodovske pripadnosti u promjenljivim političkim okolnostima dobivala sve veće značenje, određujući i političke stavove pojedinaca. Daljnji slijed raskola patricijata ukazuje nam se tako kao složen dijakronijski proces, koji ćemo analizirati na genealoškoj razini i na razini političke borbe za prevlast u institucijama vlasti. Budući da nam službeni izvori ne pružaju dovoljno pouzdanih podataka o daljnjem slijedu podvajanja na temelju političko-ideoloških razlika, samo nam genealoške pravilnosti otkrivaju čvrsti obrazac raskola.

5. Marginalizacija poražene struje - primjer Ivana Gundulića

Jednoznačno tumačenje sukoba vlastele pomoću Zlatarova "pro" i "protu" - osmanskog modela u analizi kasnijeg tijeka staleškog raskola iziskuje bitne modifikacije. U tom je pogledu znakovit slučaj *casate* kojoj je pripadao pjesnik Ivan Gundulić (1589-1638). Naime, otac i stric pjesnikov, Frano Ivanov i Toma Ivanov Gondola, svrstali su se tijekom suđenja urot-

nicima na stranu "čuvara Republike" kojoj je na čelu bio Marko Bassegli. Na drugu, *zavjereničku* tj. "protuosmansku" stranu, koju je vodio Vladislav Menze, stao je njihov rođak Jero Franov Gondola (tablica 1).[25] U *Velikoj* je *zavjeri*, dakle, došlo do rascjepa roda Gondola. Genealogije pjesnikovih nasljednika u vrijeme i nakon agregacije "nove" vlastele potvrđuju pripadnost njegove *casate sorboneškoj* grupaciji dubrovačke vlastele. Sa svojom ženom, Nikom Šiška Petrova Sorgo (+1644), Gundulić je imao tri sina. Najstariji, Frano (1630-1700), carski maršal i komornik na dvoru Leopolda Habsburškog, odstupio je od načela endogamije oženivši se 1674. strankinjom, groficom Oktavijom Margaritom Strozzi, te u Dubrovniku nije imao potomstva. Najmlađi, Mato (1636-1684), s bratom je nekoliko godina proveo u vojnoj službi španjolskih Habsburgovaca. Nakon povratka u Grad, Mato se oženio građankom ali nije imao potomaka.[26] Srednji Gundulićev sin Šiško (1633-1682) također se 1668. po drugi put oženio građankom iz ugledne antuninske obitelji, Katom Jerovom Nale, što je nepobitan dokaz njegove pripadnosti *sorbonezima*.[27]

Za života Ivana Gundulića i njegovih sinova, tijekom biološke krize i nedovršenog procesa "krvnog" zatvaranja vlasteoskih skupina, njihova je *casata* još uvijek zauzimala relativno značajno mjesto u političkom životu. Naime, i Mato i Šiško Gondola birani su za kneževe Republike, a slučaj je htio da su obojica i umrla na toj funkciji. No, sa Šiškovim nasljednicima, pjesnikom Ivanom (1678-1721) i Šiškom (1682-1758) situacija se potpuno izmijenila.[28] Kao *sorbonezi,* oni su na političkom planu drastično osjetili

---

[25] Jero Franov Gondola bio je jedan od skrbnika koje je Frano Gondola 1592. ovlastio da upravljaju imovinom trogodišnjeg pjesnika. Đuro Körbler zamijenio ga je s Jerom Ivanovim Gondolom, drugim pjesnikovim "dundom" kojemu su posvećene *Suze sina razmetnoga*. Usp. *Djela Giva Frana Gundulića*. (ur. Đuro Körbler), Stari pisci hrvatski, knjiga 9, Zagreb: *JAZU*, 1919: III.

[26] O vojnoj službi Frana i Mata Gondole vidi: Mirko Deanović, »Frano Dživa Gundulića i njegov put u Moskvu.« *Starine* 41 (1948): 7-59. Zbog nedostatka matičnih knjiga podaci o ženidbi Mata Gondole nisu nam poznati. Da je i Mato, poput Šiška, bio oženjem građankom, doznajemo iz jednog od Franovih pisama. (M. Deanović, »Frano Dživa Gundulića«: 12).

[27] Obitelj Nale (Nalješković) nikada nije primljena među dubrovačku vlastelu, kako pogrešno navodi Đuro Körbler (*Djela Giva Frana Gundulića*: XI). Poput brata Frana, koji se oženio strankinjom, Mato i Šiško Gondola iskoristili su kratkoročno važeće odredbe o liberalizaciji ženidbe kojima su ublaženi strogi endogamijski zakoni.

[28] Slijedeći uspostavljenu unutarstalešku endogamiju, pjesnikovi su unuci Ivan i Šiško Gondola, naravno, oženili *sorbonezice* Lukreciju Bona i Oru Ghetaldi. I njihova se sestra Nika udala 1697. za *sorboneza* Petra Franova Sorga, a upravo je njezin unuk bio poznati dopunitelj Gundulićeva *Osmana* Petar Ignjat Sorgo.

Tablica 1. Pripadnost senatora strujama u *Velikoj zavjeri* 1610/12. godine

Rod	Senator		
	"Zavjerenička "struja	"Čuvari poretka"	"Siva" zona
Ukupno	13	12	29
BASSEGLI		Marko Tomin	Ivan Andrijin
BENESSA		Kristo Jakobov	
BONA	Luka Marina Lukinog	Vladislav Marinov	Stjepan Nikolin
		Jeronim Junijev	Toma Junijev
			Šimun Lukin
			Junije Marinov
			Miho Marinov
BONDA			Jeronim Ivanov
BUCCHIA	Nikola Lukin		
CABOGA			Mato Ivanov
			Frano Serafinov
CERVA			Dragoje Lukin
GIORGI	Šiško Jeronimov		
	Šiško Ivanov		
	Dominik Ivanov		
GONDOLA	Jeronim Franov	Toma Ivanov	Sekundo Benediktov
		Frano Ivanov	Pavao Marinkov
			Luka Marinov
GHETALDI		Jeronim Vitov	Marin Vitov
GOZZE		Ivan Savinov	Đuro Marinov
			Marin Radov
			Nikola Radov
GRADI	Frano Đurov	Nikola Stjepanov	Mato Junijev

Rod	Senator		
	"Zavjerenička" struja	"Čuvari poretka"	"Siva" zona
LUCCARI			Jakob Petrov
			Damjan Petrov
			Marin Marinov
MENZE	Vladislav Nikolin		Marko Ivanov
	Nikola Sebastijanov		
	Ivan Pavlov		
PALMOTA			Ivan Nikolin
POZZA			Mato Damjanov
RESTI	Frano Ivanov		
	Orsat Andrijin		
RAGNINA			Jeronim Nikolin
SARACA		Lujo Božov	
		Ivan Božov	
SORGO	Jeronim Franov		Nikola Junijev
			Vlaho Nikolin
			Gauge Nikolin
TUDISI		Nikola Božov	Frano Marinkov

Izvor: Z. Zlatar, Our Kingdom Come: 341-343, 345-349.

posljedice raskola. Tijekom 18. st., sve do utrnuća, rod Gondola bio je na posljednjem mjestu po obnašanju važnijih državnih službi, slabije rangiran čak i od "novih" vlasteoskih rodova (tablice 12 i 13).

Ostaje otvoreno pitanje: je li na političku marginalizaciju *sorboneškog* roda Gondola utjecala ideološka komponenta pjesničkih djelâ Ivana Gundulića, posebno onih najvažnijih koja nisu objavljena u doba Republike: *Dubravke* i *Osmana*? Znanost o književnosti trajno se bavi interpretacijom kompleksnog Gundulićeva opusa, osobito poetološkim pitanjima strukture, forme i kompozicije njegovih djela, te komparativnom analizom u odnosu

na starije i suvremene uzore. Oskudni podaci iz Gundulićeva životopisa u književnoteorijskim se razmatranjima najčešće povezuju s uopćenim kulturnopovijesnim i političkim odrednicama razdoblja katoličke obnove i krize dubrovačkog društva početkom 17. stoljeća. S druge strane, historiografska tumačenja političke i društvene zbilje pjesnikova Grada rijetko se koriste fabulativnim bogatstvom i višeznačnošću njegovih djela. Unatoč nesumnjivoj povezanosti narativnih i alegorijskih slojeva Gundulićeve poezije s primarno dubrovačkim političkim aktualitetom, ta je refleksija slabo iskorištena u historiografskoj analizi.

Naime, Ivan Gundulić postao je članom Velikog vijeća 1608., i izravno je pratio dramatične događaje oko *Zavjere* i raskola koji je uslijedio. Posve je razumljivo da je Gundulić, kao pjesnik Republike i vlastelin *par exellance*, kao uzoran član vlasteoskog staleža i sljedbenik starih tradicija, na svoj poetski način, "iz termina estetike", komentirao presudne političke događaje i procese kojima je bio svjedokom. Stoga se njegova djela mogu interpretirati i u kontekstu problema raskola dubrovačkog patricijata. Neki su književni povjesničari u Gundulićevim stihovima zapazili niz kritičkih aluzija o *zavjerenicima,* "izdaji slobode" i "domaćem boju".[29] Analizu je u tom smjeru produbio Zdenko Zlatar. U historiografskoj reinterpretacije *Dubravke* Zlatar je opovrgao ranije zablude i argumentirano protumačio ključni politički stratum njezine alegorijske pozadine.[30] *Dubravka* je poetski i alegorijski slojevita drama u stihovima simbolična sadržaja u kojoj se tematizira sloboda Du-

[29] To se posebno odnosi na Vsevoloda Setschkareffa, Milana Ratkovića, Miroslava Pantića i Slobodana Prosperova Novaka. Usp. Vsevolod Setschkareff, *Die Dichtungen Gundulić's und ihr poetischer Stil*. Bonn: Athenaeum-Verlag, 1952.; Ivan Gundulić, *Osman*. (ur. Milan Ratković), Zagreb: Zora, 1955.; Dživo Gundulić, *Izabrana dela*. (ur. Miroslav Pantić), Beograd, 1964. Slobodan Prosperov Novak na cjelovit i nov način interpretira specifično dubrovački političko-ideološki sloj u Gundulićevim djelima. Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti* III. Zagreb: Antibarbarus, 1999: 226-277.

[30] Zlatar je izvrgnuo kritici naivnu "dijamatsku" tezu Jakše Ravlića o *Dubravci* kao alegoriji klasnog sukoba u kojoj se odražava borba ojačale "buržoazije" s osiromašenom vlastelom. Usp: Jakša Ravlić, »Odraz domaće stvarnosti u dubrovačkoj književnosti. Ivan Gundulić i njegova Dubravka.« *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 4-5 (1956): 323-353. Prema njegovu tumačenju, Gundulić nastupa s konzervativnih aristokratskih pozicija, kritizirajući građane koji putem bogatstva nastoje prigrabiti vlast u Republici. Ravlićeva teza, naravno, nema uporišta u činjeničnoj zbilji i naravi dubrovačkog staleškog društva. U okviru dubrovačkog koncepta aristokratske vlasti i staleškog poretka, građanstvo se, ma koliko bogato bilo, nikad nije uspjelo uspostaviti kao politički subjekt. Naime, krajnji i gotovo nedostižni cilj bogatih građana do samog pada Republike nije bio usmjeren na rušenje vlastele i specifičnog aristokratskog republikanstva,

brovnika. Posve je jasno da pjesnik u *Dubravci* glorificira slobodu, i to zaseban povijesni oblik slobode: *dubrovačku slobodu*. Drevni mitološki supstrat na kojemu je temeljio dramsku priču pjesnik je zaodjenuo u ruho pastorale kojom je ponajbolje dočarao *Zlatno doba,* mitsko stanje nepomućena sklada. Veličajući *Zlatno doba* Dubrave nasuprot nadolazećim opasnostima, Gundulić nam alegorijski pripovijeda o narušavanju vlasteoskog jedinstva i harmonije. Istinska vrijednost dubrovačke slobode, koja počiva na vlasti vlastele, očituje se upravo u trenutku kada Dubravi zaprijete zle sile iza scene. Dekodirana u političkom ključu, *Dubravka* nam, između ostalog, govori o raskolu dubrovačkog patricijata. U okviru poetske refleksije suvremenih previranja Gundulić u *Dubravci* opominje: s gubitkom aristokratskog sklada nestat će i opjevana dubrovačka sloboda.

Ideološku dimenziju sukoba, tj. "pro" i "protu" - osmansku paradigmu, nužno je uskladiti s uvidom u genealošku komponentu raskola, tj. "protuzavjereničku" poziciju samog Gundulića i njegove obitelji. Zbog prividnog paradoksa koji se nameće, ni Zdenko Zlatar nije se upustio u tumačenje izravne pjesnikove osude krivaca za raskol: onih koji mite i onih koji su podmićeni, srebroljubaca koji "s darovim k Dubravci hode" i kojima je zlato zamjena za vrlinu. Ipak, iako ostaju u tami, iza scene, krivci za raskol i rušitelji staleške sloge među vlastelom u *Dubravci* su jasno prokazani. Drama vrvi pjesnikovim aluzijama i prezirom prema svima koji su kadri potkupljivati Dubravku (=vlast dubrovačku) i "scienit vil gizdavu za ženu lakomu", koji čak i suce (sic!) zlatom mite tako da "vrh Dubrave ove naše/po tle iđahu svi zakoni,/sloboda se satiraše". Apstraktnu bit raskolničkih sila predstavlja Grdan, čudovište kojemu je prevarom i mitom *dosuđena* Dubravka i kojemu pjesnik, smišljeno i programatski, oduzima riječ ne puštajući ga na scenu.

Ne treba posebno isticati da Gundulić iz svoje poetske perspektive u *Dubravci* nije mogao ponuditi političko rješenje problema raskola, tj. nastupajućeg novovjekovnog unutarstaleškog *makijavelizma*, koji je neumitno uništavao srednjovjekovnu homogenost. Sretni i neobjašnjivi završetak teološko-političke alegorije, tj. spas Dubravke iz Grdanovih ruku i njezino sjedinjenje s Miljenkom, mogao je doći samo s Neba. Sam Bog, *Deus ex*

---

već na priključenje patricijatu. Zdenko Zlatar, *The Slavic Epic*. *Gundulićs Osman*. New York: Peter Lang etc.,1993: 112, 113; Zdenko Zlatar, »Božanstvena komedija Ivana Gundulića: Nova interpretacija pjesnikove razvojne linije.« *Dubrovnik* 1 (1991): 124-162.

machina, spašava Dubravku, slobodu, vlast vlastele, vrlinu aristokracije - samu Republiku.

Svojim opsegom i sadržajnim bogatstvom *Osman* predstavlja još kompleksnije djelo od *Dubravke*. Unatoč necentriranoj povijesnoj tematici koja obuhvaća široki plan svjetskih zbivanja, u tom se epu zrcali još apstraktnije viđenje dubrovačke zbilje, važno za osvjetljavanje problema raskola dubrovačke vlastele. Priča o turskom sultanu i poljskom kraljeviću s mnoštvom povijesnih, romantičnih i eshatoloških digresija, zapravo je ep o Dubrovniku. Da bismo protumačili naizgled neupitan "protuosmanski" naboj Gundulićeva *Osmana,* koji je oprečan autorovoj poziciji u rodovskoj podjeli, ponovno trebamo odustati od čvrstog "pro" i "protu" - osmanskog ključa. Budući da je pjesnik rodovski pripadao suprotnoj "pragmatičnoj" struji, iz tog se motrišta njegova žestoka kritika osmanskog sustava vlasti čini nelogičnom. No, izgleda da je Gundulić ciljao upravo na kritiku modela vlasti, tj. monarhijskog samovlađa, jer se u *Osmanu*, kako to potvrđuju novija čitanja, pjesnik nije zadržao na plitkoj razini kritike islama i Osmanskog Carstva niti mu je ona činila okosnicu djela.[31] Gundulićev orijentalizam u *Osmanu,* ma koliko ga kritičkim protumačili, samo je kontekst u kojemu nam pjesnik iznova i prije svega osvjetljava dubrovačku poziciju. Stoga je i tvrdnja Slobodana P. Novaka "da u *Osmanu* nema nijedne političke ili filozofske digresije koja ne bi bila upućena sudbini piščeve Republike" izvrsno polazište za historiografsku analizu raskola u najsloženijem Gundulićevu djelu. Gundulić je u *Osmanu* iskonski Dubrovčanin, vlastelin i pripadnik svoje rodovsko-političke struje koja balansira između *Lava i Drakuna* i koja u takvoj politici, a ne u izravnom upletanju u sukobe, vidi jamstvo opstanka *dubrovačke slobode*. Ocjenom da se "iz Gundulićevih stihova javila hladnoća dubrovačkog pragmatizma, ona ista koja je Republici pomagala da uspješno vibrira između istoka i zapada", Novak je posve točno anticipirao Gundulićevu rodovsko-političku orijentaciju. Sagledan u svjetlu rodovsko-političkog sukoba, pjesnikov u prvi mah nedvojben "protuosmanski" stav ukazuje nam se kao prvorazredna poetsko-ideološka argumentacija "pragmatične" struje u raskolu. Budući da je *Osman* započet desetak godina nakon *Zavjere,* ta se argumentacija u odnosu na *zavjereničku* "protuosmanska" stajališta čini didaktičnom i zapravo djeluje kao program političke pomirbe.

---

[31] Zoran Kravar, »Svjetovi "Osmana".« *Dubrovnik* 1 (1991):106-108; S. P. Novak, *Povijest hrvatske književnosti* III.: 256-275.

U nedostatku prvorazrednih vrela upravo nam alegorijski slojevi Gundulićeva djela, koji posredovanim, manirističkim načinom zazivaju obnovu aristokrastske harmonije, svjedoče o početnoj fazi raskola među vlastelom. U tom razdoblju kriteriji rascjepa još uvijek nisu bili posve učvršćeni, ali su se jasno naslućivale pogubne posljedice podjele koja je zaprijetila samim temeljima dubrovačke države. To je najbolje uočavao Ivan Gundulić, pjesnik u čijim je stihovima utkana ideološka formula opstanka Dubrovačke Republike.

6. Analiza rodovske pripadnosti u Velikoj zavjeri

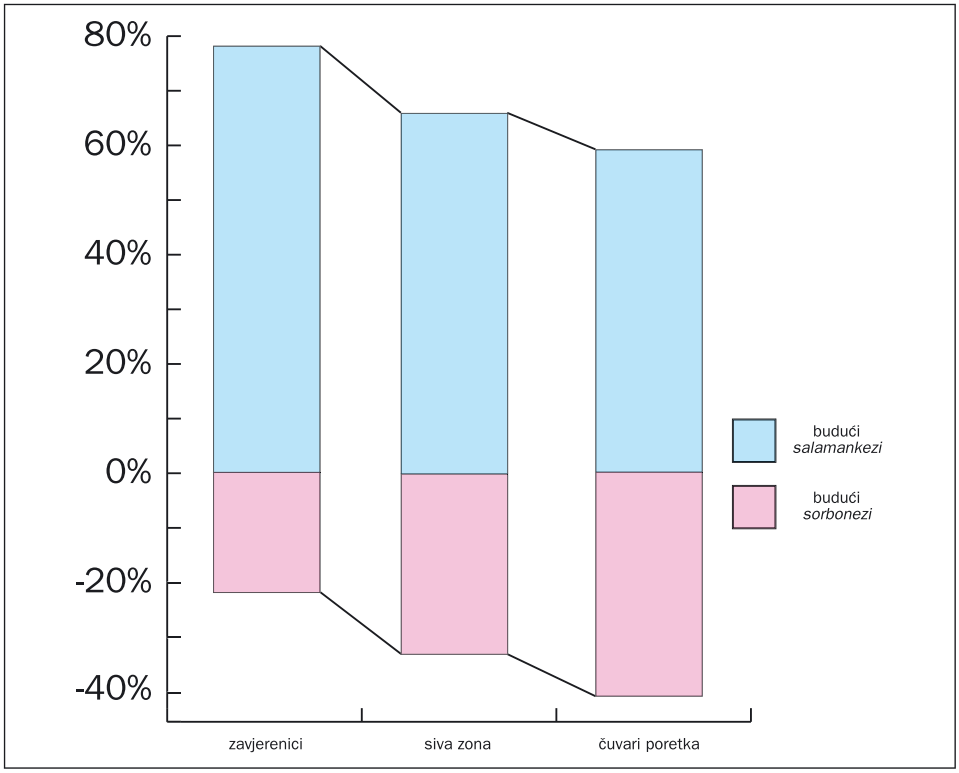
Da bismo utvrdili povezanost političke podjele u doba *Velike zavjere* s kasnije učvršćenim "krvnim" raskolom, usporedili smo rodovsku pripadnost članova različitih struja u doba Z*avjere* s rodovskim grupacijama *salamankeza* i *sorboneza* koje su se oblikovale u neposrednom postpotresnom razdoblju, dakle, oko 60 godina nakon *Velike zavjere*. U tom trenutku utvrdili smo 38 *salamankeških* i 18 *sorboneških* ogranaka vlasteoskih rodova (omjer 2,1:1), pri čemu su neki rodovi imali predstavnike u oba tabora (tablica 1). Budući da ne možemo egzaktno utvrditi koji ogranak 1670-ih godina vuče podrijetlo od sudionika u događajima od prije 60 godina, jer genealoška analiza vlasteoskog kruga za to razdoblje još nije napravljena, pokušali smo putem koeficijenata izračunati i odrediti vjerojatnu pripadnost potomaka svakog senatora iz vremena *Velike zavjere* u kasnije definiranim grupacijama. Za senatore rodova koji su kasnije imali ogranke isključivo u jednoj struji računali smo koeficijent 1, a za senatore čiji se rodovi kasnije javljaju u obje suprostavljene grupacije koeficijente smo odredili u razmjeru s brojem ogranaka u pojedinoj grupaciji. Tako su, primjerice, Bone s tri *salamankeška* i tri *sorboneška* ogranka dobili koeficijente 0,5 (za *salamankeze*) i 0,5 (za *sorboneze*), Gozze (8 *salamankeških* i jedan *sorboneški* ogranak), koeficijent 0,89 (za *salamankeze*) i 0,11 (za *sorboneze*), a Sorgo (5 *salamankeških* i 2 *sorboneška* ogranka) koeficijent 0,71 (za *salamankeze*) i 0,29 (za *sorboneze*) itd.

Usprkos rizicima koje ova analiza uključuje, prvenstveno zbog nemogućnosti da se utvrde promjene političkih pozicija pojedinih vlasteoskih *casata,* koje su se nesumnjivo događale u 60 godina, rezultati su ipak indika-

Tablica 2. Pripadnost senatora strujama u *Velikoj zavjeri* 1610/12. s obzirom na grupaciju kojoj pripadaju njihovi potomci nakon potresa 1667. godine

Senatori s obzirom na pripadnost struji u Velikoj zavjeri 1610/12.	Broj senatora	Grupacija kojoj pripadaju potomci senatora poslije 1667. godine			
		Budući salamankezi	Budući sorbonezi	Prosječni omjer između budućih salamankeza i budućih sorboneza	Odstupanje od prosječnog omjera između budućih salamankeza i budućih sorboneza
Ukupno	51	30.87	20.13	1.53 : 1	0.00
"Zavjerenici"	13	9.21	3.79	2.43 : 1	0.90
"Čuvari poretka"	12	6.45	5.55	1.16 : 1	0.37
"Siva zona"	26	15.21	10.79	1.41 : 1	0.12

Grafikon 1. Pripadnost senatora strujama u *Velikoj zavjeri* 1610/12. s obzirom na grupaciju kojoj pripadaju njihovi potomci nakon potresa 1667. godine

tivni. Uvjerljivo najveći omjer između budućih *salamankeza* i *sorboneza*, u korist budućih *salamankeza*, nalazimo među senatorima koji su podržavali *zavjerenike* (omjer 3,21 : 1, odnosno odstupanje od prosječnog omjera za +1,19 prema *salamankeškoj* struji). Najpovoljniji omjer za *sorboneze* nalazimo u suprotstavljenoj struji, uvjetno nazvanoj "čuvari Republike" (1,45 : 1, odnosno odstupanje od prosječnog omjera -0,57, dakle, prema *sorboneškoj* struji), a srednja vrijednost se nalazi u tzv. "sivoj zoni", kako Zdenko Zlatar[32] naziva neopredijeljene senatore (1,93 : 1, odnosno odstupanje od prosječnog omjera -0,09) (tablice 1 i 2, grafikon 1). Pridodamo li tome da glavni *zavjerenici* pripadaju rodovima koji su kasnije isključivo *salamankeški* (Resti, Giorgi), sa znatnom vjerojatnšću možemo zaključiti da se korijen staleške podjele na *salamankeze* i *sorboneze* krije već u događajima oko *Velike zavjere*.

Na smrt osuđeni "protuosmanski" orijentirani *zavjerenici* odnose političku pobjedu nad pragmatičnom strujom "čuvara Republike". Kazna im je prvo ublažena, a potom im je omogućen i bijeg. Dolazi do velikog razdora između rodbine osuđenika i njihovih tužitelja. Tijekom istrage i suđenja *zavjerenici* postaju junaci, a tužitelji krvnici. Većina neutralnih postupno se priklanja junacima. Oko jezgre glavnih "urotnika" oblikovala se snažna rodovsko-politička struja koja se do kraja definirala nakon agregacije novog plemstva, a u 18. je stoljeću poznata kao *salamankeška*. Ona je tijekom sljedećih stopedeset godina dominirala nad poraženom strujom, kojoj se nakon agregacije priključilo "novo" plemstvo oblikujući tako malobrojniju *sorbonešku* struju.

7. Staleška kriza polovicom 17. stoljeća i agregacija "nove" vlastele

Pad broja vlastele, veliki potres 1667. i borba za opstanak Republike u idućem dvadesetogodišnjem razdoblju uvjetovali su daljnje političke sukobe i podvajanja unutar vladajućeg staleža. Promjena šireg geopolitičkog konteksta nakon Velikog bečkog rata utjecala je na nova politička polazišta za podvajanje dubrovačkog patricijata, čija je rodovska homogenost od vremena *Velike zavjere* bila trajno uzdrmana. Nedovršena "krvna" podjela obliko-

[32] Z. Zlatar, *Our Kingdom Come*: 299-358.

vala je unutarstalešku konstelaciju, koja je pogodovala još dubljem raskolu nakon agregacije novog plemstva.

U prvotnoj fazi oblikovanja dubrovačkog patricijata posljednja je obitelj primljena među vlastelu 1336. godine. Bila je to obitelji Bucchia, čiji su članovi odigrali značajnu diplomatsku ulogu u stjecanju Pelješca.[33] Nakon toga, Veliko je vijeće više od 300 godina bilo zatvoreno za nove rodove. Iako je udio vlastele u ukupnom gradskom stanovništvu postupno opadao, tek su gospodarski, politički i demografski trendovi 17. stoljeća uvjetovali ozbiljnu biološku krizu patricijata koji je, prema Jakovu Luccariju, na samom početku 17. stoljeća brojio 27 rodova.[34] Ostavljajući po strani pitanja vezana za gospodarsku i financijsku snagu vlastele, koja je, usprkos slabljenju, u to doba i dalje premašivala ekonomsku moć građana, ostaje činjenica o sve prorjeđenijim redovima plemstva na čije opadanje nisu izravno djelovali ekonomski čimbenici.[35] Naime, strogi endogamijski model kroz nekoliko je stoljeća kobno utjecao na demografske procese, neumitno vodeći staleškom izumiranju. Intuitivne mjere obiteljske strategije (rana udaja vladike, odnosno maksimalno korištenje ženina fertilnog razdoblja, vrlo visok tempo poroda, ženidbe u srodstvu i sl.), doduše, u stabilnim su vremenima osiguravale reprodukciju,[36] ali nisu bile dovoljno snažne za jače udare, kakav je primjerice bio potres iz 1667. godine, koji je vlasteoski stalež doveo na sam rub opstanka.

---

[33] I. Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*: 163.

[34] Govoreći o počecima dubrovačke povijesti, anonimni analist i Nikola Ragnina navode više od 150 vlasteoskih rodova, dok ih De Diversis 1440. nabraja 33, a Serafin Razzi 1588. spominje 29 živućih rodova. Milan Rešetar, »Popis dubrovačkijeh vlasteoskijeh porodica.« *Glasnik dubrovačkog učenog društva 'Sveti Vlaho'* 1 (1929): 1-11.

[35] U sklopu teze o naglom gospodarskom i demografskom opadanju vlastele od početka 17. stoljeća prvi je detaljnije analizirao krizu dubrovačkog patricijata Dragoljub Pavlović, »O krizi vlasteoskog staleža u Dubrovniku XVII veka.« *Zbornik radova SANU* knj. 17, Institut za proučavanje književnosti knj. 2 (1952): 27-38. Na temelju raščlambe kreditnih ulaganja vlastele i političkog konteksta njihova djelovanja, Pavlovićeve je drastične ocjene opovrgnuo Zdenko Zlatar. On zaključuje da je dubrovačka vlastela i polovicom 17. st. imala ključnu ulogu u financiranju izvozno-uvozne trgovine između Italije i Balkana, a njezino očito brojčano opadanje nije se dogodilo naglo, već se odvijalo kao posljedica demografskih trendova od 14. st. Istinsku onodobnu krizu vlastele Zlatar vidi u političkom razdoru vladajućeg staleža u vezi s protuosmanskim planovima zapadnih vladara. Zdenko Zlatar, »The 'Crisis' of the Patriciate in Early Seventeenth-Century Dubrovnik: A Reappraisal.« *Balcanica* 6 (1975): 111-131.

[36] Vidi o tome: Nenad Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća.* Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2000: 108-109.

Relativno brojne rasprave u vijećima, posvećene staleškoj krizi, potvrđuju da su vlastela već znatno prije velikog potresa 1667. uočila i pokušavala riješiti problem staleške obnove. Zaustavljanje nepovoljnog trenda, međutim, nije imalo velikih izgleda, jer je u okviru postojećeg modela vlasti u Dubrovačkoj Republici bilo veoma teško pokrenuti institucionalne promjene. Tako se pokušaj staleškog jačanja putem agregacije novih vlasteoskih obitelji odvijao veoma sporo i uz snažni otpor dijela vlastele. Unatoč težnji da se, bez zadiranja u politički ustroj, agregacijom nove vlastele ojača aristokratski stalež, ti su pokušaji vodili u sve dublji raskol među patricijatom.

Čvrsti stav vlastele u vezi stroge staleške zatvorenosti počeo je od sredine 17. st. popuštati. Prvi prijedlog Senata da se, uz naplatu od 10.000 dukata, tijekom godine u plemstvo primi pet građanskih obitelji, u Velikom je vijeću 15. studenog 1646. bio odbačen s 82 glasa protiv i 37 za.[37] Trebalo je proteći dvanaest godina da bi Senat ponovno pokrenuo pitanje agregacije i 19. studenog 1658. naložio providnicima da izrade uredbu o "očuvanju i povećanju" vlastele, što su oni učinili nakon više od tri godine i nakon ponovljenog senatskog zahtjeva od 24. ožujka 1661.[38] Uredba je u Velikom vijeću prihvaćena 26. ožujka 1662. sa samo jednim glasom većine (52:51).[39] Ta je odluka bila posve načelne naravi i određivala je da se novi članovi plemstva trebaju birati iz uglednih dubrovačkih građanskih obitelji, ili iz redova stranih plemića, samo kada izumre neka stara *casata* ili *famiglia,* i to većinom glasova u sva tri vijeća. No, ni nakon ove odluke nije uslijedio prijem nove vlastele, nego je Veliko vijeće 18. siječnja 1664. donijelo još jednu, detaljniju odredbu o postupku agregacije. Ovim se zaključkom propisuje da će u neodređenom razdoblju, odjednom ili u više navrata, biti agregirano 10 novih obitelji. Izbor svake nove obitelji morat će biti potvrđen većinom glasova u sva tri vijeća, a nova se vlastela obvezue da na račun Republike plati 10.000 španjolskih peča. Tom se odlukom preciziraju oni članovi obitelji na koje će se prenijeti vlasteoski prerogativi. Vlastelom će postati muž i žena s djecom iz zakonitog braka, te muževljeve neudate sestre i neoženjena braća. S obzirom da je agregacija bitno utjecala na produbljenje staleškog raskola,

[37] *Acta Maioris Consilii*, sv. 39. f. 31-32; D. Pavlović, »O krizi vlasteoskog staleža«: 30.

[38] *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 108, f. 283; sv. 110, (24. III.); D. Pavlović, »O krizi vlasteoskog staleža«: 33.

[39] *Acta Maioris Consilii*, sv. 43, f. 63; D. Pavlović, »O krizi vlasteoskog staleža«: 33, 34.

važno je naglasiti da se ovom, kao ni ranijim odlukama nije prejudicirao podređeni status "nove" vlastele u odnosu na "staru". Dapače, u više se navrata naglašavalo da će novoprimljene obitelji uživati sve povlastice i prerogative dubrovačke vlastele. Odluka je izglasana znatnom većinom od 64:33 glasa.[40]

Dvije godine nakon donošenja ove odredbe izumro je vlasteoski rod Luccari, pa je Veliko vijeće odlučilo da se od pristiglih molbi izvrši izbor nove vlasteoske obitelji.[41] Nešto kasnije izumrla je i obitelj Benessa, pa je Senat 27. srpnja 1666. raspisao još jedan natječaj.[42] Prva građanska obitelj primljena je 5. studenog 1666., kada je Veliko vijeće agregiralo jednog od najbogatijih građana, Vlaha Mihova Bosdarija, koji je u državnu blagajnu uplatio 5.000 dukata.[43] Nakon što je na istoj sjednici njegova molba bila odbijena (47:48), već na sljedećoj, 10. studenog 1666., u vlastelu je omjerom 56:38 glasova primljen i bogati trgovac i zaslužni diplomatski pouzdanik Republike u Veneciji Miho Sorgo Bobali.[44] Na ovom su natječaju odbijene molbe Petra Radaglija, te Marina i Ivana Dimitrija, kao i molbe Miha Zlatarića i Benedikta Marinetti Primija, koji su nešto kasnije primljeni u vlasteoski krug.[45]

U međuvremenu, 5. studenog 1666., Veliko je vijeće donijelo još jedan zaključak važan za staleško jačanje. To su tri odredbe o liberalizaciji ženidbe, kojima su donekle ublažene dotadašnje stroge endogamijske mjere.[46] Prvom je odredbom ukinuta zabrana vjenčanja vlastele u trećem stupnju srodstva, a drugom je, za razliku od dotadašnjeg ograničenja na plemkinje iz dalmatinskih gradova, vlasteli dopuštena ženidba s plemkinjama iz bilo kojeg grada. Trećom, najvažnijom odredbom, dubrovačkoj je vlasteli, do dalj-

[40] *Acta Maioris Consilii*, sv. 43, f. 191, 191' D. Pavlović »Okviri vlasteoskog staleža«: 34. U odnosu na odluku iz 1662., u zaključku iz 1664. izrijekom se ne ponavlja da će nove obitelji biti agregirane samo nakon izumiruća starih, no izglasana formulacija i slijed događaja to nam potvrđuju.

[41] *Acta Maioris Consilii*, sv. 44, f. 90, od 19. IV. 1666.

[42] *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 113, f. 184.

[43] *Acta Maioris Consilii*, sv. 44, f. 117', 118. Bosdari je primljen s omjerom glasova 51:44, a njegova je zamolba već 30. listopada razmatrana u Senatu (*Acta Consilii Rogatorum*, sv. 113, f. 214.).

[44] *Acta Maioris Consilii*, sv. 44, f. 119'-120'. O Sorgo-Bobalijevim zaslugama za Republiku tijekom Kandijskoga rata vidi, V. Foretić, *Povijest Dubrovnika* II: 104-114.

[45] *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 113, f. 215'.

[46] *Acta Maioris Consilii*, sv. 44, f. 115; D. Pavlović, »O krizi vlasteoskog staleža«: 36, 37.

njega, bila dopuštena ženidba s nevjestama iz uglednih građanskih obitelji.[47]

Pogibija znatnog broja vlastele u potresu 6. travnja 1667., te katastrofalno gospodarsko, financijsko i političko stanje u kojemu se našla Republika, ubrzali su i olakšali postupak agregacije novih obitelji.[48] Tako je Veliko vijeće 10. lipnja 1667. naložilo providnicima da preobliče odluku o agregaciji 10 obitelji. Smisao nove odluke bio je da se procedura prijema skrati, neovisno o izumiranju vlastele.[49] Hitna potreba obrazložena je posljedicama potresa, a određeni su i uvjeti o uplati 10.000 talira uz izglasavanje većinom u sva tri vijeća.[50]

Zbog zasluga nakon potesa, u vlastelu je 30. srpnja 1667. tijesnom većinom primljen još jedan pripadnik roda Bosdari, Diodat. Na istoj su sjednici agregirane i tri dubrovačke antuninske obitelji. Jakov Natali platio je za prijem 1000, a Ivan Clasci (Klašić) 600 ugarskih zlatnika. Miho Zlatarić obvezao se isplatiti 3000 dnevnica u iznosu od 1300 perpera za radove na čišćenju grada od ruševina.[51] Dana 19. kolovoza 1667. Veliko je vijeće odlučilo da se zbog državnih interesa predviđeni broj od deset obitelji "nove" vlastele poveća za još dvije, a ponovno su naglašeni jednaki prerogativi novoizabrane vlastele u odnosu na "staru". Na istoj je sjednici u dubrovačku vlastelu

---

[47] Prva je odluka (54:36) naizgled sužavala bračne veze, jer je omogućavala brak s bližom rodbinom, no zapravo se željelo potaknuti vlastelu na ženidbu, jer se brojne plemkinje nisu udavale zbog velikih miraza koje su njihovi očevi bili dužni prepustiti mladoženjama iz drugih rodova. Udajom za bližeg srodnika i miraz bi bio manji ili bi pripao članu istoga roda. Druga odluka (60:30) omogućavala je ženidbu sa stranim plemkinjama. Trećom odlukom, izglasanom s najmanjom većinom (48:41), željelo se vlastelu motivirati na ženidbu s građankama iz imućnih obitelji koje su donosile i bogat miraz.

[48] Prema istraživanju Zdenka Zlatara, Veliko je vijeće godine 1600. brojilo 376 članova. Od tada je broj vlastele stalno opadao, te je 1650. u Vijeću sudjelovalo 177 plemića. (Z. Zlatar, *Our Kingdom Come*: 47). U prve dvije godine nakon potresa 1667. sjednicama Velikoga vijeća nije prisustvovalo više od 60 članova.

[49] Ova je odluku 3. lipnja 1667. izglasana u Senatu jednoglasno (10:0). *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 114, f. 55. Veliko je vijeće odluku potvrdilo tijesnom većinom (20:18). *Acta Maioris Consilii*, sv. 44, f. 200-201.

[50] U konkretnim je slučajevima o agregaciji nove vlastele glasovalo samo Veliko vijeće i Senat. Budući da je Malo vijeće bilo sastavljeno od senatora, nije bilo potrebe da se glasovanje ponavlja. Očito se nije strogo držalo ni do propisanog iznosa, već je svaki novoprimljeni vlastelin uplaćivao iznos prema mogućnosti.

[51] *Acta Maioris Consilii*, sv. 44, f. 208-211. Bosdari je izabran većinom 24:22, Natali 26:20, Zlatarić 36:9, a Klašić 25:21. Za prijem su se natjecala još dvojica uglednih građana, također pripadnika bratovštine sv. Antuna, Miho Marini i Antunu Trifoni, no molbe su im odbijene (23:23 i 28:18).

izabran promicatelj dubrovačkih interesa u Vatikanu kardinal Barberini sa svojom braćom i nećacima.[52]

Nakon toga je prijem "novih" usporen, a izglasana odluka o agregaciji dviju obitelji, povrh deset prvotno predviđenih, nikad nije ostvarena. Godine 1668. primljene su još dvije inozemne obitelji. Dana 27. lipnja 1668. dubrovačkim vlastelinom postao je markiz Anibale Poroni, a 26. studenog agregirani su Paolo, Francesco, Gian Carlo i Octavio Pierizzi, braća i sinovi pok. Petra Pierizzija iz Bologne, koji su se obvezali na kupnju kuće i drugih nekretnina u Dubrovniku.[53] Nakon gotovo dvije godine uslijedio je prijem triju domaćih obitelji. Dana 6. lipnja 1670. glasovanjem u Velikom vijeću vlastelinom je postao Benedikt Marinetti Primi (28:24), koji se obvezao isplatiti 1000 dukata. Uz isti uvjet, minimalnom većinom (21:20), primljen je i Bernard Nikolin Giorgi, pripadnik građanskog ogranka vlasteoskog roda Giorgi. Nije zabilježen uplaćeni iznos i eventualne zasluge Mitra Serature, koji je primljen na istoj sjednici (27:25).[54] Andrija Paoli postao je vlastelin izborom u Velikom vijeću 28. kolovoza 1670. (27:21), i pri tom se obvezao da će Republici isplatiti 1500 dukata od miraza svoje žene, položenog u napuljskoj banci.[55] Čak osam godina kasnije, 25. lipnja 1678., posljednji je među vlastelu, sa samo jednim glasom većine (33:32), primljen bogati *antunin* konavoskog podrijetla Petar Vodopić.[56]

Rasprave među vlastelom o prijemu "novih" nastavljene su i idućih godina. U zapisnicima vijeća do 1696. o tome nema podataka, no zaključci Velikoga vijeća od 13. veljače 1696. potvrđuju da je pitanje agregacije sve do tada bilo otvoreno. Tim je odlukama ciklus staleškog proširenja konačno zaključen. Naime, poništene su sve dotadašnje odredbe o prijemu "nove" vlastele, a svaku je buduću raspravu o toj temi mogla potaknuti isključivo tročetvrtinska većina u sva tri vijeća. Odlučeno je i da u svaki budući plan agregacije mora biti uključen uvjet po kojem kandidati za prijem moraju dobiti tročetvrtinsku većinu u sva tri vijeća. Bez pristanka jednake većine neće se moći donositi ni mijenjati nijedna odluka vezana za agregaciju vlastele.[57]

---

[52] *Acta Maioris Consilii*, sv. 44, f. 211-212. Odluka je izglasana većinom 48:2.
[53] *Acta Maioris Consilii*, sv. 44, f. 256, 256' (28:19); sv. 45, f. 7, 7' (30:22).
[54] *Acta Maioris Consilii*, sv. 45, 58'-61.
[55] *Acta Maioris Consilii*, sv. 45, f. 77, 77'.
[56] *Acta Maioris Consilii*, sv. 47, f. 129', 130.
[57] *Acta Maioris Consilii*, sv. 50, f. 260'-261'.

Već znatno prije toga, 16. studenog 1682., Veliko je vijeće ukinulo odluku iz 1666. po kojoj su se vlastela mogla ženiti pripadnicama građanskog staleža.[58] Od tada je na snagu stupila stara odredba o strogoj endogamiji unutar vlasteoskog staleža. Ponovno staleško zatvaranje 1696. potvrđuje da je među vlastelom prevladala i do tada jaka struja koja se protivila agregaciji.

8. Endogamija u endogamiji - salamankezi i sorbonezi

Brojne odluke i glasovanja posredno potvrđuju da je primanje nove vlastele bilo praćeno otporom i prijeporima među patricijatom. Politička volja vlastele u provođenju staleškog proširenja bila je upitna, no glasovanja o tom pitanju pokazuju da je većina ipak u tim rješenjima vidjela jedini put opiranja biološkom nestanku. Unatoč tome, staleško jačanje, kao deklarirana svrha agregacije, nije postignuto. Nitko od pripadnika obitelji Barberini, Poroni i Pierizzi nije se doselio u Dubrovnik niti je iskoristio prerogative dubrovačkog plemstva sudjelovanjem u vladanju Republikom. Osim toga, većina nove vlastele iz građanskih redova veoma je brzo izumrla: Sorgo-Bobali 1736., Giorgi-Bernardo 1737. smrću pjesnika Nikole Bernardovog (1675-1737), poznatijeg pod imenom Ignjat, Clasci 1791., Paoli 1800. godine. Samo su tri roda (Bosdari, Natali i Zlatarić) dočekali pad Republike.

Ne samo da staleška obnova nije postignuta, nego je uslijedio definitivni staleški razdor. Iako o zakonskoj razlici između *starih* i *novih* nikada nije bilo govora već se, naprotiv, službeno uvijek isticao staleški egalitarizam,[59]

---

[58] *Acta Maioris Consilii*, sv. 48, f. 170.

[59] U svim navedenim odlukama o agregaciji istaknuto je da će nova vlastela uživati sve privilegije dubrovačkog plemstva. Senat je već 1671. odbacio prijedlog da vladike iz starih rodova dobiju pravo na bolja mjesta (vjerojatno u crkvi ili kazalištu). Godine 1675. Frano Pavlov Gozze u oporuci je precizirao da razbaštinjuje kćer ukoliko se uda za "novog", za kojega koristi pojam *agregato*. Senat je iste godine odlučio da se ta rečenica preformulira tako da se uvredljivi pojam *agregato* zamijeni sintagmom "izvan starih domova". Milan Rešetar, »Salamankezi i Sorbonezi.« *Dubrovački list* II/19 (1925): 1. U službenom opisu plemićkih prerogativa, sastavljenom u tajništvu Republike 25. lipnja 1795., izrijekom se naglašava staleška nepodijeljenost dubrovačkog plemstva. *Fedi ed Attestati* sv. 8, f. 96. ("Che nella Nobilt della Nostra Repubblica di Ragusa non vi sono classi.")

svakodnevna politička praksa išla je drugim pravcem.[60] Od devedesetih godina 17. stoljeća u stvarnosti egzistiraju tri vlasteoske skupine. Novoprimljenom plemstvu bio je zapriječen put do svih važnijih magistratura u državi, pa je ono u političkom smislu *de facto* predstavljalo vlastelu drugog reda. Dio stare vlastele (*sorbonezi*), koji se ženidbenim vezama priklonio novima, činio je istinsku političku snagu, pa se nije mogao isključiti iz podjele funkcija. Praksa stvarnog prihvaćanja novih u tom je trenutku označavala i stanovitu političku progresivnost, čime je ova skupina zapravo presudno utjecala na raskol. Naime, preostali većinski dio stare vlastele (*salamankezi*) ustrajao je na endogamijskoj zatvorenosti iz vremena prije agregacije, isključujući iz ženidbenih veza i staru vlastelu koja je prihvatila nove (tablica 3).[61]

Tablica 3. Shema podjele među vlastelom

stara		nova
salamankezi	*sorbonezi*	

[60] Žarko Muljačić iznosi hipotezu o stanovitom formaliziranju razlika među vlastelom. Kao argument navodi potvrdu o državljanstvu *salamankeza* Toma Basseglija iz 1783. U potvrdi se Bassegli spominje kao "*Senatorij ordinis viri*", što implicira i postojanje vlastele nedostojne senatorske časti (Ž. Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.«: 25). Takva formulacija, međutim, nema utemeljenja ni u jednoj odredbi vijećâ, a činjenica da pripadnici agregiranih rodova nisu birani u Senat sve do osamdesetih godina 18. st. bila je isključivo plod oligarhijskih odnosa i nadglasavanja, budući da je izborni sustav odgovarao brojnijoj koteriji u Senatu. Osim toga, potvrde poput Basseglijeve izdavale su se za inozemnu uporabu, te su često bile "ukrašene" ponekim afirmativnim dodatkom.

[61] O postupku agregacije i genezi rascjepa među vlastelom nakon potresa izvješćuje 1776. francuski konzul Le Maire. Ne raščlanjujući društvenu i političku pozadinu događaja, Le Maire čitavom procesu pridaje gotovo stihijski karakter: "Kad su plemići vidjeli da ih je jako malo, smatrali su da će biti dobro primiti u svoje redove nekoliko pučkih obitelji. Izabrali su najbogatije i najuglednije od onih koje je potres poštedio. Istovremeno, dozvolili su brakove između vlasteoskih i građanskih obitelji. Ovakva novina, potrebna u datim okolnostima, postala je izvorom tisuću zloporaba i predmet razdora koji se neprestano povećava. Kad je više plemića iskoristilo dozvolu i sklopilo brakove sa ženama iz novog plemstva i građanskog staleža, oni plemići koji još nisu bili sklopili takve brakove promijenili su mišljenje. Zabranili su brakove vlastele s nižim slojevima. Počeli su gledati s prezirom na novu vlastelu i na sve koji su se s njima bili orodili. Tada je uvedena trostruka podjela među vlastelom: stara, nova i srednja." Le Maire će, također, zapisati da se sa stajališta "starih" vodilo računa i o stupnju "čistoće krvi" unutar skupine "novih". Tako su po stupnju i broju rodovske povezanosti s agregiranim rodovima i njihovim potomstvom postojale brojne podskupine "novih", što je dodatno narušavalo unutarstalešku strukturu (»O Dubrovniku i Dubrovčanima 1776. - André Alexandre Le Maire.« *Dubrovnik* 6 (1974): 28).

Malobrojnost pripadnika agregiranih rodova potvrđuje da oni, sami po sebi, nisu mogli prouzročiti raskol na *salamankeze* i *sorboneze,* kojim je krajem 17. stoljeća stvoren nepremostivi unutarstaleški rascjep dubrovačkog plemstva.[62] Posve je razumljivo da uzroke raskola valja tražiti u političkim i svjetonazorskim razlikama unutar samog "starog" patricijata, dakle u razdoblju prije procesa agregacije, o čemu je već bilo riječi. Za očekivati je, također, da se sukob u *Velikoj zavjeri* na biološkom planu manifestirao već u samom početku. Buduća genealoška istraživanja vjerojatno će potvrditi da se smanjio broj ženidbenih veza između predstavnika suprotstavljenih grupacija, odnosno da su se predstavnici "sive zone" upravo putem ženidbenih veza definitivno opredijelili za jednu od tih grupacija. Jer, poslije potresa (a možda i prije) "sive zone" više nema. Svaki je vlastelin u jednom od dva tabora.

Iako je koncentracija brakova unutar istih grupacija bila logična, do agregacije novog plemstva još uvijek nema formalnog kriterija biološke podjele. Brakovi se sklapaju po načelu sklonosti, a ne na temelju čvrstog pravila. Pojava novog plemstva (koje je samo po sebi potpuno nebitno) došla je kao izvanredan povod za uspostavljanje čvrstog pravila, oštre granice, definitivnog "krvnog" raskola.

Postojeće razlike među vlastelom prvo su se manifestirale prihvaćanjem ili odbijanjem agregacije kao mjere staleškog jačanja. No, u tom trenutku kod obje grupacije nastaju prijepori. U objema skupinama vjerojatno postoji konzervativnija i liberalnija struja. Oko tih pitanja suprotstavljene grupacije tada se još uvijek ne sukobljavaju. Rasprava se vodi na višoj razini oko dileme hoće li ili neće agregacija spasiti dubrovački vlasteoski stalež? Da nije postignut minimalni konsenzus, odluke o prihvaćanju agregacije, kao i kasnije konkretne odluke o primanju novih plemića, nikad ne bi bile donesene jer je grupacija koja se kasnije zalagala za "čistu krv" bila uvjerljivo dominantna i imala je otprilike dvotrećinsku većinu. Bez njihova pristajanja,

[62] Autori koji su se bavili ovim problemom uočavaju činjenicu da se tabor "novih" povećavao ženidbenim vezama s obiteljima "starih" rodova koji su tako, po "krvnom" kriteriju, i sami postajali "novi". Vidi: Ž. Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.«: 25-40; Ž. Muljačić, »Salamankezi i sorbonezi u Dubrovniku.«: 161-173; Ž. Muljačić, »Istraga protiv jakobinaca 1797. god. u Dubrovniku.«: 235-252. Uz vlastita arhivska istraživanja i zaključke, autor je u ovim radovima iscrpno iznio sve podatke o "novom" i "starom" plemstvu iz dotadašnje literature.

dakle, nebi bilo tih odluka.

Do obrata dolazi tek nakon agregacije novog plemstva. Brojnija grupacija, zahvaljujući kojoj su odluke o agregaciji i donesene, mijenja svoj stav i u praksi ignorira svoje ranije odluke. Ne može ih više promijeniti, ali se može distancirati. Distancirati se od novog plemstva, što je nebitno ali je povod, i od suprotstavljene skupine starog plemstva koje je prihvatilo novo plemstvo, što je bitno i što je zapravo ključ. Zašto je došlo do tog obrata ostaje nam, ipak, tek za nagađanje. Čini se da je obrat uslijedio zato što je suprotna malobrojnija grupacija bila vitalnija. Vidjevši u novom plemstvu mogućnost svoga jačanja i brojčanog približavanja dominantnoj skupini, malobrojnija je struja bezuvjetno prihvatila novu vlastelu. Vidjevši, dakle, da je odluke o agregaciji donijela na vlastitu štetu, dominantna je skupina reagirala promocijom teze o "čistoj krvi", odnosno uvođenjem kriterija vrijednih i manje vrijednih plemičkih rodova. Teza o "čistoj krvi" nema istinsku ideološku pozadinu, ona je jednostavno pragmatični pokušaj da se ispravi vlastita greška. Slamka da se održi dominantna pozicija. U takvom razvoju događaja možemo vidjeti i postpotresna zbivanja. U atmosferi beznađa, problematični tip i ubojica Marojica Caboga, pripadnik nedominantne struje, nametnuo se i doista bio dubrovački junak, iritirajući i svojom pojavom i svojim utjecajem na novo plemstvo pripadnike dominantne struje.

Dakle, tek prijemom "novih" započela je definitivna staleška dioba. Rodovski raskol među patricijatom s jedne se strane očitovao kao ravnopravno prihvaćanje novih, stupanje u bračne i rodbinske veze s njima, a s druge kao njihovo odbijanje, izolacija i čuvanje "čiste krvi". Početna se faza podvajanja odigrala brzo, najvećim dijelom već u prvoj generaciji nakon prijema "novih". Nastupajuća čvrsta i oštra "krvna" podjela sublimirala je prvotne ideološke prijepore potiskujući ih u drugi plan, a među pripadnicima obiju skupina javljale su se razlike uvjetovane novim političkim okolnostima. "Krvni" raskol bio je čvrst i održao se upravo zato jer je predstavljao konačni rezultat ranijih rodovskih podjela izazvanih sukobima osobnih i političkih interesa među vlastelom. Od tada pa sve do pada Republike rodovska je podjela na *salamankeze* i *sorboneze* funkcionirala kao obrazac u svim unutarstaleškim odnosima i sukobima

Ključ za razumijevanje raskola moguće je utvrditi genealoškom metodom, promatrajući ženidbene veze između pripadnika dubrovačkih vlasteoskih rodova. Genealoškom analizom 232 sklopljena braka između vlastele

u razdoblju od potresa 1667. do pada Dubrovačke Republike 1808. godine,[63] te uz pomoć jedinog cjelovitog popisa *salamankeza* i *sorboneza,* koji je 1817. godine sastavio Inocent Čulić,[64] mogli smo točno utvrditi postojanje dvije strogo odijeljene grupacije. Iako dosadašnjim istraživanjima nije točno potvrđeno kada su nastali termini *salamankez* i *sorbonez* (prva potvrda tih naziva tek je iz druge polovice 18. stoljeća), te ćemo nazive vlasteoskih skupina koristiti za cijelo razdoblje od agregacije do pada Republike. Dok su među *salamankezima* isključivo pripadnici stare vlastele, *sorboneze* smo raščlanili u dvije podskupine: staru i novu vlastelu (vidi tablicu 3).

Tablica 4. Vlasteoski rodovi i njihovi ogranci s obzirom na pripadnost grupaciji *salamankeza* ili *sorboneza* (od potresa 1667. do pada Dubrovačke Republike 1808.)

Legenda:

salamankezi

sorbonezi - stara vlastela

sorbonezi - nova vlastela

Izvor:

Genealogije vlasteoskih rodova, izrađene na temelju dubrovačkih matičnih knjiga.

[63] Analiza je izvršena na temelju genealogija, načinjenih obradom matičnih knjiga krštenih (K) i vjenčanih (V) župe Grad (Dubrovnik): *G5K* (1671-1687); *G6K* (1688-1705); *G7K* (1706-1711); *G8K* (1711-1728); *G9K* (1729-1758); *G10K* (1758-1798); *G11K* (1799-1812); *G3V* (1706-1722); *G4V* (1722-1728); *G5V* (1729-1778); *G6V* (1778-1821) (DAD).

[64] Popis je dio izvješća o dubrovačkoj vlasteli koje je sastavio poznati austrijski konfident fra Inocent Čulić (Fratar Gluhi, 1782-1852). *Miscellanea*, sv. 23, poz. 16. l. 46, Državni arhiv u Zadru.

Rod	Ogranak	1670.	1690.	1710.	1730.	1750.	1770.	1790.	808.	Vrijeme utrnuća
BASSEGLI	Marko Tomin (*oko 1635)									1806.
BENESSA	Dominik (*oko 1615)									kraj 17. st.
BOBALI	Damjan Jakovljev (*oko 1655)									1771. (1814.)
	Frano (*oko 1615)									kraj 17. st.
BONA	Ivan Serafinov (1598-1658)									1778. (1806.)
							Ivan Ivan-Nikolin (1714-1795), 1760.			1795. (1806.)
	Marin Marinov (oko 1662-1729)									1762.
	Nikola Franov (*oko 1625)									1769. (1795.)
	Luka Franov (*oko 1630)									doživjeli 20. stoljeće
	Mato Marinov (1637-1708)									doživjeli 20. stoljeće
	Vladislav Marinov (*oko 1660)									druga četvrt 18. stoljeća
BONDA	Marin Jeronimov (*oko 1620)									1757. (1764.)
BOSDARI	Vlaho Mihov (*oko 1635)									1846.
BUCCHIA	Sekondo Nikolin (*oko 1605)									1807.
					Mato Marinov (1682-1760),1725.					1760.
CABOGA	Serafin Kristofanov (*oko 1620)									kraj 17. st.
	Bernard Marinov (1671-1753)									odselili krajem 19. stoljeća
	Junije Gabrijelov (*oko 1635)									1813.
	Martolica (*oko 1600)									odselili krajem 19. stoljeća
CLASCI	Ivan Stjepanov (*oko 1620)									1791.

Rod	Ogranak	1670.	1690.	1710.	1730.	1750.	1770.	1790.	1808.	Vrijeme utrnuća
GHETALDI	Frano Šimunov (1650-1719)									1719. (nešto kasnije)
	Mato Franov (*oko 1635)			Dominik Matov (1677-1746), oko 1704.						1767.
				Frano Matov (1682-1754), oko 1705.						doživjeli 20. stoljeće
									GHETALDI-GONDOLA Frano Matov (1743-1798)	1899
	Mato Ivanov (*oko 1665-1735)									doživjeli 20. stoljeće
GIORGI	Bernard Nikolin (*oko 1630)									1737.
GIORGI-BONA	Miho Antunov (*oko 1645)									1897. (1899.)
							GIORGI-BONDA Orsat Mihov (1730-1789)			doživjeli 20. stoljeće
GONDOLA	Šiško Ivanov (*oko 1630)									1800.
GOZZE	Luka Vladislavov (*oko 1635)									1881. (1894.)
							Nikola Pavlov (1727-1799), 1765.			doživjeli 20. stoljeće
	Rado Vladislavov (*oko 1640)									1853.
									BASSEGLI-GOZZE	doživjeli 20. stoljeće
	Pavao Vladislavov (*oko 1645)									1798. (1811.)
	Ivan Radov (*oko 1655)									1868. (1880.)
	Nikola Lukin (oko 1625-prije 1671)									1777. (1803.)
	Luka Nikolin (*oko 1635)									1800. (1815.)
	Rado Lukin (oko 1641-1724)									1724. (1766.)
	Nikola Božov (*oko 1640)									1798. (1810.)
	Marin Nikolin (*oko 1635)									1739.

Rod	Ogranak	1670.	1690.	1710.	1730.	1750.	1770.	1790.	1808.	Vrijeme utrnuća
GRADI	Junije Matov (1622-1667)									1783. (1796.)
	Frano Šiš kov (oko 1650-1740)									1911.
MENZE	Nikola Vladislavov (oko 1666-1726)									1759. (1806.)
	Jeronim Ivanov (*oko 1635)									1783.
	Klement Ivanov (oko 1641-1719)									1854.
NATALI	Jakov Matov (*oko 1600)									1895. (1897.)
PALMOTA	Džore (*oko 1610)									kraj 17. st.
PAULI	Andrija Ivan-Petrov (*oko 1630)									1792. (1800).
POZZA	Lucijan (*oko 1615)									doživjeli 20. stoljeće
							POZZA-SORGO Lucijan Nikolin (1735-1813)			treća četvrt 19. st.
	Frano Pavlov (*oko 1630)									poč. 18. st.
	Junije Markov (oko 1657-1723)									1723. (1729.)
	Frano Džorin (oko 1652-1715)									1715. (1722.)
PRIMI-MARINETTI	Benedikt (*oko 1615)									kraj 17. st.
PROCULO	Stjepan Božov (oko 1654-1708)									1782.
RAGNINA	Frano Sabov (*oko 1635)									1818. (1840.)
							Junije Sabov (1723--1772), 1765.			1772. (1773.)

Rod	Ogranak	1670.	1690.	1710.	1730.	1750.	1770.	1790.	1808.	Vrijeme utrnuća
RESTI	Junije (*oko 1600)									1814.
SARACA	Nikola Pavlov (oko 1649-1712)									doživjeli 20. stoljeće
SORGO	Nikola Lukin (oko 1655-1720)									1850.
							Nikola Vladislavov (1717-1790), 1760.			doživjeli 20. stoljeće
	Orsat Marinov (*oko 1645)									1885.
	Nikola Marinov (oko 1653-1738)									1738.
	Ivan Markov (oko 1664-1736)									1808.
	Junije Lukin (*oko 1615)									1816.
	Petar Franov (*oko 1663-1728)	(SORGO-CERVA)								1839.
	Marin Lukin (*oko 1645)									1837.
SORGO-BOBALI	Stjepan Ivanov (*oko 1625)									1800.
TUDISI	Stjepan Vlahov (*oko 1640)									1760. (1764.)
	Marin Franov *oko 1635)									1793. (1825.)
VODOPIĆ	Petar Stjepanov (*oko 1620)									1723. (1729.)
ZAMAGNA	Sabo Serafinov (*oko 1620)									1790. (1792.)
	Miho Petrov (*oko 1640)									1737.
	Martolica Kristofanov (*oko 1635)									doživjeli 20. stoljeće
					ZAMAGNA-CERVA Martolica Petrov (1720-1783)					1820.
ZLATARIĆ	Miho Dominikov (*oko 1605)									poslije 1817.

Iako je razdioba na te grupacije izrazito rodovski obilježena, ona nije sukladna s rodovskim prezimenima. Naime, treba imati na umu da su u istraživanom razdoblju dubrovački vlasteoski rodovi stari već nekoliko stoljeća. Mnogobrojne međusobne ženidbe ispreplele su taj krug i blizina rodbinske veze više nije bila u bitnoj korelaciji s istim prezimenom. Zbog toga nosioce istog prezimena nalazimo u obje grupacije - jedan ogranak pripada jednoj, drugi drugoj skupini. Uglavnom, rodovi s malobrojnijim članstvom pripadaju samo jednoj grupaciji - *salamankeškoj* Bassegli (1 obitelj), Benessa (1), Bonda (1), Buća (2), Giorgi-Bona (1), Gradi (2), Ragnina (1), Resti (1) i Tudisi (2), a *sorboneškoj* Gondola (1), Palmotta (1), Proculo (1) i Saraca (1). Svi ostali, mnogobrojniji rodovi imaju ogranke koji pripadaju objema grupacijama: Gozze (8 *salamankeških* i jedan *sorboneški* ogranak), Sorgo (5:2), Bona (3:3), Pozza (2:1), Zamagna (2:1) i Ghetaldi (2:1), Menze (1:2), Bobali (1:1), Caboga (1:1) i Cerva (1:1). Svi pripadnici nove vlastele, dakako, spadaju u *sorbonešku* grupaciju (Bosdari, Clasci, Giorgi, Natali, Paoli, Sorgo-Bobali i Zlatarić) (4).

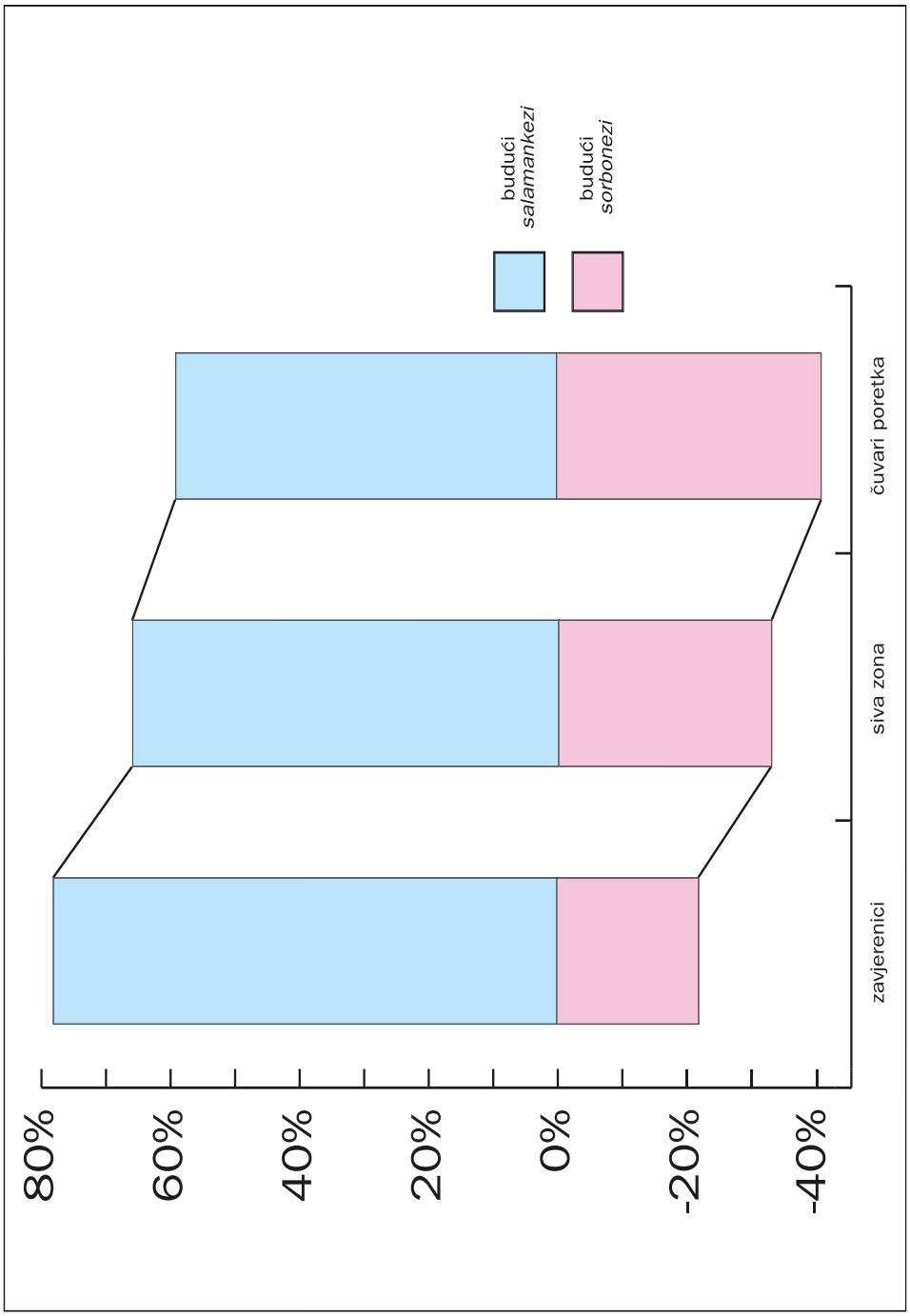
Raščlamba ženidbenih veza nesumnjivo dokazuje postojanje dva autonomna endogamna sustava. Od 232 sklopljena braka u razdoblju od 1667. do 1808. godine čak 217 brakova (93,53%) sklopljeno je unutar iste grupacije (tablica 5, u pravokutniku plave boje su brakovi sklopljeni među *salamankezima*, a u roza-smeđem pravokutniku brakovi sklopljeni među *sorbonezima*). Grupacija *salamankeza* sklopila je 126 međusobnih brakova (54,31%), a grupacija *sorboneza* 91 (39,22%). Samo 15 brakova (6,47%) sklopljeno je među pripadnicima različitih grupacija: *salamankez* je 8 puta oženio *sorbonezicu* (3,45%), a *sorbonez* 7 puta *slamankezicu* (2,16%) (tablica 6, grafikon 2).

Tablica 5. Brakovi između rodova dubrovačke vlastele (od potresa 1667. do pada Dubrovačke Republike 1808.)

Izvor:

Genealogije vlasteoskih rodova, izrađene na temelju dubrovačkih matičnih knjiga.

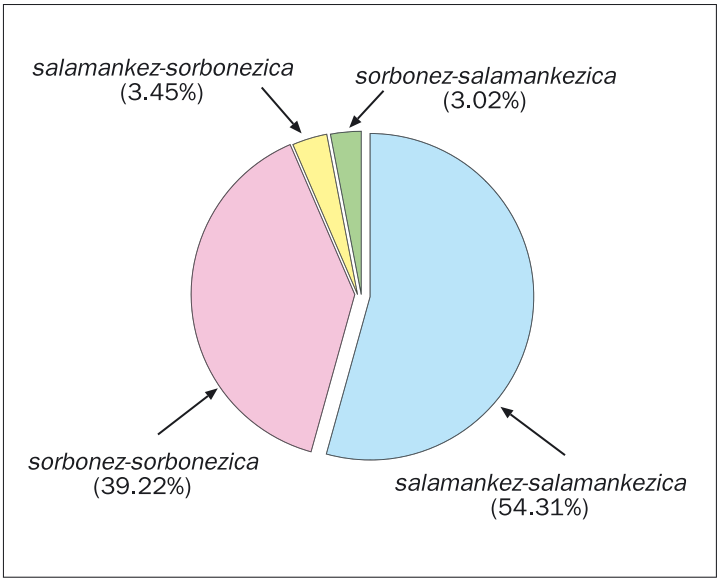
Rod	Broj brakova (nevjesta)	*Salamankezi*																								*Sorbonezi*																							
		stara vlastela																								stara vlastela																							
		Bassegli	Benessa	Bobali	Bona	Bonda	Bucchia	Caboga	Cerva	Ghetaldi	Giorgi	Gozze	Gradi	Menze	Pozza	Ragnina	Resti	Sorgo	Tudisi	Zamagna	Bobali	Bona	Caboga	Cerva	Gondola	Gozze	Menze	Palmota	Pozza	Proculo	Saraca	Sorgo	Zamagna	Bosdari	Clasci	Giorgi	Natali	Pauli	Sorgo-Bobali	Zlatarić	nova vlastela
Broj brakova (ženik)	232	2	4	0	8	5	2	2	1	2	10	25	10	5	12	2	3	28	3	9	1	18	4	12	9	2	3	6	2	2	1	5	9	5	8	1	0	4	2	0	5	
Bassegli	2										1						1																										
Benessa	0																																									
Bobali	2																		1																							
Bona	7											4			1			1															1									
Bonda	2											1			1			1																								
Bucchia	7		1								1	1		1																			1									
Caboga	0																																									
Cerva	3													1					1																							
Ghetaldi	5		1									1																														
Giorgi	14					2					2	1		1	5		1	1		1																						
Gozze	29	1							1		4	4	4		1	1		8	1	2		1																				
Gradi	9											2		1				4		1																						
Menze	2																	1																								
Pozza	11		1			1						2	1		1			3	1																							
Ragnina	6					1						1						3				1																				
Resti	7										1	1	2					2		1																						
Sorgo	18					1						3	2	1	2		1	2		2		1												1							
Tudisi	7	1										1	1		1			2																								
Zamagna	3		1								1						1																									

budući salamankezi
budući sorbonezi
80%
60%
40%
20%
0%
-20%
-40%
zavjerenici
siva zona
čuvari poretka

Tablica 6. Brakovi dubrovačke vlastele s obzirom na grupaciju kojoj pripadaju

Vlasteoska grupacija	Brakovi	
	Broj	%
Ukupno	232	100
Salamankez-salamankezica	126	54.31
Sorbonez-sorbonezica	91	39.22
Salamankez-sorbonezica	8	3.45
Sorbonez-salamankezica	7	3.02

Grafikon 2. Brakovi dubrovačke vlastele s obzirom na grupaciju kojoj pripadaju

Ne postoji nijedan izuzetak kod sklapanja brakova nove vlastele: svi su sklopljeni unutar *sorboneškog* kruga. Od 32 takva braka 28 (87,5%) ih je sklopljeno između pripadnika nove vlastele i *sorboneza*-pripadnika stare vlastele. U preostala 4 braka oba su supružnika pripadnici nove vlastele (tablica 7). Ovaj podatak bez ikakve dvojbe potvrđuje načelo "čiste krvi" kao preduvjet pripadnosti *salamankeškom* krugu.

Tablica 7. Brakovi između stare i nove dubrovačke vlastele

Vlasteoska grupacija	Brakovi	
	Broj	%
Ukupno	32	100
Salamankez-sorbonezica (nova vlastela)	0	0.00
Sorbonez (nova vlastela)-*salamankezica*	0	0.00
Sorbonez (stara vlastela)-*sorbonezica* (nova vlastela)	16	50.00
Sorbonez (nova vlastela)-*sorbonezica* (stara vlastela)	12	37.50
Sorbonez (nova vlastela)-*sorbonezica* (nova vlastela)	4	12.50

Prema Muljačiću,[65] *salamankez* koji je oženio *sorbonezicu* "nije *ipso facto* i sam po krvi postajao *sorbonez*, kao što će to biti njegova djeca..." Ideja tog tumačenja zacijelo počiva na načelu "čiste krvi". Ženik je "čistokrvan" jer su mu roditelji "čistokrvni", a njegova djeca nisu jer im je majka *sorbonezica*. Međutim, podjela na *salamankeze* i *sorboneze* niti je formalna niti je isključivo krvna. To je ujedno i politička podjela, kao što će kazati i sam Muljačić: "...ali nije teško zamisliti, da je takav često po osjećajima bio bliz *sorbonezima* i u tom smislu i politički djelovao..." *Salamankez* koji je oženio *sorbonezicu*, prekršio je *salamankeško* pravilo, a prihvatio *sorboneško* načelo i činjenicu da su mu djeca i krvno gledajući *sorbonezi*. On je, dakle, politički *sorbonez* a ne *salamankez*, a kako nije riječ ni o kakvim formalnim organizacijama iz kojih se istupa i u koje se ulazi, nema razloga da bismo ga

[65] Muljačić kaže "prema dubrovačkom shvaćanju", ali to ne potkrepljuje izvorom (Ž. Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.«: 26).

onda idalje smatrali *salamankezom*.[66]

Vjenčanjem između *salamankeza* i *sorbonezice*, dakle, dolazi do konverzije - *salamankez* postaje *sorbonezom*. Od 8 takvih vjenčanja u 7 slučajeva došlo je do konverzije, a samo je u jednom slučaju *salamankez,*[67] unatoč vjenčanju sa *sorbonezicom,* (vjerojatno) ostao *salamankez*. Obrnuto: vjenčanjem *sorboneza* i *salamankezice* - *sorbonez* nikad nije postao *salamankezom,* što pokazuje tvrdoću stava da se "onečišćena krv" ne može "pročistiti". Rijetkim vjenčanjima *sorboneza* i *salamankezice* vjerojatno je prethodila specifična životna situacija, poput one koju smo uspjeli utvrditi u slučaju vjenčanja *sorboneza* Sorga i *salamankezice* Gozze. Melhior Pavlov Gozze (1747-1787), *salamankez*, počinio je 14. listopada 1787. godine samoubojstvo u Luci Šipanskoj.[68] Nepuna tri mjeseca kasnije, 11. siječnja 1788., njegova se udovica preudala za *sorboneza* Mata Nikolinog Sorga. Malodobna kći iz njezina braka sa *salamankezom* Melhiorom, odgajana u kući *sorboneza* Sorga, udala se 1802. za očuhova brata, *sorboneza* Marina Nikolina Sorga. Ona je, dakle, po ocu bila *salamankezica*, ali je odgojena u *sorboneškoj* kući pa se i udala za *sorboneza*.

Svaka konverzija dogodila se ženidbom između pripadnika dviju grupacija stare vlastele, a nijedna se nije dogodila ženidbom pripadnika stare vlastele s pripadnikom nove vlastele. Ovo je veoma važan podatak, jer dokazuje da se raskol dogodio odmah, u vrijeme agregacije, a ne kasnije, i dokazuje da je uloga nove vlastele u kasnijem produbljavanju raskola minorna.

U trenutku agregacije nove vlastele u postpotresno vrijeme *salamankeška* grupacija značajno je jača od *sorboneške*. Gledajući u cjelini razdoblje od potresa 1667. do pada Republike 1808., oni su jača skupina. Među promatranim mladencima 267 (57,54%) pripada *salamankezima*, a 197 (42,46%)

---

[66] Ne stoji Muljačićeva tvrdnja da je tek potkraj 18. stoljeća, kad je *sorboneška* struja postigla većinu, bilo slučajeva da je netko postao *sorbonez* "jer su mu žena ili svojta bili takvi". Muljačić to potkrepljuje primjerom braće Boža-Marije i Dživa-Luigija Ghetaldija, koji su u Veliko vijeće ušli 1786. odnosno 1787. godine (Ž. Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.«: 27, bilješka 9). Spomenuta braća, međutim, pripadaju ogranku Ghetaldija koji je već u 17. stoljeću pripadao *sorboneškoj* skupini (vidi tablicu 4).

[67] Junije Savinov Ragnina (1723-1772), *salamankez*, oženio se 3. studenog 1765. *sorbonezicom* Nikom, kćeri Luke Bona (1747-1818). Iako nema sigurnog dokaza da je ostao *salamankez*, jer u tom braku nije bilo djece, indikacija je što se žena 1773. preudala za *salamankeza* iz roda Sorgo.

[68] "...occisus ex se ipso in venatione, cuius corpus seguenti die inventum est in silva inloco vulgo dicto visce Lucize..." (*LŠ6M*, Arhiv Župnog ureda Luka Šipanska).

Tablica 8. *Salamankezi* i *sorbonezi* 1817. godine

Vlasteoski rod	Ukupno	*Salamankezi*	*Sorbonezi*
Broj vlastele	225	84	141
%	100	37.33	62.67
Bona	12		12
Bonda	5	5	
Bosdari	4		4
Caboga	9		9
Cerva	4		4
Ghetaldi	19		19
Giorgi	15	15	
Giorgi-Bona	5	5	
Gozze	30	19	11
Gradi	5	5	
Menze	4		4
Natali	14		14
Pozza	19	19	
Ragnina	3	3	
Saraca	13		13
Sorgo	41	12	29
Sorgo-Cerva	6		6
Tudisi	1	1	
Zamagna	15		15
Zlatarić	1		1

Izvori:

Izvješće fra Inocenta Čulića, *Miscellanea*, sv. 23, poz. 16. 1. 46. (Državni arhiv u Zadru); Popis stanovništva grada Dubrovnika, *Općina Dubrovnik,* 1817., F.IV, 114 (Državni arhiv u Dubrovniku).

sorbonezima. Među *sorbonezima*, pak, 161 (34,70%) je pripadnik stare vlastele, a 36 (7,76%) nove vlastele. Omjer u korist *salamankeza* znatno je veći u početku. Kasnije dolazi do preokreta, jer zbog načela "čiste krvi" svaki konvertitiski brak ide na ruku *sorbonezima* i povećava njihov broj, a smanjuje broj *salamankeza*. Prema popisu iz 1817. godine *sorboneška* je skupina nadmoćna (62,67%) *salamankeškoj* (37,33%) (tablica 8). Iako broj konvertitskih brakova nije bio velik, svega 7, i od toga samo tri s potomstvom, ipak je, s obzirom da je riječ o maloj populaciji, njihov utjecaj na odnos snaga bio presudan. Udio pripadnika konvertitskih brakova 1817. iznosio je 16%, što znači da bi *salamankeška* grupacija i tada bila jača od *sorboneške* (53,33%) da tih prijelaza nije bilo (tablica 9, grafikon 3).[69] Prelasci su se dogodili u četiri navrata. Godine 1703/4. ženidbom sa dvjema sestrama rano izumrlog *sorboneškog* ogranka Pozza, među *sorboneze* su prešla dva brata Ghetaldija - Dominik Matov (1677-1746) i Frano Matov (1682-1754).[70] Mato Marinov Bucchia (1682-1760) postao je *sorbonez* ženidbom sa *sorbonezicom* iz roda Sorgo 1725. godine. Na isti dan, 31. kolovoza 1760., ženidbom sa dvjema sestrama, kćerima *sorboneza* Mata Zamagne, *sorbonezima* su postali Ivan Ivan-Nikolin Bona (1710-1795) i Nikola Vladislavov Sorgo (1717-1790), a isti se slučaj ponovio i 3. studenoga 1765., kada su Junije Savinov Ragnina (1723-1772) i Nikola Pavlov Gozze (1727-1799) oženili dvije kćeri *sorboneza* Luke Bone. Nakon 1765. više nije bilo nijednog konvertitskog braka.

Postupni pad broja *salamankeza* i rast *sorboneza* vidi se iz sastava Velikog vijeća: broj *sorboneza* u šestom desetljeću nešto je manji od 40%. Kontinuirano raste, 1771. prelazi 50%, dostižući 1800. 56,82% (tablica 10, grafikon 4).[71]

---

[69] Stoga ne stoji Muljačićeva pretpostavka da je u *sorboneškim* obiteljima bio veći natalitet i veći broj muške djece (Ž. Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.«: 29).

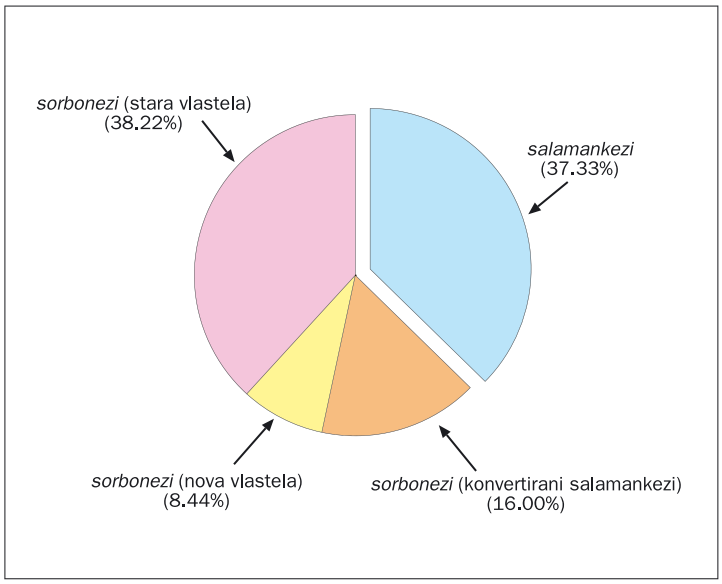
[70] Žarko Muljačić je vjerojatno, tumačeći pismo Kate Bassegli iz 1781. godine, zaključio da su Ghetaldi tek u to doba prešli u tabor *sorboneza*: "... l'altra fazione si occupa a far reclute facendo nuovi sposalizij: i Getaldi miei vicini tutti due si sono sposati..." (Ž. Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.«: 34, bilješka 29). No, riječi Kate Bassegli ne treba tumačiti kao prelazak Ghetaldija među *sorboneze*, već kao njezin komentar da ženidbom žele osigurati potomstvo i na taj način povećavati *sorboneški* krug.

[71] Sličnu je statistiku načinio i Žarko Muljačić, ali se njegov omjer *salamankeza* i *sorboneza* bitno razlikuje u korist *salamankeza*, vjerojatno zbog toga što nije uočio da su Sarace i Proculo *sorboneški* rodovi, da se rod Ghetaldija mnogo ranije svrstao među *sorboneze*, te da je neke rodove, koji su imali predstavnike u objema strujama, pripisao samo *salamankezima*. Stoga, prema Muljačiću, tek 1796. *sorbonezi* brojčano nadjačavaju *salamankeze* (Ž. Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.«: 28-29).

Tablica 9. Struktura *salamankeza* i *sorboneza* prema popisu 1817. godine

Pokazatelj	Ukupno	*Salamankezi*	*Sorbonezi*			
			Ukupno	Stara vlastela	Konvertiti iz 18. stoljeća	Nova vlastela
Broj pripadnika 1817.	225	84	141	86	36	19
%	100	37.33	62.67	38.22	16.00	8.44

Grafikon 3. Struktura *salamankeza* i *sorboneza* prema popisu 1817. godine

Tablica 10. Članovi Velikog vijeća s obzirom na pripadnost koteriji (1751-1807)

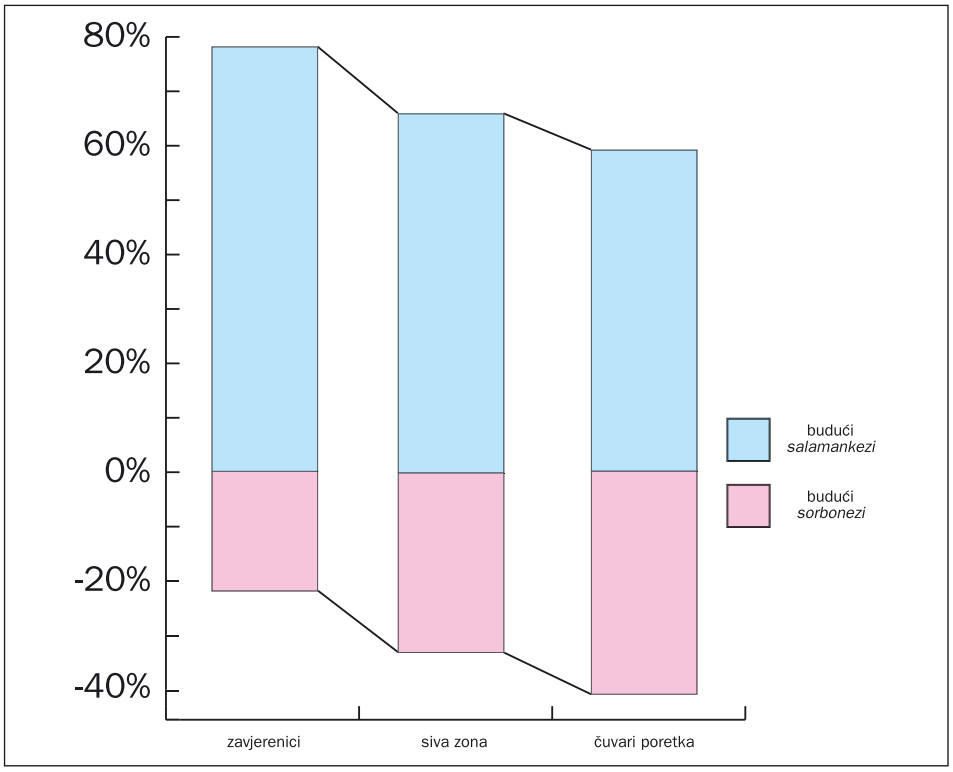
Godina	Članovi Velikog vijeća	*Salamankezi*				*Sorbonezi*					
		Ukupno	18-44	45 i više	Udio (%)	Ukupno	18-44	45 i više	Udio(-%)	Nova vlastela	Udio (%)
1751-1807.	5588	2782	1230	1552	49.79	2806	1451	1355	50.21	502	8.98
1751	127	74	42	32	58.27	53	24	29	41.73	14	11.02
1752	129	76	42	34	58.91	53	24	29	41.09	14	10.85
1753	127	76	41	35	59.84	51	22	29	40.16	14	11.02
1754	125	75	36	39	60.00	50	23	27	40.00	14	11.20
1755	123	74	35	39	60.16	49	23	26	39.84	13	10.57
1756	120	72	35	37	60.00	48	22	26	40.00	13	10.83
1757	119	71	34	37	59.66	48	22	26	40.34	12	10.08
1758	117	67	34	33	57.27	50	23	27	42.74	12	10.26
1759	117	67	32	35	57.27	50	24	26	42.74	13	11.11
1760	117	64	31	33	54.70	53	26	27	45.30	13	11.11
1761	119	64	28	36	53.78	55	27	28	46.22	12	10.08
1762	119	64	26	38	53.78	55	24	31	46.22	12	10.08
1763	117	64	27	37	54.70	53	24	29	45.30	12	10.26
1764	119	65	28	37	54.62	54	26	28	45.38	12	10.08
1765	122	64	23	41	52.46	58	29	29	47.54	12	9.84
1766	119	62	22	40	52.10	57	30	27	47.90	11	9.24
1767	117	61	20	41	52.14	56	30	26	47.86	11	9.40
1768	115	59	18	41	51.30	56	29	27	48.70	11	9.57
1769	109	56	18	38	51.38	53	27	26	48.62	9	8.26
1770	109	55	17	38	50.46	54	28	26	49.54	9	8.26
1771	107	53	16	37	49.53	54	28	26	50.47	9	8.41
1772	96	46	14	32	47.92	50	25	25	52.08	8	8.33
1773	93	44	14	30	47.31	49	25	24	52.69	8	8.60
1774	90	43	15	28	47.78	47	23	24	52.22	7	7.78
1775	88	42	15	27	47.73	46	22	24	52.27	7	7.95
1776	87	41	15	26	47.13	46	22	24	52.87	7	8.05
1777	86	41	16	25	47.67	45	22	23	52.33	7	8.14
1778	85	40	16	24	47.06	45	21	24	52.94	6	7.06
1779	83	39	16	23	46.99	44	22	22	53.01	6	7.23

Godina	Članovi Velikog vijeća	*Salamankezi*				*Sorbonezi*					
		Ukupno	18-44	45 i više	Udio (%)	Ukupno	18-44	45 i više	Udio (%)	Nova vlastela	Udio (%)
1751-1807.	5588	2782	1230	1552	49.79	2806	1451	1355	50.21	502	8.98
1780	83	38	15	23	45.78	45	23	22	54.22	6	7.23
1781	85	39	16	23	45.88	46	24	22	54.12	6	7.06
1782	85	39	15	24	45.88	46	22	24	54.12	6	7.06
1783	84	39	15	24	46.43	45	22	23	53.57	6	7.14
1784	82	39	14	25	47.56	43	21	22	52.44	5	6.10
1785	81	39	14	25	48.15	42	19	23	51.85	5	6.17
1786	81	39	13	26	48.15	42	20	22	51.85	6	7.41
1787	84	40	14	26	47.62	44	22	22	52.38	6	7.14
1788	81	37	13	24	45.68	44	20	24	54.32	6	7.41
1789	80	36	12	24	45.00	44	20	24	55.00	6	7.50
1790	79	34	11	23	43.04	45	22	23	56.96	7	8.86
1791	76	34	12	22	44.74	42	19	23	55.26	7	9.21
1792	78	35	14	21	44.87	43	20	23	55.13	8	10.26
1793	78	35	15	20	44.87	43	20	23	55.13	8	10.26
1794	85	39	19	20	45.88	46	22	24	54.12	8	9.41
1795	84	37	18	19	44.05	47	23	24	55.95	8	9.52
1796	87	38	20	18	43.68	49	26	23	56.32	9	10.34
1797	85	36	20	16	42.35	49	25	24	57.65	9	10.59
1798	92	40	24	16	43.48	52	28	24	56.52	9	9.78
1799	88	38	24	14	43.18	50	30	20	56.82	9	10.23
1800	88	38	23	15	43.18	50	32	18	56.82	8	9.09
1801	89	38	23	15	42.70	51	34	17	57.30	8	8.99
1802	91	38	23	15	41.76	53	36	17	58.24	7	7.69
1803	89	38	23	15	42.70	51	35	16	57.30	7	7.87
1804	90	39	23	16	43.33	51	36	15	56.67	6	6.67
1805	94	41	25	16	43.62	53	38	15	56.38	6	6.38
1806	94	40	23	17	42.55	54	37	17	57.45	6	6.38
1807	94	40	23	17	42.55	54	38	16	57.45	6	6.38

Izvori za tablice 10-13:

Indice magistrature ed officiali nunc Specchio del Maggior Consiglio dictum, ser. 21.1. (Manuali pratici del cancelliere, Leggi e instruzioni), sv. 4 i 5.

Grafikon 4. Članovi Velikog vijeća s obzirom na pripadnost koteriji (1751-1807)

9. Političko određenje salamankeza i sorboneza u 18. stoljeću

Prvotna podjela na *zavjereničku* "protuosmansku" i "pragmatičnu" grupaciju iz vremena *Velike zavjere* potkraj 17. i početkom 18. stoljeća postupno se izmijenila. Raskol se u vrijeme agregacije novog plemstva u strogom smislu prenio na biološku razinu, potisnuvši tako njegovu političku sastavnicu koja je također doživjela promjene. Nova su politička gibanja, nastala u okolnostima opće postpotresne krize, donosila i nove razloge sukobljavanja vlasteoskih grupacija. U tim je sukobima "krvna" podjela postala središnji kriterij, koji je uvjetovao nove odnose snaga na političko-interesnoj razini.

Osim utvrđivanja načelnih razlika, precizna politička karakterizacija *salamankeza* i *sorboneza* nije posve moguća. Nepotpune obavijesti o političkim razlikama i sukobima ukazuju na očitu neujednačenosti i nekonzi-

stentnost njihovih političkih stajališta. Unatoč političkim korijenima raskola, sukob je na unutarnjopolitičkom planu postupno gubio prvotnu ideološku komponentu, pretvarajući se u bespoštednu borbu za vlast između dvije rodovske skupine, koje su upravo na toj podjeli gradile i svoje buduće političko-ideološke pozicije. Složene razlike u odnosu na vanjskopolitičku orijentaciju zadržale su se u bitno modificiranom obliku, sukladno promjenama političkih odnosa u jugoistočnoj Europi i na Sredozemlju. Stječe se dojam da su ideološki neuobličeni politički stavovi *salamankeza* i *sorboneza* ovisili o osobnim ambicijama vodećih članova pojedinih *casata*. Stoga je nemoguće precizno definirati političku fizionomiju ovih skupina. Čini nam se da pojam *rodovsko-političke koterije* obuhvaća bitne elemente društvenog i političkog funkcioniranja *salamankeza* i *sorboneza*.[72] Rascjep je razorio homogenu vlasteosku strukturu iz ranijeg razdoblja, a disfunkcijska uloga raskola snažno se odrazila i na institucionalnom planu. Ipak, vladajuća je pozicija patricijata zbog opće društvene statičnosti ostala neupitna. Pretpolitička, rodovsko-interesna komponenta raskola u svakom je slučaju postala dominantna nad političkim i ideološkim razlikama između *salamankeza* i *sorboneza*. Stoga, kako to zaključuje i Žarko Muljačić, nije moguće posve jednoznačno identificirati "nove" (*sorboneze*) kao političke naprednjake sklone liberalizaciji, a "stare" (*salamankeze*) kao natražnjake i konzervativce, kako se uvriježilo u predaji i dijelu literature.

10. Posljedice raskola - nova politička paradigma

Najveći broj mezalijansi s novom vlastelom dogodio se u razdoblju neposredno nakon agregacije, no raskol se tijekom 18. stoljeća razvijao kao slojevit proces s dalekosežnim političkim posljedicama, koje su unijele bitne promjene u višestoljetnu dubrovačku institucionalnu praksu. Naime, unatoč

[72] Izraz "rodovska skupina vlastele" preopćenit je i neprecizan, a pojam "stranka", koji se koristi u dijelu literature, označava modernu političku organizaciju. Uz pojam stranka, Lujo Vojnović koristi i izraz "konsorterija" (»Salamankezi i sorbonezi.«, *Dubrovački list* II/22 (1925): 2, 3), a rabi ga i Žarko Muljačić, iako se u naslovu jednog od članaka odlučio za stranku. (»O strankama u starom Dubrovniku.«). Pojmom *rodovsko-politička koterija* naglašen je primarni "krvni" kriterij, a obuhvaćeno je i promjenljivo političko (ideološko) polje interesnih sukoba. Izraz *koterija* (franc. *coterie*) upućuje na pretpolitičku zatvorenost i staleški kontekst sukoba, kao i na činjenicu da djelovanje ovih skupina nije bilo pravno regulirano, iako ih pravni sustav nije zabranjivao.

zakonski proklamiranom vlasteoskom egalitarizmu, nakon staleškog raskola uspostavljena je nova politička paradigma koja se temeljila na beskompromisnoj unutarstaleškoj borbi za vlast i koja je vodila u posvemašnju dezintegraciju političkog sustava. Iako nije posve točno definirao nove vlasteoske skupine, Kosto Vojnović je izvrsno ocijenio važnost i posljedice ove faze raskola: "Tim staro načelo jednakosti svijeh vlasteoskijeh porodica, na kojemu je republika počivala za osam stoljeća, dade mjesto oligarhiji. Jer su pridošlice Vlastela bila isključena od Rektorata, a za prvo vrijeme i od Senata. ... Na taj način grad bî razdijeljen na dva tabora *Salamankeza* i *Sorboneza*, megjusobno zavidna i rovareća. Ovaj dualizam bî zametkom one neslоge, za neko vrijeme zatajene, koja je morala prije ili kasnije donijeti svoje otrovne plodove."[73]

Forma zaključaka dubrovačkih vijeća i šutnja službenih vrela iz prvih desetljeća nakon agregacije ograničavaju nam uvid u političke posljedice "krvnog" raskola.[74] Unatoč šturosti izvora, kasnije vijesti potvrđuju da je skupina stare vlastele, koja je s malobrojnim agregiranim rodovima stupila u rodbinske veze, od početka funkcionirala kao posebna, *sorboneška* grupacija, nasuprot "čistokrvnoj" *salamankeškoj* skupini. Međutim, posljedice tako iskristalizirane podjele endogamnih skupina na političkom se planu mogu pratiti tek od kraja pedesetih godina 18. stoljeća. U to se doba, u kontekstu previranja među vlastelom, spominju "stari" i "novi",[75] a sami nazivi *salamankezi* i *sorbonezi* u vrelima se javljaju tek od sredine sedamdesetih godina,[76] iako su vjerojatno nastali ranije, možda i neposredno poslije *Velike zavjere*. Zatvoreni politički sustav Republike, kao i prevelika nadmoć *sala-*

[73] Kosto Vojnović, »Sudbeni ustroj republike dubrovačke.« *Rad JAZU* 115 (1893): 3.

[74] Vijećničke rasprave nisu se bilježile, a dubrovačka je politička elita, formulirajući zaključke u vijećima, pažljivo zaobilazila činjenice o neslaganju i raskolu. Administrativna šturost zaključaka skriva nam političku dinamiku, tako da se o odnosu snaga i eventualnim političkim stajalištima pojedinaca i skupina u vijećima može pretpostavljati samo po rezultatima glasovanja. U zaključcima vijeća jedva je moguće naslutiti razmjere sukoba među vlastelom 1763. i 1781., za koje se iz drugih izvora zna da su odražavali politički i rodovski raskol.

[75] Iako francuski trgovac u Dubrovniku Herculès već 1758. spominje "profrancusku i protufrancusku stranku" u Dubrovniku, politički sukob "novih" i "starih" prvi izrijekom spominje francuski konzul Le Maire u svom izvješću od 12. veljače 1763., u kojemu je opisao tijek višemjesečnog spora među vlastelom. Vidi: Vjekoslav Jelavić, »O dubrovačko-franceskim odnosima u god. 1756.-1776.« *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 16/1904 (1906): 518, 523-525.

[76] Dosad nije poznat podatak da se nazivi *salamankezi* i *sorbonezi* spominju u službenim, državnim, izvorima. Prvu vijest da su se plemićke skupine nazivale po Salamanci i Sorboni donosi anonimni izvjestitelj Marije Terezije koji je boravio u Dalmaciji i Dubrovniku 1774. i 1775.

mankeške struje nad *sorboneškom*, glavni su razlozi što izvori sa zakašnjenjem svjedoče o rodovskom rascjepu. Postupnim stvaranjem balansa između suprotstavljenih skupina, koji je bio neumitan zbog neprobojnosti *salamankeškog* kruga, počele su rasti aspiracije *sorboneza,* pa se tek tada krvna podjela nametnula kao problem u dubrovačkoj političkoj praksi.

Institucionalni ustroj Dubrovačke Republike počivao je na davno utemeljenim *konsenzualnim* načelima staleške cjelovitosti. Odgovarao je, dakle, posve drukčijem modelu političkog djelovanja, a samim time i sukobljavanja. Okosnicu institucionalne stabilnosti činio je izborni postupak utemeljen na višestoljetnoj tradiciji, koja je propisivala dvotrećinsku većinu glasova pri izboru najvažnijih magistrata. Uloga Senata kao tijela koje je kreiralo i najvećim dijelom provodilo državnu politiku jačala je od 15. stoljeća, no uz Senat je ipak stajalo Veliko vijeće s ključnim zakonodavnim i izbornim nadležnostima.[77] Naime, u Senatu je bila koncentrirana najveća politička moć, koja se sustavom izborne kontrole funkcionalno uklapala u politički ustroj zasnovan na staleškom jedinstvu. Senat je bio tijelo dvojnog sastava.[78] Dio senatora birao se u Velikom vijeću uobičajenim sustavom komora (*electio*), dok se dio automatski popunjavao najvažnijim dužnosnicima (knez,

---

Osvrćući se na različite nazive plemićkih skupina Anonim piše: "I primi sono indicati dicendoli di Salamanca; gli altri i Sorbona". (Maja Novak Sambrailo, »Politika Dubrovčana.« *Starine JAZU* 55 (1971): 161). Sintagmu "partito dei sorbonezi" Muljačić je pronašao u dokumentu privatne provenijencije. Riječ je o pismu Kate Bassegli (*salamankezice*), upućenom sinu Tomu 4. svibnja 1781. U drugom pismu od 16. lipnja 1784. ona vlastitu skupinu naziva "nostro partito". Atribut *salamankeški* spominje se u pismu Alberta Fortisa upućenom Mihu Sorgu 23. lipnja 1785. Za neku talijansku groficu, koja drži do starine svoje plemićke titule, Fortis koristi Sorgu razumljivu usporedbu tvrdeći da je "*salamankeški* raspoložena". U pismu nećakinji Deši od 9. prosinca 1786. Miho Sorgo opisuje stanovitog Alvisetta Moceniga kao "bogatog *salamankeza*". Ž. Muljačić, »Salamankezi i sorbonezi u Dubrovniku.«: 161, bilj. 1.

[77] Nella Lonza, »Izborni postupak Dubrovačke Republike.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 38 (2000): 46, 47.

[78] Senat (*Consilium Rogatorum,* Vijeće umoljenih) je ustrojen početkom 14. stoljeća i činilo ga je 20 članova. Tijekom stoljeća broj senatora je rastao do 45, a od 1447. povećan je na 51 člana. Odlukom iz 1490. Senat je brojio 61 člana. Veliko je vijeće u to doba biralo senatore na godinu dana i nisu mogli biti izabrani u sljedećoj godini. To se pravilo s vremenom izmijenilo, pa su senatori često potvrđivani, ostajući na dužnosti i više godina uzastopno. (Kosto Vojnović, »O državnom ustrojstvu republike Dubrovačke.« *Rad JAZU* 103 (1891): 54, 55). Zbog malog broja vlastele nakon potresa 1667., Senat se sastojao od 24 člana. Novim odredbama broj senatora se povećavao, 1704. na 36, 1713. na 41, da bi se od 1731. do pada Republike ponovno ustalio na 45 članova. *Liber Croceus*. (ur. Branislav M. Nedeljković) Beograd: SANU, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda III odelenje - knjiga XXIV, 1997: c. 334, c. 357, c. 363, c. 367.

malovijećnici i suci). Obje vrste senatora svake je godine potvrđivalo Veliko vijeće, s tim da se dužnosnička vrsta mijenjala, a vrsta izabrana u Vijeću ponovno se evidentirala i popunjavala. Automatizmom obnove dijela Senata i biranjem novih članova u slučaju smrti, Veliko je vijeće donekle uspijevalo održavati protočnost senatorskih pozicija i obnavljanje sastava Senata. Uz visok stupanj staleške homogenosti i minimalne su izmjene u Senatu sprečavale potpunu oligarhijsku petrifikaciju.[79]

Međutim, stvaranjem dvaju jakih blokova postojeći je sustav postao neefikasan. Budući da je pripadnost koteriji postala presudna za participaciju u vlasti, postupna promjena odnosa snaga izazvala je težnju za promjenom sustava. Tu promjenu zagovarala je *salamankeška* struja, jer je uzmicala i više nije bila brojčano tako nadmoćna da u okviru starog sustava osigura dominaciju. Stoga je borba za prevlast koterija u Senatu predstavljala političku pozadinu čitavog niza korjenitih institucionalnih izmjena kojima su, od polovice 18. stoljeća, regulirani izbori, funkcioniranje i ovlasti najvažnijih državnih tijela.[80]

Promjene odnosa snaga prvo su se manifestirale u najširem tijelu, Velikom vijeću, gdje su nadolazeći *sorbonezi* polako širili svoju bazu (tablica 10). Stoga je prvi pokušaj *salamankeza* da promjenom sustava zaštite svoju poziciju bio usmjeren na redefiniranje ovlasti, odnosno razvlaštenje Velikog vijeća kako bi se onemogućila infiltracija *sorboneza* u Senat. Ključnu promjenu institucionalnog okvira označile su izborne reforme iz 1747. i 1749. godine, kojima je uloga Velikog vijeća u izboru najvažnijih dužnosnika formalno sužena, a u praksi gotovo ukinuta. Po novim izbornim zakonima, najvažniji magistrati (knez, malovijećnici i suci) birali su se isključivo iz redova senatora, a mjesto za novog člana stvaralo se tek ako bi netko umro ili se zaredio.[81] Time je Senat, kao najvažnija politička institucija, u potpunosti inkorporirao i podvrgao magistrature, koje su mu u dotadašnjem susta-

[79] N. Lonza, »Izborni postupak Dubrovačke Republike.«: 47, 48; K. Vojnović, »Sudbeni ustroj republike dubrovačke.«: 14-21.

[80] U razdoblju od 1747. do 1801. izglasano je više od dvadeset odluka Velikoga vijeća kojima se regulira sastav, izborni postupak, kvorum i djelokrug odlučivanja Senata. (Usp. *Liber Croceus*). Da bi se zadržao privid stanovitog tradicionalizma, izborne su se promjene isprava tumačile kao privremene da bi ostale stalnima. O "povratku na stari ustroj" govorilo se kad je to praktično bilo nemoguće. Usp. N. Lonza, »Izborni postupak Dubrovačke Republike.«: 46, 47.

[81] Zakon iz 1747. prihvaćen je većinom 60:34, a iz 1749. - 68:28. *Liber Croceus*: c. 382, c. 387; N. Lonza, »Izborni postupak Dubrovačke Republike.«: 46-49.

vu predstavljale protutežu. Krug senatora, koji su se veoma sporo mijenjali, preuzeo je najvažnije službe u državi, čime su stvoreni uvjeti za "senatorsku oligarhiju". Da bi se do kraja razvlastilo Veliko vijeće i zaustavio prodor *sorboneza* u Senat, reguliran je i posljednji preostali način izbora novih senatora: zakonom iz 1749. propisan je izbor Novog kolegija (*collegio nuovo*) čiji su članovi, *po starosnom redu* a ne putem izbora, nadomještali umrle senatore. Komentirajući ove institucionalne izmjene, Nella Lonza je izvrsno naslutila njihovo značenje i okarakterizirala ih "tihim državnim udarom Senata".[82] Dodali bismo, "tihim državnim udarom" *salamankeza*, jer je nesumnjivo promjene inicirala i provela *salamankeška* većina, koja je uspjela postići da Veliko vijeće izglasa vlastito razvlaštenje.

11. Oligarhija - sukob među salamankezima

Salamankeška koterija uspjela je, dakle, na zakonit način, prilagodbom izbornog sustava i institucija, dugotrajno osigurati većinu u Senatu, a time i prevlast u najvažnijim državnim funkcijama (tablica 11) te tako, bar za izvjesno vrijeme, neutralizirati brojčano jačanje *sorboneza*. No, daljnje se sužavanje vlasti pokazalo pogubnim za same *salamankeze*. Nadmoć uže skupine senatora prerasla je tijekom godina u apsolutnu vlast, zapravo u oligarhiju. Većinska skupina nije uspjela ravnomjerno rasporediti utjecaj među *casatama* pa je, na korist *sorboneza*, došlo do razdora unutar same *salamankeške* struje. Nezadovoljno krilo *salamankeza*, zanemarujući "krvno" načelo, koncem pedesetih godina, sve više se politički približava *sorboneškoj* liniji. Do otvorenog sukoba došlo je potkraj 1762. i početkom 1763., koji je rezultirao četveromjesečnom blokadom vlasti.[83]

---

[82] Veliko je vijeće zadržalo pravo potvrđivanja senatora po isteku svake godine, no ukoliko bi uskratilo potvrdu, prijedlog se mogao neprestano ponavljati, pa je Vijeće praktično moralo potvrđivati iste osobe. N. Lonza, »Izborni postupak Dubrovačke Republike.«: 47, bilj. 166.

[83] Kratka izvješća starije historiografije o "anarhiji" i sukobu među vlastelom (Gebhardi, Engel) zasnovana su na usmenoj predaji i uglavnom su površna. Pišući o ovom sukobu, Vinko Foretić je kritički objedinio podatke iz literature i narativnih izvora. (V. Foretić, *Povijest Dubrovnika* II: 239-247). Uz radove koje navodi V. Foretić, o sukobu izvješćuju: Antoine Sorgo, *Fragments sur l histoire politique et littéraire l ancienne republique de Raguseet sur la langue slave*. Paris: *Porthman*, 1839:14-16; Stefano Skurla, *Ragusa cenni storici*. Zagabria, 1876: 22, 23; K. Vojnović, »Sudbeni ustroj republike dubrovačke.«: 9, 10; F. Serafino Razzi, *La storia di Ragusa*. Dubrovnik, 1903: 266 (kronološki dodatak Giuseppea Gelcicha); Ž. Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.«: 30, 31.

Tablica 11. Udio *salamankeza* i *sorboneza* u Velikom i Malom vijeću, Senatu, te među knezovima i sucima po desetgodištima (1751-1807) (%)

Desetgodište	Veliko vijeće		Malo vijeće		Senat		Knezovi		Suci	
	Ukupno	18-44	45 i više	Udio (%)	Ukupno	18-44	45 i više	Udio (%)	Nova vlastela	Udio (%)
1751-1807.	*Salamankezi*	*Sorbonezi*	*Salamankezi*	*Sorbonezi*	*Salamankezi*	*Sorbonezi*	*Salamankezi*	*Sorbonezi*	*Salamankezi*	*Sorbonezi*
1751.-1807.	49.79	50.21	57.51	42.49	56.77	43.23	59.32	40.68	58.57	41.43
1751.-1760.	58.64	41.36	70.59	29.41	69.32	30.68	70.83	29.17	70.00	30.00
1761.-1770.	52.70	47.30	63.38	36.62	73.01	26.99	68.64	31.36	56.82	43.18
1771.-1780.	47.55	52.45	55.70	44.30	53.99	46.01	69.17	30.83	63.83	36.17
1781.-1790.	46.35	53.65	52.05	47.95	54.35	45.65	48.33	51.67	65.91	34.09
1791.-1800.	44.00	56.00	51.85	48.15	45.82	54.19	50.00	50.00	42.86	57.14
1801.-1807.	42.75	57.25	51.85	48.15	42.33	57.67	44.58	55.42	50.00	50.00

Domaći i strani pisci narativnih izvora donose slične podatke o genezi i tijeku sukoba 1762/3., pa ih, unatoč subjektivnim refleksijama, možemo smatrati vjerodostojnima.[84] Krivica za sukob se manje ili više izravno pripisuje vlastodržcima iz redova "starih", a u rekonstrukciji događaja dominira prikaz bahate i korumpirane vladavine dubrovačke aristokracije, koja nesposobnošću i predrasudama razara stari arkadijski ustroj Republike. S druge strane, svi izvori ističu disciplinirano i razumno ponašanje gradskog puka, koji je tijekom "anarhije" u "savršenom miru" obavljao uobičajene poslove i

[84] Uz izvore i literaturu koju navodi V. Foretić, posebno rad V. Jelavića, »O dubrovačko-franceskim odnosima«: 523-525, u daljnjem tekstu oslanjamo se i na sljedeća narativna vrela: M. Novak Sambrailo, »Politika Dubrovčana.«: 159-167; »Ljetopis dubrovačkog kolegija (1559-1764).« (ur. Miroslav Vanino) *Vrela i prinosi* 7 (1937): 156, 157 (autor toga dijela ljetopisa je dubrovački isusovac Đuro Bašić); Nedovršeni rukopis Iva Natalija (1775-1853), *Storia di Ragusa*, DAD, *Rukopisna ostavština Natali* RO-177 i neobjavljeni ljetopis Dubrovčanina Mata Bašića (1737-1813), *Collezione di notizie istoriche di Ragusa*. Original se čuva u Knjižnici Male braće, a koristili smo prijepis Luke Pavlovića u DAD, *Rukopisna ostavština don Luke Pavlovića,* RO-167, br. 54-439.

uspješno organizirao gradski život, iako su sve institucije vlasti obustavile rad.

Dubrovački ljetopisac Mato Bašić podrobnije analizira uzroke koji su doveli do oligarhije. U odnosu na golemu moć Senata kao institucije, Bašić naglašava moralni slom i nedoraslost vlastele, koja ni u najvišem tijelu vlasti nije mogla suspregnuti *ambicije*, *interese* i *mržnju* i uskladiti svoje djelovanje sa starim načelom: *Obliti Privatorum Publica Curate*. Takvi su se odnosi u Senatu zaoštravali odugovlačenjem izbora novih senatora, koji bi uslijedio tek kada bi se stvorilo više ispražnjenih mjesta. Najmoćnija skupina u Senatu, služeći se izbornim namještaljkama i agitacijom, uspijevala bi izabrati svoje pouzdanike i srodnike. Činjenica da zbog bolesti, nemoći ili odsutnosti dijela članova Senat gotovo nikada nije bio u punom sastavu, također je pogodovala uspostavi oligarhije. Nakon 1749. pri izboru u Senat nije se poštivao ni dobni redoslijed članova Novog kolegija. Neki su plemići izostavljani, a na njihova mjesta postavljani po rodovskom kriteriju drugi. Tako je, unatoč nezadovoljstvu većine u Velikome vijeću, oligarhijski krug senatora postajao sve čvršći.

Na čelu oligarhijske skupine "starih", čija je "tiranija" u Senatu započela nakon reformi 1747.-1749., bio je Sabo Lukin Pozza (1698-1774). Glavni su mu oslonac činili sedmorica braće Sorgo, zvani "Debi" ("Golostrašni"), s razgranatom rodbinom i pristašama.[85] Po riječima francuskog konzula Le Mairea, članovi ove skupine prigrabili su svu vlast i petnaestak godina, služeći se spletkarenjem i korupcijom, odlučivali o svim političkim pitanjima. Francuski konzul pripisuje im izrazito vlastohleplje, nasilnost i gramzljivost, smatrajući ih neprijateljima francuskih gospodarskih i političkih interesa. Oligarhijskoj slamankeškoj skupini suprotstavila se koncem 1762. godine druga skupina *salamankeza*, poduprta *sorbonezima*. Vođa nezadovoljnika bio je *salamankez* Mato Franov Gradi (1692-1771), a uz njega su stali *salamankezi* Antun Lukin Sorgo (1693-1765), Nikola Vladislavov Bona (1708-1769), Rado Ivanov Gozze (1693-1768), Nikola Ivanov Gozze (1698-

[85] Silničko ponašanje Saba Pozze i braće Sorgo smatra se glavnim povodom sukoba. U vijestima o "bezvlašću" i u literaturi zasnovanoj na predaji, "Golostrašna" braća se ne spominju poimenice već se, pod dojmom njihova nastupa, opisuju kao nasilnički fenomen bez individualnih osobina. Stoga evo i njihovih imena: Vladislav (1683-1770), Luka (1685-1762), Gauge (1694-1774), Junije (1698-1767), Mato (1703-1778), Šiško (1707-1789) i Ivan (1709-1796). Osmi brat Nikola (1696-1763) bio je svećenik, pa nije mogao izravno sudjelovati u političkom životu.

Tablica 12. Redoslijed *casata* po udjelu u vlasti (1751-1807)

Rang	*Casata*	Broj funkcija		Senatorsko razdoblje (u godinama)	Broj godina u kojima je obnašana funkcija			
		prosječno godišnje	ukupno		Knez	Malo-vjećnik	Sudac	Izabrani senator
	Ukupno	43.61	2486	3269	681	426	251	1189
1	*Casata* SORGO NIKOLA LUKIN (oko 1655-1720)	3.93	224	235	77	18	10	119
2	*Casata* RAGNINA FRANO SABOV (*oko 1635)	1.96	112	119	23	21	24	44
3-4	*Casata* POZZA LUCIJAN (*oko 1615)	1.91	109	119	28	24	12	45
3-4	*Casata* GRADI FRANO ŠIŠKOV (oko 1650-1740)	1.91	109	108	23	22	17	47
5	*Casata* CABOGA BERNARD MARINOV (1671-1753)	1.74	99	109	20	15	7	57
6-7	*Casata* SARACA NIKOLA PAVLOV (oko 1649-1712)	1.63	93	93	28	13	6	46
6-7	*Casata* ZAMAGNA MARTOLICA KRISTOFANOV (*oko 1635)	1.63	93	106	9	21	12	51
8	*Casata* GIORGI BONA MIHO ANTUNOV (*oko 1645)	1.51	86	88	19	17	6	44
9	*Casata* MENZE KLEMENT IVANOV (oko 1641-1719)	1.46	83	79	24	9	12	38
10	*Casata* GOZZE NIKOLA BOŽOV (*oko 1640)	1.30	74	65	39	13	4	18
11	*Casata* GHETALDI MATO IVANOV (*oko 1665-1735)	1.26	72	103	26	11	3	32
12	*Casata* BONA IVAN SERAFINOV (1598-1658)	1.21	69	65	26	10	5	28
13	*Casata* BONA MATO MARINOV (1637-1708)	1.11	63	103	15	11	6	31
14	*Casata* SORGO ORSAT MARINOV (*oko 1645)	1.09	62	80	14	7	11	30
15	*Casata* TUDISI MARIN FRANOV (*oko 1635)	1.02	58	68	13	12	7	26
16	*Casata* SORGO NIKOLA VLADISLAVOV (1717-1790)	1.00	57	55	16	6	2	33
17	*Casata* BASSEGLI MARKO TOMIN (*oko 1635)	0.98	56	56	13	12	1	30
18	*Casata* BUĆA SEKONDO NIKOLIN (*oko 1605)	0.96	55	57	21	12	0	22
19	*Casata* CERVA MARTOLICA (*oko 1600)	0.88	50	60	20	9	3	18
20	*Casata* PROCULO STJEPAN BOŽOV (oko 1654-1708)	0.86	49	50	16	10	6	17
21-22	*Casata* SORGO MARIN LUKIN (*oko 1645)	0.81	46	52	15	3	3	25
21-22	*Casata* SORGO PETAR FRANOV (oko 1663-1728)	0.81	46	54	10	8	10	18
23	*Casata* BONA LUKA FRANOV (*oko 1630)	0.79	45	45	12	9	8	16
24	*Casata* GOZZE IVAN RADOV (*oko 1655)	0.77	44	55	6	10	7	21
25-26	*Casata* GRADI JUNIJE MATOV (1622-1667)	0.75	43	33	22	8	2	11
25-26	*Casata* SORGO JUNIJE LUKIN (*oko 1615)	0.75	43	51	6	7	9	21
27	*Casata* ZAMAGNA -CERVA MARTOLICA PETROV (1720-1783)	0.74	42	47	12	7	6	17

Rang	*Casata*	Broj funkcija		Senatorsko razdoblje (u godinama)	Broj godina u kojima je obnašana funkcija			
		prosječno godišnje	ukupno		Knez	Malo-vjećnik	Sudac	Izabrani senator
28	*Casata* GOZZE LUKA NIKOLIN (*oko 1635)	0.68	39	68	9	6	5	19
29	*Casata* GHETALDI MATO FRANOV (*oko 1635)	0.65	37	42	9	6	7	15
30	*Casata* GOZZE LUKA VLADISLAVOV (*oko 1635)	0.63	36	48	7	6	1	22
31	*Casata* BONA IVAN IVAN-NIKOLIN (1714-1795)	0.61	35	39	5	8	0	22
32-33	*Casata* BOSDARI VLAHO MIHOV (*oko 1635)	0.53	30	62	9	7	0	14
32-33	*Casata* GOZZE PAVAO VLADISLAVOV (*oko 1645)	0.53	30	65	8	4	3	15
34-36	*Casata* POZZA-SORGO LUCIJAN NIKOLIN (1735-1813)	0.51	29	35	5	7	2	15
34-36	*Casata* GOZZE RADO VLADISLAVOV (*oko 1640)	0.51	29	30	7	7	4	11
34-36	*Casata* GOZZE NIKOLA PAVLOV (1727-1799)	0.51	29	28	8	4	4	13
37	*Casata* ZAMAGNA SABO SERAFINOV (*oko 1620)	0.46	26	86	6	4	4	12
38	*Casata* GOZZE NIKOLA LUKIN (oko 1625-prije 1671)	0.44	25	46	1	2	1	21
39-40	*Casata* BONA NIKOLA FRANOV (*oko 1625)	0.39	22	23	4	3	3	12
39-40	*Casata* SORGO IVAN MARKOV (oko 1664-1736)	0.39	22	22	3	4	1	14
41-42	*Casata* RESTI JUNIJE (*oko 1600)	0.35	20	41	5	4	2	9
41-42	*Casata* CERVA JUNIJE GABRIJELOV (*oko 1635)	0.35	20	32	3	3	0	14
43	*Casata* NATALI JAKOV MATOV (*oko 1600)	0.35	20	49	4	2	2	12
44-45	*Casata* BOBALI DAMJAN JAKOVLJEV (*oko 1655)	0.33	19	36	3	5	5	6
44-45	*Casata* GHETALDI-GONDOLA FRANO-AUGUSTIN MATOV (1743-1798)	0.33	19	20	5	3	2	9
46	*Casata* GIORGI BONDA ORSAT MIHOV (1730-1789)	0.30	17	31	1	3	2	11
47	*Casata* TUDISI STJEPAN VLAHOV (*oko 1640)	0.26	15	12	11	3	0	1
48	*Casata* ZLATARIĆ MIHO DOMINKOV (*oko 1605)	0.23	13	50	2	2	1	8
49	*Casata* BUĆA MATO MARINOV (1682-1760) (1671-1753)	0.21	12	10	8	2	0	2
50	*Casata* BONDA MARIN JERONIMOV (*oko 1620)	0.19	11	13	1	4	3	3
51	*Casata* PAULI ANDRIJA IVAN-PETROV (*oko 1630)	0.14	8	104	4	2	0	2
52-53	*Casata* RAGNINA JUNIJE SABOV (1723-1772)	0.02	1	5	0	0	0	1
52-53	*Casata* MENZE JERONIM IVANOV (*oko 1635)	0.02	1	38	0	0	0	1
54-56	*Casata* CLASCI IVAN STJEPANOV (*oko 1620)	0.00	0	4	0	0	0	0
54-56	*Casata* BONA MARIN MARINOV (oko 1662-1729)	0.00	0	12	0	0	0	0
54-56	*Casata* GONDOLA ŠIŠKO IVANOV (*oko 1630)	0.00	0	63	0	0	0	0

salamankezi *sorbonezi* - stara vlastela *sorbonezi* - nova vlastela

Tablica 13. Redoslijed *casata* po desetgodištima (1751-1807)

Rang	*Casata*	Rang u razdoblju					
1751-1807.		1751-1760.	1761-1770.	1771-1780.	1781-1790.	1791-1800.	1801-1807.
1	*Casata* SORGO NIKOLA LUKIN (oko 1655-1720)	1	1	1	1	5-8	10-14
2	*Casata* RAGNINA FRANO SABOV (*oko 1635)	11-16	12-13	2	5-6	4	6
3-4	*Casata* POZZA LUCIJAN (*oko 1615)	2	3	9	14-15	5-8	10-14
3-4	*Casata* GRADI FRANO ŠIŠKOV (oko 1650-1740)	23-25	14-18	14-15	4	2	5
5	*Casata* CABOGA BERNARD MARINOV (1671-1753)	23-25	19-23	12-13	2-3	9-10	4
6-7	*Casata* SARACA NIKOLA PAVLOV (oko 1649-1712)	19-22	9-10	6-8	2-3	13	18-19
6-7	*Casata* ZAMAGNA MARTOLICA KRISTOFANOV (*oko 1635)	28-29	36-37	27-28	9	1	1
8	*Casata* GIORGI BONA MIHO ANTUNOV (*oko 1645)	4-5	14-18	38-41	7	3	7
9	*Casata* MENZE KLEMENT IVANOV (oko 1641-1719)	11-16	5	24-26	32-33	9-10	3
10	*Casata* GOZZE NIKOLA BOŽOV (*oko 1640)	17-18	6-7	3	10-13	18-20	-
11	*Casata* GHETALDI MATO IVANOV (*oko 1665-1735)	19-22	24-27	4-5	8	30-33	10-14
12	*Casata* BONA IVAN SERAFINOV (1598-1658)	3	2	12-13	-	-	-
13	*Casata* BONA MATO MARINOV (1637-1708)	33-35	38-51	6-8	14-15	5-8	15-17
14	*Casata* SORGO ORSAT MARINOV (*oko 1645)	28-29	19-23	11	10-13	16-17	24-26
15	*Casata* TUDISI MARIN FRANOV (*oko 1635)	36-52	8	4-5	5-6	38-40	-
16	*Casata* SORGO NIKOLA VLADISLAVOV (1717-1790)	36-52	32-34	18	16-18	30-33	2
17	*Casata* BASSEGLI MARKO TOMIN (*oko 1635)	36-52	28-29	19-23	23	12	10-14
18	*Casata* BUĆA SEKONDO NIKOLIN (*oko 1605)	19-22	14-18	10	24-25	30-33	27-28
19	*Casata* CERVA MARTOLICA (*oko 1600)	36-52	14-18	24-26	20-22	16-17	18-19
20	*Casata* PROCULO STJEPAN BOŽOV (oko 1654-1708)	7-8	4	16-17	32-33	-	-
21-22	*Casata* SORGO MARIN LUKIN (*oko 1645)	36-52	38-51	36-37	16-18	5-8	10-14
21-22	*Casata* SORGO PETAR FRANOV (oko 1663-1728)	23-25	11	38-41	34-35	14-15	15-17
23	*Casata* BONA LUKA FRANOV (*oko 1630)	4-5	19-23	27-28	36-44	35	20-21
24	*Casata* GOZZE IVAN RADOV (*oko 1655)	11-16	6-7	29-32	36-44	36-37	20-21
25-26	*Casata* GRADI JUNIJE MATOV (1622-1667)	10	9-10	16-17	30-31	-	-
25-26	*Casata* SORGO JUNIJE LUKIN (*oko 1615)	19-22	35	19-23	10-13	26-29	29-33
27	*Casata* ZAMAGNA -CERVA MARTOLICA PETROV (1720-1783)	36-52	32-34	6-8	10-13	26-29	-
28	*Casata* GOZZE LUKA NIKOLIN (*oko 1635)	33-35	14-18	35	16-18	14-15	29-33

Rang	*Casata*	Rang u razdoblju					
1751-1807.		1751-1760.	1761-1770.	1771-1780.	1781-1790.	1791-1800.	1801-1807.
29	*Casata* GHETALDI MATO FRANOV (*oko 1635)	9	12-13	29-32	34-35	34	29-33
30	*Casata* GOZZE LUKA VLADISLAVOV (*oko 1635)	36-52	31	14-15	36-44	26-29	8-9
31	*Casata* BONA IVAN IVAN-NIKOLIN (1714-1795)	31-32	24-27	19-23	24-25	30-33	-
32-33	*Casata* BOSDARI VLAHO MIHOV (*oko 1635)	36-52	38-51	42-50	29	11	27-28
32-33	*Casata* GOZZE PAVAO VLADISLAVOV (*oko 1645)	36-52	36-37	19-23	20-22	21-23	-
34-36	*Casata* POZZA-SORGO LUCIJAN NIKOLIN (1735-1813)	-	38-51	29-32	20-22	25	24-26
34-36	*Casata* GOZZE RADO VLADISLAVOV (*oko 1640)	30	38-51	42-50	26-28	24	15-17
34-36	*Casata* GOZZE NIKOLA PAVLOV (1727-1799)	-	38-51	24-26	19	21-23	29-33
37	*Casata* ZAMAGNA SABO SERAFINOV (*oko 1620)	6	28-29	42-50	36-44	36-37	-
38	*Casata* GOZZE NIKOLA LUKIN (oko 1625-prije 1671)	11-16	24-27	33-34	-	-	-
39-40	*Casata* BONA NIKOLA FRANOV (*oko 1625)	11-16	19-23	-	-	-	-
39-40	*Casata* SORGO IVAN MARKOV (oko 1664-1736)	27	24-27	29-32	-	-	-
41-42	*Casata* RESTI JUNIJE (*oko 1600)	36-52	32-34	42-50	36-44	21-23	22-23
41-42	*Casata* CERVA JUNIJE GABRIJELOV (*oko 1635)	31-32	30	19-23	-	-	-
43	*Casata* NATALI JAKOV MATOV (*oko 1600)	36-52	38-51	42-50	30-31	18-20	24-26
44-45	*Casata* BOBALI DAMJAN JAKOVLJEV (*oko 1655)	26	19-23	38-41	-	-	-
44-45	*Casata* GHETALDI-GONDOLA FRANO-AUGUSTIN MATOV (1743-1798)	-	-	36-37	26-28	18-20	29-33
46	*Casata* GIORGI BONDA ORSAT MIHOV (1730-1789)	36-52	38-51	33-34	36-44	38-40	8-9
47	*Casata* TUDISI STJEPAN VLAHOV (*oko 1640)	7-8	-	-	-	-	-
48	*Casata* ZLATARIĆ MIHO DOMINKOV (*oko 1605)	36-52	38-51	42-50	36-44	26-29	22-23
49	*Casata* BUĆA MATO MARINOV (1682-1760) (1671-1753)	11-16	-	-	-	-	-
50	*Casata* BONDA MARIN JERONIMOV (*oko 1620)	17-18	-	-	-	-	-
51	*Casata* PAULI ANDRIJA IVAN-PETROV (*oko 1630)	36-52	38-51	42-50	26-28	38-40	-
52-53	*Casata* RAGNINA JUNIJE SABOV (1723-1772)	-	38-51	38-41	-	-	-
52-53	*Casata* MENZE JERONIM IVANOV (*oko 1635)	33-35	38-51	42-50	36-44	-	-
54-56	*Casata* CLASCI IVAN STJEPANOV (*oko 1620)	36-52	-	-	-	-	-
54-56	*Casata* BONA MARIN MARINOV (oko 1662-1729)	36-52	38-51	-	-	-	-
54-56	*Casata* GONDOLA ŠIŠKO IVANOV (*oko 1630)	36-52	38-51	42-50	36-44	41	-

salamankezi *sorbonezi* - stara vlastela *sorbonezi* - nova vlastela

1773), Frano Sabov Ragnina (1714-1791) i do svoje smrti Marin Orsatov Sorgo (1692-1761), te *sorbonez* Mato Franov Ghetaldi (1705-1776).[86] Iako je među nezadovoljnicima bilo predstavnika obiju koterija, glavnu su riječ vodili senatori i dužnosnici iz redova *salamankeza* koji nisu pripadali užem oligarhijskom krugu "Golostrašnih". Kako ističe Bašić, vođe nezadovoljnika, kojima nije odgovaralo potpuno zatvaranje Senata i diktatura manjine, slagali su se samo u jednome: srušiti prevlast sedmero braće. *Sorbonezi* su bili bez izravnog utjecaja u Senatu i većinom su se priključili nezadovoljnicima no, kako piše anonimni autor austrijskog izvješća, i mali dio *sorboneza* prešutno je podržavao oligarhiju u nadi da će se oportunizmom približiti senatorijatu. Ta je nekolicina nazvana *sorboneškim* izdajicama.[87]

Težnja za preraspodjelom vlasti i ovaj je put dovela do zahtjeva za izbornim i institucionalnim promjenama. Na sjednici Senata 9. studenoga 1762. Mato Franov Gradi izložio je zahtjeve nezadovoljnika: odstupanje četvorice Sorga, kojima bi ostao senatorski naslov ali bi izgubili pravo glasa, uvođenje ždrijebanja pri izboru magistrata da bi se izbjeglo podmićivanje i poštivanje dobnog kriterija pri izboru novih senatora. Iako je većina vlastele podupirala ove zahtjeve, vlastodršci u Senatu su ih odbacili. Do glasovanja nije ni došlo, uslijedio je prekid sjednice, a sukob je eskalirao i tijekom idućih dana prenio se na gradske ulice. Veliko vijeće nije se sastalo u studenome i nije potvrdilo magistrate za iduću godinu, pa je zaprijetio prekid kontinuiteta vlasti. Poslije ponovnog obračuna na Silvestrovo 1762., došlo je do privremenog dogovora o izboru kneza i o radu Malog vijeća tijekom siječnja. Daljnji neuspješni pregovori trajali su čitav idući mjesec. Vlastodršci nisu prezali od podmićivanja neodlučnih, a nezadovoljnici su bili spremni da svoje ciljeve ostvare i oružjem. Do kraja siječnja 1763. sporazum nije postignut, neprijateljstvo se sve više rasplamsavalo, a državne službe bile su paralizirane. Nakon prijetnje nezadovoljnika da će sami izabrati magistrate, došlo je do kompromisa, pa se Veliko vijeće sastalo 28. veljače 1763. godi-

[86] Svom dopisu iz 1758. Le Maire prilaže izvješće Paula Herculèsa o političkim sukobima u Gradu. Herculès piše o protufrancuski orijentiranim *salamankeškim* vlastodršcima u Senatu, kojima se suprotstavlja profrancuska skupina sastavljena od vlastele iz obje koterije. Kao glavne članove te skupine on navodi Marina i Antuna Sorga, Rafa i Nikolu Gozzea, Mata Ghetaldija i Nikolu Bonu. V. Jelavić, »O dubrovačko-franceskim odnosima«: 518.

[87] M. Novak Sambrailo, »Politika Dubrovčana.«: 162. Anonimni autor vjerojatno je boravio u Dubrovniku 1775. On prvi spominje nazive *Salamanchi* i *Sorboni* te ih, uz izraze *stari* i *novi*, koristi i kada opisuje događaje iz 1762/3., potvrđujući time njihovu istoznačnost.

ne.[88] Tijekom nekoliko sljedećih sjednica izabrani su novi senatori, a usvojeni su i prijedlozi novih uredbi o izbornom sustavu i radu Velikog vijeća i Senata, koje su sastavila trojica posebno izabranih senatora.

Novim su uredbama od 5. ožujka 1763. uglavnom ispunjeni zahtjevi nezadovoljnika. Pravo glasa u Senatu mogla su imati samo tri člana iste grane nekog roda, a ukoliko se tražila apsolutna većina (*strettura*), samo dvojica. Da bi se onemogućile zloupotrebe i opstruiranje prilikom izbora, novim je izbornim postupkom za većinu dužnosti uveden ždrijeb (*sortizione*) i kombinacija ždrijeba i izbora, a radi efikasnosti izbora, u pojedinim je slučajevima određeno i smanjivanje kvoruma u Velikom vijeću. Zbog iste je svrhe pravo autentičnog tumačenja ovog zakona pripisano isključivo Senatu, čime je zanemarena dotadašnja nadležnost čuvara pravde (providnika).[89]

Analiza redoslijeda *casata* po udjelu u najvažnijim funkcijama (senatori, knezovi, malovijećnici i suci) prije i nakon događaja iz 1762/3. potvrđuje da je to zapravo bio sukob najjačih *salamankeških casata* (tablice 12 i 13) .

12. Kompromis među salamankezima - progon sorboneza

Sukob do kojega je dovela oligarhija braće Sorgo i Saba Pozze prevladan je novom reformom i političkim kompromisom. No, problem staleškog raskola i njegov pogubni utjecaj na sustav vlasti u Republici nije se mogao razriješiti palijativnim mjerama.[90] Iako je ždrijebanje donekle onemogća-

[88] Prema pisanju Mata Bašića, vodeću ulogu u smirivanju sukoba imao je Mato Lucijan Pozza, "osoba razborita i blaga karaktera", koji je pokušao utjecati na vođu vlastodržaca i svoga rođaka Saba Lukinog Pozzu, te na svoga ujaka Antuna Lukinog Sorga koji je, pak, bio pod jakim utjecajem svoga zeta Frana Sabovog Ragnine, žestokog neprijatelja sedmorice Sorga. U tim se nastojanjima Pozzi pridružio njegov rođak, također *salamankez*, Nikola Vladislavov Bona, vrstan pravnik koji je pokušao formulirati kompromisni zakonski prijedlog. Bona je uspio nagovoriti braću Sorgo da prihvate ponuđeno rješenje, a pomirbu su ubrzale i vijest o širenju kuge i okupljanju trupa bosanskog paše.

[89] *Liber Croceus*, c. 396. Isključivo ždrijebom birani su najvažniji dužnosnici malovijećnici, suci i čuvari pravde. Kao izvor sukoba ukinut je Novi kolegij (*collegio nuovo*), umjesto kojega je uvedeno slično tijelo Dopunski kolegij (*Giunta del collegio*) od 43 člana, koji su trebali popunjavati slobodna mjesta u Senatu po dobnom redu.

[90] U zaključnom dijelu poglavlja o "bezvlašću" 1762/3. Mato Bašić kritički konstatira da su aristokratski ustroj uništila sama vlastela, te da izostavlja daljnju raspravu o tome. Tek smatra da bi se svi staleži u državi trebali okupiti radi obnove prijašnjeg oblika vlasti ili nekog drugog ustroja za koji bi se opredijelili.

valo izborne manipulacije, Senat je i dalje ostao zatvoreno tijelo, a malovijećnici, suci i knezovi i dalje su se birali samo iz senatskog kruga.

Kompromis iz 1763. ponovno je stvorio uvjete da se razvrgne privremena koalicija dijela *salamankeza* sa *sorbonezima,* čime je započela nova faza sukoba koterija. To potvrđuju vijesti francuskog konzula Prévosta iz 1770. godine. Za njegova izbivanja u prvoj polovici godine došlo je do novog sukoba. Tada su, zbog prijetnji i pritisaka ojačalih *salamankeza,* mnogi mladi *sorbonezi* napustili Grad i odselili u Italiju, Anconu i na otok Korčulu. Broj članova Velikog vijeća smanjio se za četvrtinu. *Salamankezi* su tajili pravi uzrok *sorboneškog* egzodusa, opravdavajući njihov bijeg odlaskom na studije. Prema konzulovim riječima, puk im nije vjerovao i bio je zabrinut za budućnost države.[91] Godine 1774., jedini put u drugoj polovici 18. stoljeća, svih dvanaest knezova potjecalo je iz *salamankeškog* kruga.

Anonimni izvjestitelj Marije Terezije bilježi da je nakon smrti Mata Franovog Gradija (1692-1771) utjecaj *salamankeza* oslabio. Nije bilo jake osobe koja bi ga naslijedila, iako su mnogi za političkog vođu priželjkivali mladog i talentiranog Miha Antunovog Sorga (1739-1796). Pristaše nekadašnje oligarhije u tom su razdoblju ponovno preuzele primat, no zbog biološkog pada, unutrašnjih trzavica i siromašenja, utjecaj *salamankeza* sve je više slabio.[92] *Salamankeška* nadmoć ipak se održala i tijekom posljednjeg ozbiljnijeg sukoba 1781., kada su se ponovili ulični neredi. *Sorbonezi* su precijenili vlastite snage i zbog nesloge su bili poraženi. *Salamankeška* većina u Senatu je provela istragu i većinom 19:10 oštro kaznila izgrednike iz *sorboneških* redova: Brnju Vlahovog Cabogu (1739-1814) jednogodišnjim progonstvom i dvogodišnjim gubitkom vlasteoskih prava, Mara Matovog Zamagnu (1737-1808) šestomjesečnim gubitkom vlasteoskih prava, te Frana-Augustina Matovog Ghetaldija-Gondolu (1743-1798) dvomjesečnim, a Dživa Vlahovog Cabogu (1743-1826) jednomjesečnim gubitkom vlasteoskih prava. Franu-Jeru Marovom Boni (1729-1802) tri je godine uskraćeno obavljanje časti, a deset mu je godina zabranjen izbor u Senat. *Salamankez* Mato Nikolin Pozza (1727-1802) oslobođen je svake krivnje. Prema pisanju Kate Bassegli glavnu je riječ među *salamankezima* tom prilikom imao ekstravagantni Sekondo Đurov Bucchia (1756-1807), koji je razjurio *sorboneze* tako da se jedan od njihovih vođa, Miho-Filip Lukin Bona (1757-1825), za-

[91] V. Jelavić, »O dubrovačko-franceskim odnosima«: 543.
[92] M. Novak Sambrailo, »Politika Dubrovčana.«: 165.

tvorio u svoj gruški ljetnikovac s tjelohraniteljima, bojeći se batina.[93]

13. Raspad koterija

Vijesti o raskolu dubrovačke vlastele, koji je bio prožet anakronom politikom "krvne" podjele, kolale su Europom izazivajući podsmijeh u prosvjetiteljskim krugovima. "Hoćeš li da ti pričam o sadašnjem svijetu i da počnem od kineškog cara pa sve do stranaka koje kidišu u Dubrovniku?", napisao je u *Dijalogu* Voltaire (u prijevodu Ivana Stojanovića).[94] No, pogled izvana nije mirio suprotstavljene strane. Nakon Pirove pobjede *salamankeza* njihova hegemonija ubrzano slabi, o čemu svjedoče prvi izbori agregiranog plemstva na vodeća mjesta: godine 1783. izabran je za senatora Andrija Ivan-Petrov Pauli (1697-1783), a 1786. za kneza, te 1787. i za malovijećnika Miho Ivan-Petrov Pauli (1716-1792).[95]

Slabljenje *salamankeza* uslijedilo je bez posebnog *sorboneškog* pritiska. Naime, godine 1783. pročulo se za veze braće Lukše (1734-1789) i Miha Sorga (1739-1796) s habsburškim dvorom. Izgleda da su braća nastojala uz pomoć Austrije, kojoj su obećali ustupke, ojačati političku poziciju u Gradu. Oko sebe su okupili manju skupinu vlastele s ciljem da na temelju prosvjetiteljskih ideja izvrše stanovite političke reforme. Pritom su računali i na potporu *sorboneza*. Ivo Natali je njihovu politiku okarakterizirao kao pokušaj uvođenja tiranije, no sudbina Lukše Sorga i kasnije djelovanje njegova brata Miha demantiraju preoštru Natalijevu ocjenu.[96] Pokušaj braće Sorgo naišao

---

[93] S. Razzi, *La storia di Ragusa*: 268; Ž. Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.«: 33, 34.

[94] Ivan Stojanović, *Povijest Dubrovačke Republike*. Dubrovnik, 1903: 190; O prosvjetiteljskoj percepciji dubrovačke vlasti vidi također: Žarko Muljačić, »Tko je dubrovački Montesquieu?.« *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Zagreb* 3 (1955): 183-191.

[95] *Specchio*, 18. st. f. 207v, 42.

[96] Vjerojatnije je da su se braća Sorgo sa svojim istomišljenicima zalagali za umjerene prosvjetiteljske reforme i "patriotizam" koji je podrazumijevao odbacivanje rodovskih kriterija kada je riječ o javnim poslovima. Svjetonazor braće Sorgo bio je obilježen prosvjetiteljskim idejama i nastojanjima, no podaci o njihovu političkom djelovanju u tom smjeru su oskudni. Ni u dnevničkim zapisima, koje Lukša Sorgo vodio tijekom boravka u Beču 1780/1. (DAD, *Memoriae*, sv. 145), ne očituju se njegovi posebni politički ciljevi, osim uobičajene diplomatske prakse u cilju zaštitite dubrovačkih interesa. Neuspjela politička afirmacija zacijelo je utjecala na povlačenje i tragičan kraj Lukše Sorga. Godine 1785. Miho Sorgo je otputovao u Italiju. Po povratku u Dubrovnik posvetio se isključivo književnom i kulturnom radu. Usp. Ž. Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.«: 32; Žarko Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija.« *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 4-5 (1959): 319-340.

je na snažan otpor i okončan je neuspjehom. Daljnje političko raslojavanje *salamankeza* bilo je neizbježno. Pristaše braće Sorgo, okupljeni oko učenog Toma Basseglija i Džona Restija, sve su se više približavali *sorbonezima,* zanemarujući "krvni" kriterij.[97] Nova politička realnost, obilježena utjecajem prosvjetiteljstva, sukobom velesila na Sredozemlju i revolucionarnim gibanjima u Francuskoj, odrazila se i na političke prilike u Dubrovniku. Među vlastelom se javljaju novi oblici političkog koaliranja, pa "krvni" kriterij pomalo gubi značaj matrice političkog sukoba, iako "krvna" podjela u biološkom smislu ostaje relevantna sve do pada Republike.

Afera s braćom Sorgo koincidirala je s novim izbornim i institucionalnim promjenama početkom 1783. Oslabljeni *salamankezi* potaknuli su novu izbornu reformu, koja je predstavljala pokušaj obnove starog sustava izbora putem komora za sve magistrate.[98] Ždrijeb je napušten u cilju "povratka države prvotnom redu", a izborne su ovlasti vraćene Velikom vijeću. Ukinut je i Dopunski kolegij (*giunta*), a novi su se senatori birali na stari način. Međutim, stari izborni postupak nije mogao oživiti nekadašnju institucionalnu stabilnost i političko jedinstvo. Zbog staleškog rascjepa i mnogobrojnih struja u samim koterijama, Senat je i dalje ostao zatvoreno tijelo. Nekadašnje načelo dvojnog izbora senatora, koje je podrazumijevalo veći broj kandidata i bržu izmjenu članstva, nije obnovljeno. U praksi je, naime, postalo svejedno popunjavaju li se najvažnije funkcije ždrijebom ili izborom, jer je broj vlastele koja je zadovoljavala dobni cenzus za ulazak u Senat, a time i za obnašanje najvažnijih funkcija, pao ispod potrebnog broja (tablica 10).

Iako su *sorbonezi* već polovicom sedamdesetih godina 18. st. stekli brojčanu nadmoć, koju su u devedesetima učvrstili, trend demografskog pada zahvatio je čitav vlasteoski stalež. To je znatno ublažilo stari antagonizam koterija. Izborni postupak iz 1783. ubrzo je napušten, a zakonom iz 1791. ponovno je uveden ždrijeb, tj. mješoviti sustav ždrijeba i izbora za sve dužnosti. Bila je to posljednja u nizu učestalih izbornih reformi kojima se na institucionalnom planu, s malim uspjehom, nastojalo regulirati odnose snaga među vlastelom. Ždrijeb je osiguravao sada manjinskim *salamankezima* da

[97] Korespondencija Sorgova sinovca Toma Basseglija s majkom Katom potvrđuje rascjep među oslabljenim *salamankezima* početkom devedesetih godina. Tomova ženidba sa strankinjom 1786. i objede u vezi njegova diplomatskog angažmana kod Leopolda II. udaljili su Basseglije od ekstremnih *salamankeza*. Ž. Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.«:36-38.

[98] *Liber Croceus*, c. 425. I ovaj je put potvrđeno isključivo pravo Senata na tumačenje uredbe.

se održe na nekim dužnostima. Za potvrdu aktualnih senatora bila je propisana samo trećina glasova velevijećnika, a novi senatori birani su isključivo po dobnom redu, za što je bila dovoljna samo četvrtina velevijećničkih glasova. Posljednja odredba bila je nužna zbog biološkog sloma vladajućeg staleža.[99] Potvrđeno je isključivo pravo Senata na tumačenje ove uredbe.[100] Broj aktivnih velevijećnika stalno se smanjivao i pao je ispod propisanog broja od 45 senatora, pa su izbori, imajući u vidu dobni cenzus, postali puka formalnost. Veliko vijeće postalo je i u izbornom smislu gotovo nepotrebno tijelo.

U tim je okolnostima uslijedilo popuštanje rodovsko-političke borbe za prevlast u Senatu, koja je tijekom posljednjih petnaestak godina Republike gotovo utihnula. Nadomještali su je novi oblici koaliranja koji su, kao i u doba geneze raskola, bili povezani s vanjskopolitičkom orijentacijom pojedinih skupina vlastele prema europskim silama. Iako je stara "krvna" podjela još bila na snazi, dinamični su procesi u Europi, praćeni postrevolucionarnim ratovima i Napoleonovim osvajanjima, snažno utjecali na oblikovanje novih političkih grupacija među dubrovačkim patricijatom. Tako se potkraj 18. st. javlja frankofilska, austrofilska i rusofilska struja. Uz te, uvjetno rečeno vanjskopolitičke skupine, koje su u bilješci Mata Pozze s početka 19. st. označene zajedničkim nazivom *Monarchici,* nabrajaju se i članovi preostalih političkih grupacija koje on naziva *Marittimi* i *Oligarchici*.[101] Riječ je o novom političkom rasporedu među vlastelom, koji je sve više odražavao njihovu poziciju u uznapredovalom ekonomskom raslojavanju.[102] U svakoj od skupina pomiješani su pripadnici *salamankeza* i *sorboneza,* što potvrđuje da je rodovska podjela izgubila političko značenje. Skupini koju Pozza naziva *Monarchici* teško se može pripisati specifični ideološki sadržaj, te ga samo uvjetno možemo dovesti u vezu s režimima država čiji se simpatizeri spominju. Budući da ih je Pozza svrstao u zajedničku grupaciju pristaša različitih monarhija, vjerojatno je kod navedene vlastele bila riječ samo o

[99] Tvrdokorna endogamija dubrovačke vlastele održala se unatoč krizi. Dana 17. lipnja 1791. izglasan je u Velikom vijeću zakon kojim je dopuštena vjeridba i ženidba rođaka u prvom koljenu uz dispenzu sv. Stolice. *Liber Croceus*, c. 441.

[100] *Liber Croceus*, c. 440.

[101] Vid V. Vukasović, »Bilješke o strankama u Dubrovniku početkom XIX. vijeka.« *Srđ* VII/1-5 (1908): 108-110.

[102] Usp. Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 1999: 18, 19.

načelnoj tradicionalnoj težnji da se vanjskopolitička pozicija Republike ojača osloncem na neku od velesila. Drugim dvjema skupinama mogu se pretpostaviti stanovite ideološke pozicije. *Marittimi* vjerojatno predstavljaju poslovno orijentiranu, ekonomski liberalniju vlastelu koja je ulagala u brodarstvo. Ta je skupina težila usklađivanju državnog ustroja s vlastitim gospodarskim probitkom. Zahvaljujući brodarskoj konjunkturi u kasnom 18. st., među vlastelom je rastao broj *karatista*, tj. vlasnika i suvlasnika brodova i tereta. Utjecaj *Marittima* time je sve više jačao, a interesi su ih sve više povezivali s građanima kao pretežnim vlasnicima brodova i pokretačima pomorskog gospodarstva. Opravdano je pretpostaviti da su, gradeći svoju poziciju u državnim tijelima, *Marittimi* promicali i građanske interese. S obzirom da je većina prihoda Republike pritjecala od pomorstva, uz građanski sloj počeo se vezivati i dio osiromašenih plemića kojima su državne službe predstavljale važni izvor zarade. Skupina nazvana *Oligarhici* vjerojatno se sastojala od predstavnika konzervativne zemljovlasničke aristokracije koja se opirala nužnim reformama okoštalog staleškog ustroja. Ekonomski inferiorni, ovi su *entratisti* ponajviše ustrajali na jačanju feudalnih zemljišnih prava, a da uspore društvene promjene, podržavali su merkantilističke zakone i druge ograničavajuće uredbe iz oblasti pomorstva i trgovine. U toj skupini nalazimo i sedam *sorboneza,* što još jednom potvrđuje da njihovi socijalni nazori nisu bili *differentia specifica* u odnosu na *salamankeze* (tablica 14).

U trenutku kada su *sorbonezi* konačno došli u priliku dominirati, uslijedio je raspad koterija. *Salamankezi* su kroz cijelo 18. stoljeće uspjeli neutralizirati *sorboneze* i razbiti njihovo političko jedinstvo. Dok su bili izrazito brojčano nadmoćni, vladali su snagom glasova. Kada su počeli gubiti brojčanu prevlast, promjenama izbornog sustava osigurali su kontinuitet svoga vladanja. Paradoksalni ishod sukoba *salamankeza* i *sorboneza* potvrdio je činjenicu o unutarstaleškoj homogenosti i zajedništvu kao temeljnim načelima opstanka patricijata. Iscrpljivanje u stoljetnoj borbi za održavanje prevlasti nad *sorbonezima* uništilo je i same *salamankeze*. Kada više ni institucionalnim mjerama nisu mogli osigurati prevlast, *sorbonezi* nisu imali snagu to iskoristiti. *Salamankeška* većina održala se samo zato, kazat će suvremenica *salamankezica* Kata Bassegli, "što u protivnoj stranci ima više budala nego u prvoj."[103] Dvije onemoćale vlasteoske koterije umorno su zakoračile u 19.

[103] Ž. Muljačić, »O strankama u starom Dubrovniku.«: 36.

Tablica 14. Nove političke struje među dubrovačkom vlastelom uoči pada Dubrovačke Republike

Rod	Senator		
	"Zavjerenička "struja	"Čuvari poretka"	"Siva" zona
Ukupno	13	12	29
BASSEGLI		Marko Tomin	Ivan Andrijin
BENESSA		Kristo Jakobov	
BONA	Luka Marina Lukinog	Vladislav Marinov	Stjepan Nikolin
		Jeronim Junijev	Toma Junijev
			Šimun Lukin
			Junije Marinov
			Miho Marinov
BONDA			Jeronim Ivanov
BUCCHIA	Nikola Lukin		
CABOGA			Mato Ivanov
			Frano Serafinov
CERVA			Dragoje Lukin
GIORGI	Šiško Jeronimov		
	Šiško Ivanov		
	Dominik Ivanov		
GONDOLA	Jeronim Franov	Toma Ivanov	Sekundo Benediktov
		Frano Ivanov	Pavao Marinkov
			Luka Marinov
GHETALDI		Jeronim Vitov	Marin Vitov
GOZZE		Ivan Savinov	Đuro Marinov
			Marin Radov
			Nikola Radov
GRADI	Frano Đurov	Nikola Stjepanov	Mato Junijev

Izvor:

Vid Vuletić-Vukasović, »Bilješke o strankama u Dubrovniku početkom XIX. vijeka.« *Srđ* 7/1-5 (1908): 108-110; Lujo Vojnović, *Pad Dubrovnika. Knjiga druga (1807.-1815.)*. Zagreb: vlastita naklada, 1908: 15-418.

stoljeće i nakon svega nekoliko godina, zajedno s državom, nestale s političke scene.

Raspad koterija odrazio se, dakako, i na biološkom planu. Padom Dubrovačke Republike, preostali *salamankezi* i *sorbonezi* žene se i međusobno, a ponajviše izvan vlasteoskog kruga, birajući partnere među stranim plemićkim i domaćim pučkim rodovima. Godine 1894. umro je posljednji "čistokrvni" vlastelin, koji je zadovoljavao sve kriterije za pripadnost dubrovačkom patricijatu, Nikola (Nikša) Matov Gradi (1825-1894).[104]

14. Vlasteoski patriotizam - zadnji prežitak staleškog jedinstva

Građanske ideje prosvjetiteljsko-racionalističke obnove nisu stigle potresti društveni i upravljački model Dubrovačke Republike, koji je do zadnjega dana ostao u čvrstim okvirima *Starog poretka*. Međutim, dugotrajni je raskol vlastele u potpunosti narušio obrazac vlasti, te je generirao sporost u donošenju odluka i neodlučnost u njihovu izvršavanju. Uz Napoleonovu vojnu silu, to je bio najvažniji uzrok propasti Republike. Unatoč tome što je u posljednjim desetljećima samostalnosti staleška dezintegracija vlastele u sve raznorodnijim podvajanjima doživjela vrhunac, među dubrovačkim patricijatom se održao stari i svima zajednički republikanski patriotizam. Naime, nijedna rodovsko-politička i interesna grupacija vlastele o kojima je bilo riječi nije imala cilj dokinuti samostalnost ili izravno podrvrgnuti Republiku nekoj stranoj sili. Do sukoba među vlastelom uglavnom je dolazilo zbog rodovskih i osobnih interesa, koji su najčešće bili povezani s međunarodnopolitičkim procjenama o tome koja će od jakih država poslužiti kao sigurniji oslonac Republici. Ideološke razlike, koje su povremeno izbijale, predstavljale su refleks vanjskih političkih procesa. Težnje pojedinih pripadnika vlastele za unutarnjim političkim i društvenim promjenama, najčešće pod utjecajem prosvjetiteljskih ideja, svodile su se isključivo na prijedloge postupnih reformi i blagih zaokreta u sklopu postojećeg sustava. Kao što se pokazalo u slučajevima braće Sorgo i Toma Basseglija, ti su pokušaji zapeli u mreži rodovsko-političkih sukoba.[105] Koterijski obrazac vlasteoskog

[104] Milan Rešetar, »Posljednji dubrovački vlastelin.« *Dubrovački list* II/25 (1925): 1, 2.

[105] Usp. Ivo Banac, »Tomo Baseljić i pitanje dubrovačkih "Frančeza".« u: *Dubrovačka Republika i Francuska revolucija* (ur. Miljenko Foretić), Dubrovnik: Matica hrvatska (1996): 61-70.

raskola uspio je potpuno prožeti staru institucionalnu nadgradnju Republike i svojom je dihotomijom praktično paralizirati. "Stanje raskola" u političkoj je praksi steklo legalitet na temelju kojega je blokiralo svaku inicijativu usmjerenu na postizanje staleškog jedinstva i na novu raspodjelu moći. Vanjska se politika također lomila na staleškoj razjedinjenosti. *Velika zavjera* započela je dotad najznačajnijim pokušajem korjenite vanjskopolitičke promjene. No, epilog je bio unutarstaleški rodovski sukob, koji je politički sadržaj *Zavjere* potisnuo u drugi plan. Politika raskola prepuštala je mjesto minimalnom konsenzusu samo u razdobljima izrazite opasnosti za opstanak države.

Kao zajednička odrednica identiteta vlastele preostao je, dakle, samo dubrovački patriotizam. Njegov je sadržaj bio bitno različit od zavičajnog domoljublja koje je njegovao dio puka i seljaštva. Patriotizam vlastele temeljio se na identifikaciji sa staleškom *skupnovladom*, s Republikom koja je jamčila identitet vlastele. U obliku svijesti o državnoj tradiciji taj se vlasteoski patriotizam održao i u doba političkog beznađa, koje je nastupilo nakon francuskog zauzeća i tijekom prvih godina austrijske vlasti. Neovisno o rodovskoj i političkoj pripadnosti, veći dio vlastele bio je tada spreman podnijeti žrtvu za obnovu države. Pokušaji staleške konsolidacije oživjeli su s ustankom protiv Francuza, koji je započeo potkraj 1813. i u kojem su, pod zapovjedništvom braće Natali i Bona, te Vlaha Caboge, sudjelovali brojni seljaci i građani. No, kako svjedoči sam Ivo Natali, vlastela su razmišljala isključivo o restauraciji prijašnjeg sustava, ne spominjući političke reforme kojima bi bio cilj i ublažavanje staleških razlika.[106] Zakratko oživljeni patriotizam ostao je samo staleška kategorija, duhovni prežitak davno izgubljene političke harmonije i posljednje virtualno uporište identiteta vlastele nakon gubitka države.

15. Zaključak

Budući da je riječ o višestoljetnom veoma složenom procesu, ovim radom ni izbliza nismo odgovorili na sva pitanja vezana za raskol dubrovačkog patricijata. To i nije bila svrha ovog članka. Cilj nam je bio definirati problem, sondirati ključne prijelomnice i na temelju toga rekonstruirati os-

[106] S. Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*: 99-116.

novni tijek procesa. Daljnja istraživanja približit će nas cjelovitijoj spoznaji. Prvenstveno valja precizno utvrditi rodovsko-genealoške odnose dubrovačke vlastele od kraja 16. st. do razdoblja agregacije i usporediti ih s udjelom pojedinih rodova i *casata* u najvažnijim institucijama vlasti. U kontekstu raskola potrebno je dodatno rasvijetliti neke odluke vijeća Republike, posebice u prvoj polovici 17. st., kao i ključne događaje vezane za postpotresnu krizu. Preostalo je da se protumači podrijetlo i simbolično značenje samih naziva *salamankezi* i *sorbonezi* te dodatno analizira njihove promjenljive političke i svjetonazorske karakteristike tijekom stopedeset godina. Također, u ovom radu nije tematizirano djelovanje isusovaca koji su, po svemu sudeći, imali stanovitu ulogu u rascjepu dubrovačke vlastele. Vrijedilo bi i potanko raščlaniti političko djelovanje nekih istaknutijih plemića iz obaju tabora itd. U svakom slučaju, rezultati ovog rada biti će dopunjeni, a možda i djelomično opovrgnuti našim daljnjim istraživanjima. Zasad ih možemo sumirati:

Povijest patricijata, a time i čitavog državnog ustroja Dubrovačke Republike, bila je zadana višestoljetnim, zakonom određenim staleškim političkim ustrojem. Genealoški raster i unutarstaleška politička previranja predstavljaju dvije interaktivne sastavnice u tom okviru. Tijekom prvih stoljeća staleška homogenost temeljila se na konsenzualnom načelu ugrađenom u zakone i institucije Republike. To je načelo skršeno tijekom staleškog raskola, koji se razvio u sukob rodovskih koterija i vodio postupnoj promjeni političke paradigme. Proces raskola započeo je stavom prema urotnicima u *Velikoj zavjeri* 1611/2. godine.

Prognani nakon ljubavne afere, Jakov Giorgi i Jakov Resti uključuju se u protuosmanske planove savojskog vojvode Karla Emanuela I., pokušavajući u njihovo provođenje uplesti i Dubrovačku Republiku. Nakon uhićenja početkom rujna 1612., zaprijetila im je smrtna kazna. Presuda, međutim, izaziva podjelu među vlastelom. Rođaci urotnika uspijevaju izvšiti obrat. Umjesto smrtne presude, osuđeni "protuosmanski" orijentirani *zavjerenici* odnose političku pobjedu nad pragmatičnom strujom "čuvara Republike". Kazna im je prvo ublažena, a potom im je omogućen bijeg. Uslijedio je veliki razdor između rodbine osuđenika i njihovih tužitelja. Osuđenici postaju junaci, a tužitelji krvnici. Većina neutralnih postupno se priklanja junacima. Oko jezgre glavnih *zavjerenika* oblikuje se snažna rodovsko-politička struja, koja se do kraja definirala nakon agregacije novog plemstva (tzv. *sala-*

mankezi). Ona je tijekom sljedećih stopedeset godina dominirala nad poraženom strujom (tzv. *sorbonezi*), kojoj se nakon agregacije priključilo i obezvrijeđeno "novo" plemstvo.

Dvije zatvorene skupine ne miješaju se međusobno tijekom cijelog 18. stoljeća. Njihovom bespoštednom borbom za političku prevlast mijenja se i dotadašnji model vladanja. Ravnoteža unutarstaleških političkih interesa do raskola je bila utemeljena na stabilnom izbornom postupku i konsenzusu u najvažnijim tijelima vlasti, no od polovice 18. st. stari institucionalni model nije više odgovarao političkoj realnosti unutarstaleškog raskola. Dominantna *salamankeška* skupina u novim okolnostima vlada nad inferiornom *sorboneškom* grupacijom, ali je zbog tvrdog stava o "čistoj krvi" osuđena na postupno odumiranje. Svaki mješoviti brak povećava broj *sorboneza*, a smanjuje broj *salamankeza*. Sedamdesetih godina 18. stoljeća *sorbonezi* postaju brojnija skupina. No, kroz cijelo 18. stoljeće *salamankezi* uspijevaju neutralizirati *sorboneze* i razbijati njihovu političku homogenost. Dok su izrazito brojčano nadmoćni, vladaju snagom glasova. Kada su počeli gubiti brojčanu prevlast, promjenama izbornog sustava osiguravaju kontinuitet svoje nadmoći. Iscrpljivanje u stoljetnoj borbi za održavanje prevlasti nad *sorbonezima* uništilo je i samu *salamankešku* skupinu. Kad ona više ni institucionalnim mjerama nije mogla osigurati prevlast, *sorbonezi* nisu imali snage to iskoristiti. Dvije onemoćale vlasteoske koterije zakoračuju u 19. stoljeće i nakon svega nekoliko godina, zajedno s državom, nestaju s političke scene.

THE FACTIONS WITHIN THE RAGUSAN PATRICIATE (17th-18th CENTURY)

STJEPAN ĆOSIĆ I NENAD VEKARIĆ

Summary

The history of the Ragusan patriciate and with it the entire institutional system of the Republic of Dubrovnik were marked by a centuries-old, legally established class structure of society. Genealogical network and internal political ferment were the two main factors that determined this social framework. Underlying class identity was the principle of consensus, incorporated into the laws and institutions of the Republic. This principle, however, melted away with increasing rivalries between the noble families, leading subsequently to a serious conflict between patrician factions and a change in the political pattern. The roots of the conflict could be sought in the stirring events of 1611/12, often referred to as the Great Conspiracy.

An alleged love affair apparently led to the banishment of the two Ragusan patricians—Jakov Giorgi and Jakov Resti. Once in exile, they collaborated with Charles Emmanuel I, duke of Savoy, against the Ottomans, in an attempt to involve the Republic of Dubrovnik as well. They were arrested shortly afterwards and in the early September of 1612 Dubrovnik authorities condemned them to death. Their sentence, however, caused quite a stir among the Ragusan patricians. What followed was a theatrical display of agnatic solidarity. Thanks to the support from their kin, the formerly accused "counter-Ottoman" oriented conspirators won a political victory over the pragmatic faction of the "Republican loyalists." Not only was their punishment mitigated but the conspirators were encouraged to escape. This incident polarized the nobility, giving way to a rift between the conspirators' kin and the prosecutors, who eventually exchanged roles: The traitors were acclaimed heroes and the prosecutors labeled as hangmen. Many patricians, initially neutral, were to join the party which booked a social victory. A strong

agnatic network gathered around the conspirators, and formed the faction called *salamankezi (the Salamancanists),* becoming fully determined after the aggregation of the new nobility. This faction played a dominant role in the forthcoming century-and-a-half in Dubrovnik, while an inferior position was reserved for the so-called *sorbonezi (the Sorbonnists*), who would eventually coalesce with the new nobility.

Hostilities between these two closed groups continued well into the eighteenth century. Their unscrupulous struggle for power reshaped the long-established model of political behavior. The prior political stability was based on the electoral procedure and balance among the most prominent government bodies, but from the latter half of the eighteenth century, the antiquated institutional pattern could no longer meet the needs of this new political reality marked by intense internal conflict. Although they played the major role in the new framework, the *Salamancanists* were doomed to extinction due to an uncommonly strict endogamic practice. Each mé salliance directly undermined their group and thus aided their opponents: by the 1770s the *Sorbonnists* had outnumbered them. Despite this shift in number, the *Salamancanists* still managed to neutralize the *Sorbonnists* by destroying their political unity. The possibility of losing the majority in the most important institutions (Great Council, Senate) forced the *Salamancanists* to reform the electoral system to their own benefit and thus maintain power. Nevertheless, the establishment of the oligarchy within the *Salamancanists* led to internal tensions (with the peak in 1762-1763), produced the number of dissidents, and weakened the entire faction. Contrary to expectations, however, the *Sorbonnists* were far too impotent to take advantage of the situation, and with the dawn of the nineteenth century the two patrician factions crumbled away together with their state.